

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

БОГОПОСВЯЧЕНІ ОСОБИ

ЯК СВІДКИ РАДОСТІ ВІДКУПЛЕННЯ

У ВЧЕННІ ПАПИ ФРАНЦИСКА

Дипломна робота

Студентка 6-го курсу:

Анастасія Соболю

(с. Анна-Марія)

Науковий керівник:

Клара-Надія Кобелюх,

доктор богослов'я.

Львів 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Поняття радості та його тлумачення.....	10
1.1. Психологічний вимір радості.....	10
1.1.1. Найголовніші тлумачення та розрізнення радості в психології.....	10
А. Радість-емоція та радість-почуття.....	10
В. Почуття радості та щастя.....	13
1.1.2. Основні фактори радості в психології.....	16
1.2. Релігійний вимір радості.....	19
1.2.1. Поняття радості в Старому Завіті.....	23
1.2.2. Поняття радості в Новому Завіті.....	26
1.2.3. Радість як наслідок Відкуплення.....	30
Розділ 2. Радість як одна з основних тем звернень Папи Франциска до богопосвячених осіб.....	34
2.1. Лист Конгрегації у справах Інститутів Богопосвяченого життя і Товариств Апостольського життя «Rallegratevi».....	35
2.1.1. Підґрунтя радості в Святому Письмі.....	35
2.1.2. Фундамент радості в богопосвяченому житті.....	37
2.1.3. Завдання богопосвячених осіб.....	39
2.2. Апостольська адгортація «Evangelii Gaudium» та коментар на неї «The Gospel Joy: Pope Francis and The New Evangelization».....	41
2.3. Заклики та очікування Папи Франциска щодо богопосвячених осіб.....	46
2.3.1. Бути сміливими.....	47
2.3.2. Бути людьми спільноти.....	49
2.3.3. Бути плідними.....	52
2.3.4. Бути відкритими на людей.....	54
2.3.5. Жити своєю харизмою.....	56

2.3.6. Бути людьми молитви.....	58
2.4. Шляхи свідчення радості у богопосвяченому житті.....	62
Розділ 3. Реалізація закликів Папи Франциска та методи поширення радості відкуплення у євангелізаційній діяльності УГКЦ.....	74
3.1. Редemptористські спільноти та їхня духовність.....	74
3.1.1. Євангелізація убогих та опущених.....	74
3.1.2. Внутрішнє життя редemptористських спільнот.....	77
А. Спільнота людей.....	78
В. Спільнота молитви.....	79
С. Спільнота праці.....	80
3.1.3. Проголошення Відкуплення як основа місії Редemptористських спільнот.....	81
3.2. Нова Євангелізація в УГКЦ як метод поширення радості Відкуплення.....	83
3.2.1. Поняття Євангелізація та основні засади.....	83
3.2.2. Виникнення Нової Євангелізації.....	85
3.2.3. Розвиток Нової Євангелізації в УГКЦ сьогодні.....	89
3.3. Місійна діяльність УГКЦ як відповідь на заклики Папи.....	92
3.2.1. Місія як одне із найголовніших завдань Церкви.....	92
3.2.2. Місійна діяльність УГКЦ в період війни (на Сході України)...	94
Висновки.....	101
Список використаних джерел і літератури.....	106

ВСТУП

У ХХІ столітті постає багато викликів та труднощів, існує ряд економічних, релігійних, політичних і, зокрема, військових проблем, на які Церковна спільнота, зокрема богопосвячені особи, зобов'язані реагувати та підтримувати своїх вірних, несучи їм радість, надію і світло Христа.

Папа Франциск, Хорхе Маріо Бергольйо, перебуваючи на папському престолі з 13 березня 2013 року, зіткнувся із багатьма викликами, які постали перед Вселенською Церквою. Його вчення було і є надалі спрямоване на те, щоб підтримувати своїх вірних в нелегкі та кризові моменти життя, давати певні конкретні настанови та заклики. Значну увагу Святіший Отець звертає на богопосвячених осіб, адже на них Церква покладає велику відповідальність бути взірцем Христової радості у світі та нести місію Його спасіння у світ.

Причиною вибору даної теми було спостереження того, що навіть в християнському середовищі наших днів є багато питань стосовно того, яким є завдання богопосвячених осіб в ХХІ столітті. Подібні питання чуємо також стосовно того, на кого саме і як саме має бути спрямована їхня діяльність. Навіть серед богопосвячених осіб не раз можемо побачити нерозуміння того, як реагувати на ті, чи інші ситуації.

Актуальність даної теми зумовлена також тим, що сучасні виклики торкаються всіх, кожної країни, кожного прошарку суспільства, кожної вікової категорії. В теперішньому секуляризованому світі важливо мати відкриті «духовні» очі, щоб помічати Бога і своїх ближніх і, завдяки цьому, відповідати на потреби, що виникають. В теперішніх умовах ми багато чуємо про убогість, злиденність, війни та інші біди. Взяти до прикладу, ситуацію на Сході нашої країни. До 2014 року ми також мали чимало теренів, які потребували і євангелізації, і катехичиної та місійної діяльності. Однак, після початку активних військових дій, окупації Донбасу та анексії АР Крим, виникли нові виклики, з якими не зіштовхувалася ні незалежна Україна, ні Українська Греко-Католицька Церква після виходу із підпілля, ні, зокрема Папа Франциск,

оскільки це припадає також і на початок його понтифікату. Ця ситуація вимагає негайної реакції, швидкого втручання, активних дій і великої готовності зі сторони як богопосвячених осіб, так і мирян. Зараз, як ніколи, вимагається оживлення на оновлення апостольської місії богопосвячених осіб для того, щоб Церква змогла віднайти і зібрати всі необхідні ресурси для служіння тим, хто зараз перебуває в глибокій потребі.

Не можна нехтувати психологічним станом людей в подібних умовах, з яких випливають депресії, втрата сенсу, кризи та ін. Людина XXI століття живе пліч-о-пліч зі стражданнями та смутком. Часто поняття «радість» баналізується, стає поняттям не вартим більшого дослідження, натомість у нашій праці подивимося на радість у її глибинному євангельському вимірі і покажемо, як власне така радість є основою як для правильного духовного життя, так і для радикального, але не фанатичного християнства. Намагаючись дати відповіді на ці запитання, Папа Франциск у своїх проповідях та посланнях звертається до всіх християн. З особливим закликком звертається саме до богопосвячених осіб з проханням стати свідками радості, нести радість туди, де її найбільше бракує. Для цього, спочатку, важливо самим цю Господню радість досвідчити, саме ту радість, що є даром Святого Духа, а не світську, яку часто плутаємо з ейфорією чи задоволенням матеріальних потреб.

В цьому дослідженні хочемо подивитися на радість Відкуплення через призму закликів Папи Франциска, сучасного папи та через призму богопосвяченого життя, зважаючи на приналежність автора до Згромадження Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя, яке має за свою харизму проголошувати Божу любов та Відкуплення в повноті там, де є найбільша потреба. Тому важливим є розглянути та дослідити як можемо максимально досвідчити цю радість Відкуплення на собі, щоб стати свідками для інших. В цьому контексті будуть розглядатися різні погляди і означення поняття «радість» та «Відкуплення».

Поняття радості будемо розглядати у двох вимірах: психології та релігії, адже розуміємо, що одне і друге тісно співіснують між собою і часто дивляться

на одні і ті ж поняття з різних перспектив. Також хочемо відповісти на питання, що саме має на увазі Папа Франциск у своїх зверненнях, закликаючи до радості. Також постає питання як богопосвячені особи живуть цією радістю, як несуть її іншим та які є перешкоди та труднощі на шляху до цього.

Поняття Відкуплення будемо розглядати в контексті редемптористської духовності. Воплотившись, Христос прийняв вигляд людини, щоб стати ближчим для людей. Через страждання та хресну смерть Він применшив себе самого, щоб віддати себе повністю людям. Він стає доступним для всіх у Пресвятих Тайнах. Таким чином Він звершує діло Відкуплення та дарує надію кожній людині через своє Воскресіння. Врешті-решт, Христос заповідає своїм апостолам проповідувати повноту Відкуплення по всій землі, засвідчуючи це своїм власним життям. Богопосвячені особи, продовжуючи місію апостолів, покликані нести Добру Новину та радість Відкуплення, ту радість, яка є даром Бога та водночас доказом глибокого стосунку з Ним.

Мета, яку ставимо перед собою для досягнення у написанні цієї праці полягатиме в тому, щоб дослідити яким чином богопосвячені особи можуть своїм життям та служінням свідчити людям радість Відкуплення та як до цього закликає у своєму вченні Папа Франциск.

Для досягнення поставленої мети будемо поетапно виконувати наступні завдання:

- аналіз концепту радості, зокрема, його психологічного та релігійного виміру;
- дослідження головних цілей закликів Папи Франциска на основі його звернень, проповідей, апостольських листів та енциклік;
- висвітлення основних напрямних поширення радості на основі вчення Папи Франциска;
- звернення до поняття Відкуплення на основі редемптористської духовності;
- дослідження того як богопосвячені особи в наші дні, зокрема в період початку військових дій на Сході України, поширюють Добру Новину.

Досягнення мети дипломної роботи передбачає аналітичне опрацювання біблійних та психологічних енциклопедій та словників; метод порівняння концепту радості в богословському і психологічному вимірі; аналітичне опрацювання послань, звернень та листів Папи Франциска; метод аналізу також використовувався щодо дослідження матеріалу, який стосувався редемптористської духовності; методи вибірки, який полягає в виокремленні та опрацювання тих звернень, послань, проповідей, які були зверненні до богопосвячених осіб; синтез опрацьованого матеріалу.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період понтифікату Папи Франциска, тобто з 2013 року до сьогоднішнього часу. Однак дослідження буде посилатися також і на давніші джерела, які вже піднімали питання радості і богопосвяченого життя, розуміння Відкуплення та апостольського служіння богопосвячених осіб з метою подати ширшу картину та зрозуміти, на що опирається в своїх закликах Папа Франциск.

Базовими джерелами для написання цієї праці є проповіді, звернення, апостольські листи, послання та енцикліки Папи Франциска, серед них: Апостольське повчання *Evangelii Gaudium* («Радість Євангелія»), послання до богопосвячених осіб Святішого Отця за нагоди початку року богопосвяченого життя, Апостольське повчання *Gaudete et Exsultate* («Радійте і веселіться»), Апостольська конституція *Vultum Dei Quaerere* про споглядальне життя, а також інші проповіді та звернення під час апостольських візитів та зустрічей Святішого Отця із богопосвяченими особами. Також ми використовували як базове джерело коментар *The Gospel Joy: Pope Francis and The New Evangelization* на Апостольське повчання *Evangelii Gaudium*, а також лист Конгрегації у справах Інститутів Богопосвяченого життя і Товариств Апостольського життя *Rallegratevi*.

Серед допоміжної літератури, опрацьованої нами, важливими були збірник праць, які стосуються Відкуплення «Reading on Redemption», збірник праць та статей про редемптористську духовність «Readings in Redemptorist Spirituality», Біблійні енциклопедії, Конституції та статuti Згромадження Найсвятішого

Ізбавителя та Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя, а також Лексикон Згромадження Редемптористів. Важливими в дослідженні були також статті в інтернет-виданнях щодо діяльності різних спільнот богопосвяченого життя про місійну та євангелізаційну діяльність.

Праця складається з вступу, трьох розділів з підрозділами, висновку, списку використаних джерел та літератури. Завданням першого розділу буде представити основне розуміння психологічного та релігійного виміру концепту «радість», вказати їхні відмінні та спільні ознаки, зокрема зосередити увагу на суміжні сторони. Також у підрозділах ми покажемо основні фактори (причини) радості та проаналізуємо основні моменти того, про те, як змінювалося трактування та розуміння радості від Старого до Нового Завіту. В другому розділі основна увага буде зосереджена на вченні Папи Франциска щодо місця радості в життя та діяльності богопосвячених осіб, а також інших закликів Папи до богопосвячених осіб. В підрозділах ми також проаналізуємо коментарі на інші на вже сказані проповіді та звернення Святішого Отця. Третій розділ буде присвячено практичному втіленню свідчення радості в місіонерській та євангелізаційній діяльності богопосвячених осіб Української Греко-Католицької Церкви, зокрема, в період 2013-2018 років та східних теренах України. Також ми звернемо особливу увагу на розуміння місійної та євангелізаційної діяльності в редемптористській перспективі, тобто з точки зору редемптористської духовності.

Оригінальність та новизна наукової роботи полягає у дослідженні концепту радості і того як саме вона проявляється. Зважаючи на сучасний стан, люди потребують радості, глибокої духовної радості, а не хвилевої втіхи від задоволення власних потреб. Постає питання як цю радість нести? Яка вона має бути? Де її взяти? Папа Франциск закликає саме богопосвячених осіб нести цю радість, бути свідками віри, надії, любові, Божого милосердя та радості. Радість, про яку йтиметься в дослідженні, – це щось більше ніж просто людська емоція, це внутрішній духовний стан від пережиття та усвідомлення людиною, що вона є відкуплена, разом з тим люблена та прощена.

РОЗДІЛ 1.

ПОНЯТТЯ РАДОСТІ ТА ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ

1.1. Психологічний вимір радості

Поняття радості – дуже широке. Коли говоримо про нього в контексті духовності чи психології, то часто беремо до уваги тільки одне його тлумачення, тобто, торкаємося тільки якогось одного конкретного виміру. Через це згодом виникає чітке розмежування між релігійним та психологічним вимірами радості, яке, в свою чергу, призводить, іноді, до певного взаємовиключення (тобто, коли говоримо про радість в психології, то наголошуємо на суто психологічних чи фізіологічних факторах виникнення, коли вживаємо цей термін у контексті богослов'я – стверджуємо, що це не та радість, про яку ми читаємо в психологічній / психотерапевтичній літературі). Таким чином, доходимо до помилкового висновку. Ці два виміри радості пов'язані між собою тісніше, ніж ми думаємо. Їхні тлумачення радості є не тільки суміжними, але й багато в чому лише подають ту ж думку, але з дещо іншої перспективи. Саме тому ми вважаємо, що на початку нашого дослідження важливо дати чітке розрізнення між формулюваннями тлумачення поняття радості у таких науках, як психологія та богослов'я, щоб показати їхню схожість та різницю. Розширена перспектива погляду на поняття радості суттєво допоможе розглядати нам це поняття і в наступному розділі.

1.1.1. Найголовніші тлумачення та розрізнення радості в психології

А. Радість-емоція та радість-почуття.

Емоції та почуття є невід'ємною частиною людського життя від самого його початку. Дослідниками почуттєво-емоційного життя людини було виявлено, що «почуття відіграють настільки визначальну роль у житті людини, що не враховуючи їх, неможливо зрозуміти людську поведінку [...]. Почуття, як і

пізнавальні процеси відображають світ і допомагають нам орієнтуватися в оточуючій дійсності»¹.

Глибинна психологія² стверджує, що вже в утробі матері дитина здатна переживати певні емоції. Наприклад, якщо вона є бажаною та очікуваною, зокрема з боку матері, це викликає в неї позитивне відчуття прийняття, яке можемо порівняти з почуттям радості від того, що дитина є любленою³. Неприйняття та брак безпеки спричинятимуть в дитини почуття відкинення та смутку⁴. Пізніше, після народження, дитина зможе виражати свої почуття радості та смутку через відповідні емоції.

Костянтин Ушинський⁵ у своїй книзі «Людина як предмет виховання» зауважує:

Ніщо – ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і правильно нас самих і наше ставлення до світу, як наші почуття; у них відчувається не характер кожної думки, не окремого рішення, а всього змісту душі нашої та її ладу. У думках наших ми можемо самі себе обманювати, але почуття наші скажуть нам, що ми таке: не те, чим ми хотіли бути, але те, що ми таке насправді⁶.

Розмежовуючи поняття «почуття радості» та «емоція радості», Вітіс Вілюнас⁷ зауважує, що радість-почуття являє собою рівновагу, адаптований стан, а радість-емоція при більш детальному розгляді характеризується нетерплячістю, спонтанністю, гіперактивністю, підвищеним емоційним збудженням⁸. Розглядаючи детально ці два терміни, Вілюнас продовжує свої

¹ Ю. Макселон (ред), *Психологія: З викладом основ психології релігії* / пер. з пол. Т. Чорновіл, Львів: Свічадо 1998, 77.

² Психологія, котра у своїх дослідженнях бере до уваги не лише свідомі, а й несвідомі процеси в людині.

³ Ці питання детальніше розглядаються в наступній літературі: К. Хорни, *Новые пути в психоанализе* / пер. с англ. А. Боковикова, 3-тє видю, Москва: Академический Проект 2009, 239 с; С.Форвард – К. Бак, *Токсичні батьки* / пер. Т. Різун, Львів: Свічадо 2010, 304 с.

⁴ Позитивні та негативні емоції, пережиті ще в утробному стані дитини, пізніше складають так звану емоційну базу несвідомого, котра матиме вплив на майбутні емоційні стани особи.

⁵ Костянтин Ушинський (1823-1871) – український та російський педагог, один із засновників педагогічної науки.

⁶ К. Ушинский, *Избранные педагогические сочинения*: в 2-х том.. / ред. В. Столетов, К.: Рад. шк 1983, 326. Цитовано за Н. Б. Сиротич, «К.Д. Ушинський про важливість «вираження душевних почувань» у сприйнятті сучасного мистецтва театру» // *Ідеї К.Д. Ушинського в сучасній педагогіці* (20-21 лютого 2014) 247.

⁷ Вітіс Вілюнас (1944 – 2011) – литовський, радянський вчений-психолог, доктор психологічних наук, професор психології у Московському державному університеті ім. Ломоносова, Вільнюському університеті, Університеті Вітовта Великого та ін. Основний напрямок дослідження – суб'єктивні переживання людини, суб'єктивна реальність. Дослідив феноменологію емоцій, виявив двоїсту будову емоційних явищ: емоційні переживання і відображення об'єктивного змісту, класифікував емоційні явища.

⁸ Пор. В. Вілюнас – Ю. Гиппенрейтер (ред.), *Психология эмоций*, 22, http://pedlib.ru/Books/1/0333/index.shtml?from_page=22 (21.01.2018).

роздуми та називає останній помилковою радістю⁹. Оскільки вона викликана спонтанним фактором, то не є довготривалою і закінчується так само раптово, як і розпочалася. Як результат, людина просто відкине від себе таку радість, як тільки втратить контакт зі збудником чи він сам стане більше не актуальним¹⁰.

Таким чином, можемо зробити розрізнення між поняттями «емоція» та «почуття». Емоція – це відносно короткочасні переживання, які носять чітко виражений ситуативний характер, тобто виражають суб'єктивне ставлення людини до конкретної ситуації, до своєї діяльності та конкретних вчинків. Більш глибокі та стійкі форми ставлення до дійсності називають почуттями. Почуття – це переживання виключно людські, глибокий рівень переживання особою ставлення до себе, подій, осіб.

Ще одним розрізненням між почуттями та емоціями є той факт, що почуття не мають вродженого характеру. Отець Анджей Ягелло¹¹, роблячи розрізнення між цими двома поняттями, доходить до висновку, що людина набуває їх паралельно зі здобуттям суспільного досвіду. Також він зазначає, що почуття та емоції себе взаємодоповнюють, емоції можуть виступати за відсутності почуттів, але протилежна ситуація неможлива¹².

Верена Каст¹³ стверджує, що радість не терпить ізоляції, вона відкриває нас на навколишній світ та дійсність. Коли ми радісні, ми можемо давати щось іншим¹⁴. Радість можна втримати всередині, але вона в будь-якому разі впливає на нашу поведінку, спілкування, реакції на події навколо. До цього схиляються

⁹ Пор. Там само.

¹⁰ Пор. Там само.

¹¹ О. Анджей Ягелло – польський отець-доктор психологічних наук, ліценціат з богослов'я, викладач психології.

¹² Пор. Ю. Макселон (ред), *Психологія: З викладом основ психології релігії*, 78.

¹³ Верена Каст (1943) – Швейцарський клінічний лікар-психіатр, одна із найвідоміших юнгіанських психоаналітиків в німецькомовному культурному просторі, веде приватну психотерапевтичну практику, була президентом Міжнародної асоціації аналітичної психології, є професором психології в Цюрихському університеті, президент Швейцарської спілки психології, з 2014 року – президент Інституту К. Г. Юнга в Цюриху. В своїх працях піднімає тему емоційного життя, відносин, психодинаміки, символіки та психологічного розуміння казок.

¹⁴ Пор. V. Kast, *Joy, Inspiration and Hope* [PDF], Texas: A&M University Press 1991, 44.

і інші дослідження, говорячи, що вона «належить до фундаментальних емоцій, має позитивну природу та оптимізує процес комунікації»¹⁵.

Радість підвищує віру в себе. Коли ми радіємо, то відчуваємо впевненість у собі, приймаємо себе, розуміючи, що наше існування має значення. Саме в той момент, зауважує Верена Каст, коли ми прийmemo себе, наше внутрішнє буття та світ навколо нас, ми почнемо жити в радості¹⁶. Прийняття себе такими якими ми є розпочинається з того, що ми усвідомлюємо правду про себе, пізнаємо її, приймаємо і, як наслідок, вона робить нас відкритими на радість.

Отож, роздумуючи над поняттями почуттів та емоцій, можемо зробити висновок, що вони тісно пов'язані, взаємодоповнюючі та відіграють важливу роль у самопізнанні. Почуття, як стійке переживання виражатиметься через емоції, котрі зазвичай є короткотривалими та поверховими.

В. Почуття радості та щастя.

Дослідники емоційних станів людини розрізняють декілька видів позитивних переживань. Переважно, всі вони асоціюються із посмішкою на обличчі, позитивним настроєм та відчуттям піднесення. В свою чергу, вони спричиняються до відчуття власного прийняття оточуючими, впевненістю в собі, часто, внутрішнім спокоєм, а також відчуття здатності впоратися з життєвими негараздами¹⁷.

Щоб краще висвітлити поняття радості, вартує зазначити суміжність понять радості та щастя. І так як в радості ми розглядали радість як емоцію і радість як почуття, так і для глибшого розуміння щастя розглянемо розрізнення між поверховим та глибоким почуттям щастя. Далі зауважимо тісний зв'язок між щастям та почуттям радості.

Багатогранність цього поняття дозволяє нам стверджувати, що для кожної людини існуватимуть особисті чинники, котрі викликать у неї стан щастя.

¹⁵ Ю. Шамаєва, *Когнітивна структура концепту «радість» (на матеріалі англійської мови)* [PDF], (автореферат), Харків [б. в.]: 2004, 10.

¹⁶ Пор. V. Kast, *Joy, Inspiration and Hope*, 46.

¹⁷ Пор. В. Вилюнас, *Психология эмоций*, («Хрестоматии по психологии»), Санкт-Петербург: Питер 2004, 326.

Це може бути, до прикладу, прогулянка з друзями, смачна їжа, прочитана цікава книжка, улюблений фільм, добре виконана робота чи успіхи у навчанні. Вчені дослідили, що щастя має також і фізіологічну базу. За відчуття щастя в людському організмі відповідає так званий «гормон щастя», серотонін: «щодо гормону щастя, серотоніну, то сучасна наука дослидила, що достатня кількість в організмі серотоніну провадить до доброго настрою, почуття задоволення та емоційної безпеки»¹⁸. Тому з фізіологічної сторони великий вплив на почуття задоволення та щастя матимуть погодні умови, зокрема сонячне світло¹⁹, через що в осінній та зимовий період, коли організм не отримує достатньо сонячного світла, загострюються депресивні стани²⁰.

З іншого боку, можемо ствердити, що щастя не є спонтанним чи стихійним почуттям, котре залежить виключно від кількості серотоніну в організмі чи від задоволення базових потреб. Воно є результатом чи наслідком та викликане напруженням душевних сил, самовідданою працею, яка спрямована на досягнення життєвих цілей²¹. Щастя залежить від наших цінностей²², тобто того, що ми вважаємо на цьому етапі нашого життя, в певний період, для нас найважливішим.

Таким чином, і відсутність щастя, або його поверхневність ми можемо пояснювати неправильними цінностями. Ми можемо плутати щастя з насолодою²³. «Насолода – фальшивий бог. Дослідження свідчать, що люди, які багато енергії витрачають на штучні насолоди, стають зрештою більш тривожними менш стабільними емоційно, більше піддаються депресії»²⁴. Безсумнівно, такі тимчасові насолоди приносять якусь втіху людині. Проте, вона є короткотривала. Навіть, якщо ми будемо вирізняти її як стан щастя, то лише поверховий, і він скоріш за все буде близький до емоції радості.

¹⁸ Т. Шулак, «Христос – наш правдивий “гормон щастя”!» // Кана №7(липень-серпень 2018) 6.

¹⁹ Пор. Там само.

²⁰ Пор. Там само.

²¹ О. Степанов (упоряд.), *Психологічна енциклопедія*, («Енциклопедія ерудита»), Київ: Академвидав 2006, 293.

²² М. Менсон, *Витончене мистецтво забивати на все. Нестандартний підхід до проблем* / перекл. А. Ящук, Київ: Наш формат 2018, 29.

²³ Пор. Там само.

²⁴ Там само.

«Насолода – це найбільш штучна форма задоволення від життя. Її найлегше здобути – і найлегше втратити»²⁵.

До щастя ж потрібно прокладати шлях, інколи, для бажаного результату потрібно навіть пожертвувати малими приємностями: «Щастя – це постійна робота. [...] Справжнє щастя приходить тоді, коли ви маєте проблеми, які вам подобається мати і подобається розв'язувати»²⁶. Проблеми, труднощі завжди кидають людині своєрідний виклик. З першого погляду неможлива для розв'язання задача, приносить велике щастя, коли ми з нею нарешті впораємося. Це вимагає, звичайно, багато зусиль, чимало праці та наполегливості, але, в свою чергу, дає великий результат. «Щастя – це дія, діяльність, а не якась безформна штука, яка звалюється вам на голову. [...] Ви не знайдете його в якомусь конкретному місці, в ідеї, в роботі»²⁷. До цього можемо додати, що це пов'язане також з тим, що кожна людина потребує чогось інакшого, щоб відчувати себе щасливим. Щастя – поняття індивідуальне, і чим глибший цей стан, тим більш індивідуальний фактор його спричинив.

Ми можемо, отже, досвідчувати щастя як «сильну емоцію, тривале почуття або стан серця»²⁸, котрий супроводжує особу по житті. Проте, зауважуємо, що бурхливі емоції ще не є ознакою щастя, а їх відсутність ще не означає, що людина не є щасливою: «В одних випадках радість і добрий настрій можуть свідчити про внутрішнє відчуття щастя, в інших – смуток, туга, та навіть страждання не означають, що людина не відчувається щасливою»²⁹.

Ми ж якщо хочемо досягнути щастя як тривалого стану, повинні шукати глибокого щастя, який часто напряду пов'язаний з нашим свідомим вибором, працею над собою та наближає нас до довготривалого стану та до радості як почуття. Можемо підсумувати, що правдиве почуття радості – є ознакою глибокого стану щастя, а щастя в свою чергу приносить правдиву

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Т. Шулак, «Христос – наш правдивий “гормон щастя”!», 6.

²⁹ Там само.

радість. Саме на такому почутті радості, близькому до правдивого глибинного щастя хочемо зосередитися в нашому подальшому дослідженні.

1.1.2. Основні фактори радості в психології

В кожний період людського життя почуття радості викликають різні фактори. Вони залежать від того, що на даний момент для людини є важливим, чого їй бракує та які потреби має. Однак, залишаються підставові причини радості, які не підлягають зміні впродовж усього життя.

Психологічна енциклопедія подає нам визначення радості за Керролом Ізардом³⁰: «це емоція, що переживається як позитивний емоційний стан, пов'язаний із можливістю задовольнити актуальну потребу, ймовірність якої до певного моменту була невелика або й взагалі не визначена»³¹. З цього визначення бачимо, що Керрол Ізард розуміє радість як непередбачений наслідок, неочікуваний результат, на який ми не могли ні сподіватися, ні трактувати як щось нам саме по собі належне. Більш того, можна зробити висновок, що радість як емоція в великій мірі залежить від задоволення потреб³² людини: від більш базових примітивних до глибоко-внутрішніх³³.

Якщо у дорослої людини почуття радості не піддається плануванню, то у новонародженого та у маленької дитини вона може бути викликана цілком визначеними симуляціями³⁴. Цікавим є той факт, що перша посмішка новонародженої дитини – це завжди соціальна посмішка, яка викликана присутністю іншої людини. Хоч радість і не можна вважати суто соціальною емоцією, ефективність цих ранніх активаторів дозволяє зробити припущення, що в основі емоції радості є певний соціальний компонент, що соціальні

³⁰ Керрол Ізард (1923 - 2017) – американський психолог, спеціаліст по проблематиці людських емоцій, автор диференціальної теорії емоцій, дав опис таким фундаментальним емоціям, як інтерес, збудження, радість, здивування, горе, гнів, страждання, та ін.

³¹ О. Степанов (упоряд.), *Психологічна енциклопедія*, («Енциклопедія ерудита»), 293.

³² Ми не розглядаємо в нашій роботі детально питання потреб, так як це прямо не відноситься до сфери нашого дослідження. Проте, цю думку розвиває Елжбета Суяк, визначаючи, що є три види потреб: потреби елементарні (самозбереження, власної цінності, статі/сексуальності), потреби вищі (розвитку та творчості), потреби найвищі (сенсу та релігійні).

³³ Пор. Е. Sujak, *Życie Lepej*, Lublinec: KB Studi 2015, 4-5.

³⁴ Пор. К. Ізард, *Психология эмоций*, («Мастера психологии»), Санкт-Петербург: Питер 2012, 147.

взаємодії або соціальні взаємини являються найбільш надійним джерелом радісних переживань³⁵.

Керрол Ізард також зазначає основні причини радості, вказуючи в Психологічній Енциклопедії, що вона може бути викликана такими позитивними факторами, як успішно виконаною діяльністю, бути результатом творчих досягнень, а також від спілкування з коханою людиною³⁶. Він також подає нам важливість радості в життя людини, яка є джерелом внутрішньої енергії, рушійною силою та мотивує людину у її діяльності. «Радість – це стенична емоція, вона підвищує життєвий тонус людини, викликає стан бадьорості, впевненість у собі та усвідомлення особистої значущості, посилює здатність до подолання життєвих перешкод»³⁷.

Психологічні дослідження показали, що фактори радості є дуже різними, індивідуальними, залежать, насамперед, від віку, сфери діяльності та статі. Майкл Аргайл³⁸, до прикладу, подає нам у своєму підручнику-хрестоматії «Психологія щастя» результати експерименту, який проводили над студентами п'яти європейських країн. Під час цього експерименту було встановлено, що головними причинами, які викликали почуття радості, були: спілкування з друзями (36%), що було характерно для студентів-представників середнього класу та жінок, відчуття досягнутого успіху (16%) і базові задоволення (їжа, випивка, сексуальні відносини – 9%)³⁹.

Нерідко радість тісно пов'язана з творчим процесом, з творчістю. Е. П. Ільїн⁴⁰ стверджує, що радість може бути наслідком творчого успіху, хоча зовсім не обов'язково його супроводжує. Вона з'являється лише з приводу передбаченого задоволення бажання, але таку радість Ільїн також визначає як

³⁵ Пор. Там само.

³⁶ Пор. Там само.

³⁷ О. Степанов, *Психологічна енциклопедія*, («Енциклопедія ерудита»), 293.

³⁸ Майкл Аргайл (1925 – 2002) – відомий англійський соціальний психолог, професор Оксфордського університета. Суворо притримуючись експериментальних методів в соц. психології, розпрацьовував теми соціальних навичок, психології релігії, психології щасті, невербальної комунікації, міжособистісного спілкування, психології і соціології сім'ї.

³⁹ Пор. К. Scherer – А. Summerfield – Н. Wallbott, «Cross-national research on antecedents and components of emotion: a progress report» // *Social Science Information*, III №22 (1983) 368.

⁴⁰ Ільїн Євгеній Павлович (1933 – 2015) – російський науковець, доктор психологічних наук, кандидат біологічних наук, професор, досліджував проблематику диференціальної психофізіології та психологію спорту, досліджував фундаментальні проблеми волі, мотивації та емоцій, розробляв методи психо-діагностики.

передчуття⁴¹. Таким чином ми бачимо, що радість може бути не лише наслідком від отримання бажаного чи задоволення якоїсь потреби, але й від очікування та передчуття результату.

Верена Каст у своїй книзі «Радість, Натхнення, Надія» подає причини відсутності радості та звертає увагу на те, чому людина перестає її відчувати. Одною з причин вона називає бажання самоконтролю, вказуючи, що ми вкрай рідко дозволяємо радості взяти над нами верх, наповнити нас, бо думаємо, що це буде дуже по-дитячому⁴². Ми занадто дорослі, щоб вповні віддатися радості. Ми радше «вкусимо себе за лікоть, ніж дозволимо кричати від радості»⁴³, зазначає вона.

Почуття радості великою мірою пов'язане з теперішнім часом, з тим, що ми відчуваємо зараз, в цей момент. Мартін Селігман⁴⁴, наприклад, класифікує позитивні емоції за приналежністю до певного часу. В ході свого дослідження він поділяє емоції за їхнім відношенням до минулого, теперішнього, чи майбутнього. До числа останніх він зараховує оптимізм, надію, впевненість в собі і віру. До теперішнього відносяться такі емоції, як радість, спокій, ентузіазм, збудження, захоплення, задоволення і любов до життя. З минулим пов'язані: задоволення, відчуття виконаного обов'язку, гордість, спокій⁴⁵.

Однак, варто зазначити прагнення людини до радості та утіхи. Бажання отримувати задоволення походить із людської підсвідомості. Вчені психоаналітики «використовуючи дані несвідомої мотивації людини, виявили підсвідомі мотиви її прагнення до задоволення»⁴⁶. Отже, кожна людина, свідомо чи підсвідомо, шукає задоволення, має потребу відчувати радість. Ключевим питанням є те, як саме вона може досягнути тривалої радості, а не короткотривалої утіхи. Саме з точки зору релігійного (духовного) тлумачення

⁴¹ Пор. Е. Ильин, *Эмоции и чувства*, («Мастера психологии»), Санкт-Петербург: Питер 2001, 178.

⁴² Пор. V. Kast, *Joy, Inspiration and Hope* [PDF], 42.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Мартін Селігман (1942) – американський психолог, автор теорії навченої безпорадності та один з засновників позитивної психології. Директор Центру позитивної психології Пеннсильванського університету.

⁴⁵ Пор. М. Селігман, *В поисках счастья: Как получать удовольствие от жизни каждый день* / пер. с англ., Москва: Манн, Иванов и Фербер 2010, 81.

⁴⁶ В. Жадан, *Гедонізм та аскетизм у динаміці культури* [PDF], (автореферат), Харків: [б. в.] 2006, 9.

концепту радості можемо дати відповідь на це запитання. Це будемо розглядати в наступному пункті нашого дослідження.

1.2. Релігійний вимір радості

Релігійно-філософський словник подає нам наступне трактування радості: «це духовне почуття повноти буття; життєстверджуюча духовність, що наближає до Всевишнього не може бути безрадісна»⁴⁷. Цю ж думку підтверджують інші науковці, зокрема, торкаючись проблематики тлумачення щастя в релігійно-філософському контексті один дослідник зазначає, що «лише віра у Бога дає правдиве визволення і поділяє всі зусилля незмінною радістю. Особливим дороговказом до шукання щастя є Євангельське благовістя Ісуса Христа»⁴⁸.

Сергій Булгаков переконливо стверджував, що «радість – це сила будь-якої релігії. Радістю перемогло світ християнство в серцях боговibrаних [...], справжня радість Святим Духом є, можливо, єдиним документом релігійної достовірності»⁴⁹.

Клайв Льюїс у своїй автобіографії неодноразово звертається до досвіду радості на різних свого етапах життя. На його думку, радість, щастя і задоволення об'єднує одна спільна характеристика, кожен, хто відчув їх одного разу, захоче відчувати ще. Він піддає сумніву той факт, що той, хто засмакував справжню радість коли-небудь проміняє її на всі задоволення світу цього. Однак, не в наших силах контролювати радість, в той час, коли задоволення можемо⁵⁰. З автобіографії Клайва Льюїса також знаємо, що почуття радості не завжди його супроводжувало, був період, коли вона повністю зникла з його життя. Це свідчить про автентичність його досвіду та про те, що він впродовж багатьох років прослідковував парадигму цього почуття на різних рівнях та з різних перспектив. «Запозичивши у Вордсворта⁵¹ слова «*surprised by joy*»⁵²,

⁴⁷ Л. Василенко, *Краткий религиозно-философский словарь*, Москва: Истина и Жизнь 1998, 173.

⁴⁸ Я. Гвоздецкий, «Тлумачення проблеми щастя в історичному та філософсько-релігійному контексті» [PDF] // *Проблеми філософії релігії* №1, 11.

⁴⁹ Л. Василенко, *Краткий религиозно-философский словарь*, 173.

⁵⁰ Пор. С. S. Lewis, *Surprised by Joy: The Shape of My Early Life* [PDF], New York: Harcourt, Brace & World, inc. 1955, 18.

⁵¹ Вільям Вордсворт (1770-1850) – англійський поет-романтик.

Льюїс описує цей досвід як екстатичний і, водночас, болісний; заспокоюючий – і збуджуючий. Радість, за Льюїсом, – раптовий потяг до повноти істини, добра і краси. Це іще одне ім'я Бога світла, любові і життя»⁵³. Коли людина усвідомлює, що за кожним почуттям радості стоїть щось більше ніж лише задоволення базових потреб – вона доходить до глибокої істини духовного життя. Той, хто хоча б раз в житті торкнувся такого досвіду не зможе рухатися в тому ж напрямку, що й до того. Справа не полягає тільки в виконанні заповідей та слідування моральним нормам. Шлях до правдивої радості дещо складніший. Його більше прирівнюють до постійного прагнення чогось більшого ніж сама людина, це як рух до світла, до життя в повноті. «В осерді радості лежить невгамована спрага краси, добра, істини. Рухаючись з темряви атеїзму до світла християнства, Льюїс поступово усвідомлював, що радість – це глибоке переживання прагнення Бога»⁵⁴.

Досвід радості змінює людей, їхнє сприйняття себе, інших та навколишньої дійсності. Змінюється перспектива нашого погляду, кут бачення. Згадаймо тільки різні наші почуттєві чи емоційні стани: як ми оцінювали події чи людей, коли нам сумно, страшно, коли ми дратуємося чи скривджені, або коли нам радісно, спокійно, коли маємо піднесений настрій. Навіть з перспективи християнської радості наше сприйняття кардинально змінюється:

Християнське сприйняття людини проходить повз його периферію, не бентежиться про гріхи і слабкості, але веде нас до виявлення образу Божого в людині – і від цього основне ставлення до людини і має бути ставленням радості, любові і віри в неї і благоговіння. Ми відчуваємо і крізь оболонку буденщини і крізь темний покрив гріховності ту духовну серцевину, в якій міститься індивідуальністю людини; і коли наше сприйняття доходить до її серця, світло і радісно стає на душі, яка похмура не була би перешкода гріховності⁵⁵.

Радість – це невід'ємна частина автентичного духовного життя християнина, «серцевина духовного шляху»⁵⁶. Якщо людина справді живе в

⁵² Назва одного з віршів Вільяма Вордсворта.

⁵³ Р. Морно, *Беседи с К. С. Льюїсом: Настигнут радостью*, Москва: Библийско-Богословский Институт св. Апостола Андрея 2003, 10.

⁵⁴ Р. Там само, 12.

⁵⁵ В. Зеньковский, *Проблемы воспитания в свете христианской антропологии*, Москва: Издательство Свято-Володимирського Братства 1993, 63.

⁵⁶ Р. Морно, *Беседи с К. С. Льюїсом: Настигнут радостью*, 18.

тісному стосунку з Богом, плакає його, працює над собою та живе в правді, то безсумнівно радість буде її супроводжувати навіть в моменти кризових ситуацій та труднощів. Радість є «безумовною ознакою любові, Божої присутності в душі людини чи спільноти, один з дарів Святого Духа, Котрий наповнює наше життя щастям веселощами»⁵⁷.

Протоієрей Василій Зеньковський, професор філософії, доктор церковних наук, богослов, педагог и психолог, котрий стояв біля витоків Свято-Сергієвського Православного богословського інституту в Парижі, твердо був переконаний, що радість в людині – це живе відчуття в ньому Божого образу, благославення того буття, що зачинається в ньому; це пасхальний вимір радості, який перемагає все, навіть гріх та смерть⁵⁸. Подібну думку зустрічаємо у Григорія Сковороди. Дослідники його творчості зосереджували свою увагу на те, як він говорить про практичний вимір радості. Він зазначає, що практикування радості полягає в «набутті просвітленості через внутрішнє очищення, звірення свого шляху з біблейськими цінностями та реалізації через споріднену працю. На цей шлях людина стає тільки після усвідомлення безумності світу, коли спокуса, через хтивість, призводить до гріха, а тоді й до смерті душі»⁵⁹.

Як ми зазначали в підпункті про фактори радості, – це почуття, яке пов'язане з теперішнім часом, не з минулим, чи майбутнім. Щоб відчувати радість – потрібно навчитися жити тут і тепер, «без цього радість практично неможлива, оскільки ми постійно намагаємося втекти від теперішнього, намагаємося виправити що-небудь в минулому і запобігти чому-небудь в майбутньому»⁶⁰. Дивлячись далеко вперед, або оглядаючись назад, ми просто втрачимо те, що є у нас сьогодні: «хочеться підкреслити одну спільну рису, яку я спостерігаю в щасливих людей: вони захоплено живуть “тут і тепер”, носячи

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Пор. В. Зеньковський, *Проблеми виховання в світлі християнської антропології*, 41.

⁵⁹ Н. Сухова, «Григорій Сковорода: Практика перебування в радості» [PDF] // *Філософська спадщина Григорія Сковороди в контексті XXI ст.: Матеріали наукової конференції м. Київ 10 грудня 2008 року* / Л. Дротянкос (ред.), Київ: Видавництво Національного Авіаційного Університету 2008, 34.

⁶⁰ Р. Морно, *Беседи с К. С. Льюисом: Настигнут радостью*, 15-16.

в серці насінини вічності. Такі люди не зациклюються на тому, як і де здобути щастя, а дозволяють щастю здобути їх: радіють подарованими миттями життя, приймають любов і передають її далі»⁶¹. Для цього важливий процес самоусвідомлення. Потрібно зрозуміти де ми зараз знаходимося, на якому етапі нашого життя, з чим стикаємося, що нас тривожить і що є доброго в тих обставинах, що склалися. Ми маємо прийняти дійсність такою, якою вона є, а не змінювати її в наших уявних образах, не ідеалізувати, але дивитися в правді та щирості перед собою. Тільки після того, як приймемо правду, зможемо працювати над тим, щоб щось в ній змінити.

«Радість передбачає, що ми відчуваємо себе тут і тепер, виростаємо з тої землі, на якій стоїмо. Наш берег знаходиться там, де ми є. Це означає, що нам прийдеться відкритися не тільки на радість, але й на смуток. [...] Насправді, багато радості ми втрачаємо через свою духовну нечуливість та обмеження»⁶².

Християнська антропологія дає нам глибше розуміння радості і пояснює, що християнське сприйняття людини проходить повз його периферію, воно не бентежить гріхами чи слабкостями, але провадить нас до пізнання Божого в ній образу⁶³. Звідси походить і основне відношення до людини, яке має бути відношенням радості та любові, віри в неї, благоговіння; і через оболонку буденщини, і через покрив гріховності, ми відчуваємо ту духовну серцевину, в якій криється людська індивідуальність; коли наше сприйняття доходить до серця людини, стає світло і радісно, якою б похмурою не була перепона гріховності⁶⁴.

Святий Василій Великий у в своїй четвертій бесіді «Про благодарення» писав «нехай пізнають, скільки Божою щедрістю нам дано причин, щоб мудро радіти. Нас приведено з небуття до буття, створено на образ Творця, ми маємо розум і слово, які становлять досконалість нашої природи і з допомогою яких ми пізнали Бога»⁶⁵.

⁶¹ Т. Шулак, «Христос – наш правдивий “гормон щастя”!», 6.

⁶² Р. Морно, *Беседи с К. С. Льюисом: Настигнут радостью*, 15-16.

⁶³ Пор. В. Зеньковский, *Проблемы воспитания в свете христианской антропологии*, 63.

⁶⁴ Пор. Там само.

⁶⁵ «Святитель Василий Великий: Беседы» // Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, Москва: Омега 2003, www.wco.ru/biblio/books/vasilv4/main.htm (28.02.2018).

Усвідомлення того, що правдиві щастя і радість можемо знайти лише в Бозі мотивуватимуть нас до глибшого духовного життя, яке, в свою чергу, розвиватиме в нас вміння відчувати радість. Саме в Господі «емоційна безпека та певність, котра пробуджує тривалу радість та тривале вироблення серотоніну. Блаженні в Бозі знають, що біль та страждання їх не знищать, а зміцнять і відкриють їм ще одне обличчя того ж щастя»⁶⁶.

1.2.1. Поняття радості в Старому Завіті

Звертаючись знову до порівняння понять «щастя» та «радість», важливо зазначити, що термін «щастя» в Синодальному перекладі Старого Завіту зустрічається вкрай рідко, а з Нового Завіту зникає зовсім. Тому в біблійній мові використовується інше слово для позначення поняття, близького за значенням – термін «радість»⁶⁷. Тут можемо прослідкувати наскрізну тему радості для всього Святого Письма.

Радість в Старому Завіті виражається цілим рядом термінів. В єврейському варіанті найчастіше зустрічається іменник «šimḥâ»⁶⁸, (означає «радість», «веселість») (1 Цар 18,6)⁶⁹. Також зустрічаємо слово «šāmēaḥ»⁷⁰. Пряме значення – «світитися», «сяяти»⁷¹ (Прип 13,9), метафорично можемо розуміти як «возрадуватися», «веселитися»⁷². Рідше вживається слово «gîl»⁷³, як іменник та дієслово⁷⁴.

Біблісти та науковці поділяють терміни, які зустрічаються в Старому Завіті на позначення почуття радості, для позначення вигуку з приводу подій, що принесли задоволення, наприклад, різного роду святкування⁷⁵, а також слова,

⁶⁶ Т. Шулак, «Христос – наш правдивий “гормон щастя”!», 7.

⁶⁷ Л. Петрова, *Тема счастья в радости в античной культуре и христианской традиции*, (докторська дисертація: Санкт-Петербурзький державний університет 2016), (Богослов'я 09.00.13) Санкт-Петербург [б. в.]: 2016, 67.

⁶⁸ J. Douglas – N. Hillyer (ред.), *The Illustrated Bible Dictionary*, II, Leicester: Inter-Varsity Press 1994, 820.

⁶⁹ Пор. Л. Петрова, *Тема счастья в радости в античной культуре и христианской традиции*, 67.

⁷⁰ J. Douglas – N. Hillyer (ред.), *The Illustrated Bible Dictionary*, 820.

⁷¹ Пор. Л. Петрова, *Тема счастья в радости в античной культуре и христианской традиции*, 67.

⁷² Пор. Там само.

⁷³ J. Douglas – N. Hillyer (ред.), *The Illustrated Bible Dictionary*, 820.

⁷⁴ Пор. Там само.

⁷⁵ Пор. D. Freedman та ін. (ред.), *The Anchor Bible Dictionary*, III, USA: Doublday 1992, 1022.

що в основному свідчать про радість, джерелом якої є Бог⁷⁶. Таким чином можемо визначити, що в Старому Завіті розрізняли два види радості: світську та релігійну. Бачимо, що «радість від земних благ»⁷⁷ зустрічається нерідко в Старому Завіті, наприклад від, потомства у Пс 113,9; багатства у Пс 37,11; миру в I Мак 14:11⁷⁸. Єврейське «šāmâ» позначає цілий ряд понять від плотської любові (Пп 1,3) одруження (Прип 5,18) до народження дітей (Пс 112,9), збору урожаю, військових успіхів (Іс 9,3)⁷⁹.

Однак, вирішальним у цьому трактуванні радості є «релігійний контекст земної радості»⁸⁰ (Втор 28,22-47). Радість походить від Господа, адже Він є джерелом того, що ми отримуємо: «Старий Завіт знає, що вся радість походить від Бога (Єр 7,34)»⁸¹. Під словом «радість» часто мається на увазі триумф, захват, з яким віруюча людина передчуває спасіння і блаженство вічного життя⁸². «Духовна радість вивищує світські почуття віруючого. Світські успіхи розглядаються як неочікувані ласки від Бога»⁸³.

Варто однак зауважити, що не всі дослідження, довідники чи словники подають широкий спектр різносторонніх тлумачень поняття радості в Старому Завіті. Наприклад, подається що радість – це «найчастіше група висловів, яка часто асоціюється з танцями (Пс 96,11) або благословенням добробуту (Іс 60,15)⁸⁴. Причинами радості тут називають: «бенкетування чи жертвоприношення (Втор 12,12; Іс 56,7), святкування врожаю чи перемоги (1 Сам 18,6, Йойл 1,16) та насолода благополуччям чи власним триумфом (Пс 31,7; Іс 61,3)⁸⁵.

Впродовж Старого Завіту можна також помітити, що поняття радості дещо еволюціонувало. Спочатку з ним ототожнювали радісні вигуки, які

⁷⁶ Пор. Л. Петрова, *Тема счастья в радости в античной культуре и христианской традиции*, 67.

⁷⁷ J. Bauer (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, II, London: Sheed and Ward 1970, 438.

⁷⁸ Пор. Там само.

⁷⁹ Пор. У. Элзулла (ред.), *Евангельский Словарь Библейского Богословия* / перекл. В. Гаврилова, Санкт-Петербург: Библия для всех 2004, 872.

⁸⁰ J. Bauer (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, 438.

⁸¹ Там само.

⁸² У. Элзулла (ред.), *Евангельский Словарь Библейского Богословия*, 872.

⁸³ Там само.

⁸⁴ J. Douglas – M. Tenney (ред.), *NIV Compact Dictionary of the Bible*, USA: Sondervan Publishing House 1989, 319.

⁸⁵ Там само.

скоріш за все були певним культовим обрядом⁸⁶, згодом – виявлення сімейного благочестя⁸⁷, але вже книзі Псалмів радість віднайде ті релігійні акценти, які виражатимуть почуття переповненої поклонінням людини, яка перебуває в Божій присутності⁸⁸. «Духовна радість»⁸⁹ полягає у взаємному процесі, так званій взаємній радості. Господь радіє у своєму сотворінні (Пс 104, 31)⁹⁰, а людина, у свою чергу, віднаходить радість у пригадуванні етапів священної історії (Пс 74,13-21; 92,5-12)⁹¹.

Ще одним підвидом радості можемо назвати «есхатологічно-месіанську радість»⁹². Вона полягає в тому, що вороги Ізраїля будуть знищені, Господь дасть утіху своєму народові, а все створіння возрадується в Його милосерді і спасінні, наступить нова епоха, прийде новий цар, будуть творитися чуда та ін., що в своїй сукупності принесе людям радість (Іс 25,9; Іс 49,13; Іс 44,23; Зах 9,9; Іс 35,1-10)⁹³. Радість є «домінуючим аспектом есхатологічної надії Ізраїля»⁹⁴.

Аналізуючи тексти Святого Письма можемо прослідкувати, що радість – це «позитивний стан людини, який може виражатися почуттям або дією»⁹⁵. На сторінках Старого Завіту зустрічаємо обидва означення. Радість як почуття викликане успіхом, благополуччям або доброю вдачею, сприятливими обставинами та її не можна штучно викликати⁹⁶. Прикладами такої радості можуть бути уривки із книги Псалмів, зокрема Пс 137,3 (емоціями не можемо командувати самі) та Пс 137,6 (євреї, врешті-решт, могли співати в своїй землі, Єрусалим був їхньою основною радістю)⁹⁷. Також є приклади правдивої радості яка народжується у любові та від любові в 1 Сам 2,1; 11,9; 2 Сам 6,12; 1 Цар 1,40; Ест 9,17-18.22)⁹⁸. Радість як дія – це своєрідний заклик Святого Письма до

⁸⁶ Пор. J. Allmen, H. Rowley, *Vocabulary of the Bible*, London: Lutterworth press 1958, 207.

⁸⁷ Пор. Там само.

⁸⁸ Пор. Там само.

⁸⁹ J. Bauer (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, 438.

⁹⁰ Пор. Там само.

⁹¹ Пор. Там само.

⁹² Там само.

⁹³ Там само.

⁹⁴ P. Achtemeier (ред.), *Harper`s Bible Dictionary*, New-York: Harper & Row 1985, 511.

⁹⁵ W. Elwell, *Baker Encyclopedia of the Bible*, II, Michigan: Baker Book House 1995, 1224.

⁹⁶ Пор. Там само.

⁹⁷ Пор. Там само, 1225.

⁹⁸ Пор. Там само.

радості. В Старому Завіті зустрічаємо його, наприклад, в книзі Приповідок 5,18⁹⁹.

Один із словників, який розглядає тлумачення радості в Святому Письмі, подає нам твердження, що Старий Завіт показує не тільки різноманітні можливі варіанти вираження почуття радості, але й здатне його у нас пробудити масою вжитих символічних структур, таких як світло, одяг, стосунки, вино, олія, вода життя¹⁰⁰. У старозавітному описі радості використовуються метафори святкування, одруження, успіхів, фінансових та військових звершень, наприклад збір урожаю є метафорою для перемоги віруючих над противниками, чи для приходу Христа¹⁰¹. Використання цих метафор допомагає поглянути на радість із дещо ширшої перспективи «всеохоплюючого торжества від попередній дій Бога по відношенню до Ізраїля»¹⁰². Основоположним для Старого Завіту є розуміння радості як наслідку Божих діл в історії, найважливішим з-поміж яких було звільнення Ізраїля із єгипетської неволі (Вих 18,9-11)¹⁰³.

Отже, бачимо, що радість в Старому Завіті також позначена різними факторами, які, в свою чергу, згодом впливають на спосіб її вираження. Важливо знову зазначити, що радість, яка Божа ласка, також спрямована на задоволення тих потреб людини чи цілого народу, які є в цей конкретний момент найбільш актуальними та бажаними.

1.2.2. Поняття радості в Новому Завіті

Особливу увагу хочемо зосередити на висвітлення теми радості в Новому Завіті. Це пов'язане радісним характером Євангелія, звіщення Доброї Новини та подальше її втілення в Діяннях апостолів та посланнях. Радість в Новому Завіті бере свій початок із Воплочення Божого Сина, та Благовіщення Пречистої Діви Марії. В Євангелії від Луки читаємо Ангельське привітання

⁹⁹ Пор. Там само.

¹⁰⁰ Пор. J. Bauer (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, 438.

¹⁰¹ Пор. У. Елуэлла (ред.), *Евангельский Словарь Библейского Богословия*, 872.

¹⁰² Р. Achtemeier (ред.), *Harper's Bible Dictionary*, 511.

¹⁰³ Пор. У. Елуэлла (ред.), *Евангельский Словарь Библейского Богословия*, 872.

Марії: «Радуйся, благодатна, Господь з тобою!» (Лк 1,28). Хронологічно, можемо вважати це привітання першим вербальним закликком до радості в Новому Завіті.

Для позначення поняття радості в Новому Завіті, найбільш вживаним терміном є слово «χαρά»¹⁰⁴ та відповідне йому дієслово «χαίρομαι»¹⁰⁵, що означає радіти, веселитися, ликувати¹⁰⁶. Слово «αγαλλιαομαι»¹⁰⁷ також вживається в біблійній традиції в релігійному сенсі, в той час, як «χαίρω»¹⁰⁸ – власне для позначення секулярного (світського) терміну. Однак, в теперішньому нашому розумінні та трактуванні це поняття забарвлене специфічним контекстом і може використовуватися як синонім до слова «αγαλλιαομαι»¹⁰⁹. Вже тут бачимо, що радість має два виміри: релігійний та світський. Перший ми розуміємо, як радість в Бозі, радість від Божої присутності в нашому житті, тобто, в цьому випадку джерелом та ресурсом радості є Господь та його дія спрямована на нас. В другому випадку радість трактуємо, як веселість, почуття піднесення, задоволення, переважно миттєве і короткотривале.

Зважаючи на різні, подані вище, перспективи тлумачення концепту радості варто ще раз звернутися до опису події Благовіщення в Євангелії від Луки. Грецька формула привітання «χαίρειν» в Новому Завіті вживається лише три рази: Ді 15,23; 23,26; Як 1,1¹¹⁰. Грецьке привітання «χαίρε» вживається в таких уривках: Мр 15,18; Мт 26,49; Йо 19,3¹¹¹. Питання постає стосовного того, що ангел, вітаючись з Марією теж вживає формулу «χαίρε» (Лк 1,28)¹¹². Багато екзегетів вважає, що в цьому випадку «χαίρε» не означає просто формулу привітання, а означає заклик до радості, тобто «Радуйся» / «Возрадуйся».

¹⁰⁴ Пор. G. Lampe (ред.), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Clarendon Press 1961, 1512.

¹⁰⁵ Пор. Там само.

¹⁰⁶ Пор. Там само, 1512-1513.

¹⁰⁷ Пор. Там само 1513.

¹⁰⁸ Пор. Там само.

¹⁰⁹ Пор. G. Friedrich (ред.), *Theological Dictionary of the New Testament*, IX, Michigan: Grand Rapids 1992, 359-360.

¹¹⁰ Пор. Там само, 367.

¹¹¹ Пор. Там само.

¹¹² Пор. Там само.

Станіслаас Ліоннет¹¹³, до прикладу, посилається на чотири тексти Старого Завіту, в яких зустрічається «χαίρε» (Соф 3,14; Йоїл 2,21; Зах 9,9; Пл. Єр 4,21), і вважає, що «χαίρε» не є відповідником до єврейського привітання «Мир», але є натяком на Месіанську радість¹¹⁴.

Поняття радості в Новому Завіті безпосередньо пов'язане з сотеріологічним виміром. Месія приходить, щоб принести спасіння всьому людству. Мотив радості тягнеться впродовж усього Нового Завіту. Ісус Христос запевнив своїх апостолів: «Ніхто ваших радощів від вас не відбере [...] щоб радощів ваших було вщерть» (Йо 16,21.23). Той, хто об'єднує свою волю з досвідом Бога матиме повну і тривалу радість: повну, бо отримає те, що бажає; тривалу, бо ніхто не зможе відібрати її від нього, так як ніхто не може перешкодити Божій волі¹¹⁵.

Новий словник католицької духовності говорить нам про радість, яка зображена в Новому Завіті. Зокрема, коли святий апостол Павло говорить в посланні до Филип'ян «Радійте завжди в Господі» (Флп 4,4). Радість тут показана як щось більше ніж просто почуття стану або відчуття задоволення¹¹⁶. Ерік Фромм¹¹⁷ сказав, що «радість – це те, що ми переживаємо в процесі наближення до мети стати самим собою»¹¹⁸. Також зустрічаємо схоже розуміння почуття радості в наступних уривках: Мт 18,13 (радість пастиря, який знайшов загублену вівцю); Лк 13,17 (звільнення жінки, яку диявол поневолював 18 років); Лк 24,52 (радість учнів після Христового Вознесіння); Ді 15,31 (радість як почуття, яке переповнювало Антіохійську церкву після Єрусалимського Собору); Рим 16,19 (радість Павла через послух римських християн); а також ряд уривків з послань апостола Павла, який наголошував, що любов шукає правдивої радості (1 Кр 13,6)¹¹⁹.

¹¹³ О. Станіслаас Ліоннет – належав до спільноти Товариства Ісуса (езуїтів), богослов ХХст., бібліст, зосереджував своє дослідження зокрема на Євангелії від Луки.

¹¹⁴ Пор. G. Friedrich (ред.), *Theological Dictionary of the New Testament*, 367.

¹¹⁵ Пор. A. Liguori, *Uniformità alla volontà di Dio*, («Opere Ascetiche», I), Roma: CSSR 1933, 292.

¹¹⁶ Пор. M. Downey (ред.), *The New dictionary of Catholic spirituality*, Collegeville: The Liturgical Press 1993, 577.

¹¹⁷ Ерік Фромм (Еріх Фромм) – німецький соціальний психолог, філософ, психоаналітик, один із засновників неофрейдизму та фрейд-марксизму.

¹¹⁸ Л. Василенко, *Краткий религиозно-философский словарь*, 173.

¹¹⁹ Пор. J. Bauer (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, 439-441.

Книга «Християнське Усамітнення або Духовні Вправи Серця» виділяє цілу главу проблематиці переживання радості в християнському житті, звертаючись також до послань святого апостола Павла¹²⁰. Книга зазначає, що християнська радість не є бурхливою пристрастю чи гарячковою прихильністю, вона спокійна та стримана, це великодушний відпочинок в вірності і благодаті Ісуса Христа¹²¹. Така радість дарує людському серцю неописану втіху. Святий апостол Павло, перебуваючи в такому стані радості писав в Другому посланні до Коринтян 7,4: «Я – повен утіхи, я переповнений радістю посеред усіх наших напастей». Така радість не залежить від зовнішніх чинників чи обставин. Доказом цього є слова апостола «посеред усіх наших напастей» (2 Кр 7,4)¹²². Ніхто, окрім насправді віруючого, стверджують автори книги, не може посідати цю внутрішню духовну, глибинну радість¹²³. Можемо це підтвердити через заклики до радості, які зустрічаємо в Святому Письмі. Зокрема, в таких уривках як: Мт 5,11.12 (радіти за будь-яких обставин, навіть в часи переслідувань), Флп 4,4 та 1 Сл 5,16 (апостол Павло закликає до радості, яка триває); 1 Пт 4,13 (радіти в Христі, маючи змогу розділяти Його страждання)¹²⁴.

Можемо підсумувати, що в Новому Завіті будь-яке проголошення Доброї Новини представлене термінами, синонімічними до радості: шлюб (Мт 9,1); радісна людина (Мт 22,1-14); Батько, який запрошував на трапезу (Лк 22,30); перемога над дияволом (Мт 12,24-9 та Лк 10,18) та багато інших¹²⁵. Об'єктами радості виступають «Слово»¹²⁶, яке проголошує у своїх навчаннях Христос, присутність Ісуса Христа в житті конкретних людей та власне сам воскреслий Христос¹²⁷.

В контексті Нового Завіту важко не помітити, як поняття радості еволюціонувало і у термінології, яка вживається для окреслення цього поняття,

¹²⁰ T. Reade, *Christian retirement: or, Spiritual Exercises of the Heart* [PDF], Kirkby Lonsdale: Arthur Foster 1827, 385.

¹²¹ Там само.

¹²² Там само.

¹²³ Там само.

¹²⁴ W. Elwell, *Baker Encyclopedia of the Bible*, 1225.

¹²⁵ Пор. J. Bauer (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, 439.

¹²⁶ Там само.

¹²⁷ Там само.

і у додаванні нового сенсу, нового значення. З Нового Завіту зникає зовсім світське (мирське) трактування радості і воно набуває суто духовного та релігійного виміру. Тому, її тут можна більше ототожнити з радістю-почуттям (станом та тривалим глибоким процесом), а не з радістю-емоцією¹²⁸ (яка короткотривала, часто імпульсивна та дещо поверхнева).

1.2.3. Радість як наслідок Відкуплення

В попередніх пунктах ми розглянули спільні та відмінні риси в тлумаченні поняття радості та фактори, які спричинюють її появу. Далі детальніше розглянемо такий фактор радості, як усвідомлення людиною свого Відкуплення.

Саме слово «Відкуплення», у різних мовах, бере своє коріння з рабовласницького устрою, стосувалося сплати певної ціни, викупу¹²⁹. Це важливе трактування цього поняття, але варто зазначити, що ми будемо звертати увагу також на метафоричне¹³⁰ трактування цього терміну, «в Божому Слові і впродовж історії Церкви говорячи про Відкуплення використовувалася певна кількість метафор»¹³¹. Метафори не виснажують мову, коли хочемо детально пояснити якесь поняття, але вони допомагають зрозуміти глибше та багатогранніше значення, різноманітність підходів у тлумаченні. В даному випадку, велика кількість метафор свідчить про те, що поняття Відкуплення дещо комплексне і не можемо за допомогою лише одного порівняння повноцінно дати визначення цьому терміну¹³².

Відкуплення має свої аспекти, іншими словами, головні ракурси, з яких потрібно його розглянути. Якщо дивитися на нього у світлі Святого Письма, то

¹²⁸ The Illustrated Bible Dictionary 1994 року подає нам твердження, що радість є в контексті Святого Письма як «якісний стан, цінність, а не лише емоція». Звідси беремо сміливість стверджувати, що мова йде про радість як почуття.

¹²⁹ S. Wales – D. Billy, *Lexicon of Redemptorist Spirituality* [PDF], Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2011, 240.

¹³⁰ Метафора – з грецької мови означає «перенесення». Це розкриття сутності одного предмета чи явища через особливості іншого.

¹³¹ J. Tobin, «Redemption» // C. Raymond – A. Kaminouchi (ред.), *Readings on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 9.

¹³² Пор. Там само.

можна виокремити щонайменше три аспекти: «відновлення, звільнення, спілкування»¹³³. Згідно дослідження о. Михаїла Брейля¹³⁴ відновлення полягає в поверненні чогось втраченого: це може бути, наприклад, повернення втраченої первісної подоби після гріхопадіння, повернення надії, навернення серця, повернення до життя¹³⁵. Відкуплення з погляду звільнення можемо пояснити на прикладі виходу Ізраїльського народу з Єгипту, свобода від рабства та поневолення іншим народом, яка прирівнюється до свободи від гріха¹³⁶. Останній аспект, на який варто звернути увагу – це спілкування, або стосунки. Мається на увазі міцний союз, «кровний союз»¹³⁷, в даному випадку між Богом та людиною. Бачимо як в історії Ізраїльського народу стосунок Бога і людини перебував у постійному розвитку, він еволюціонував, трансформувався до дуже глибокої інтимної дружби, був скріплений сімейними та кровними узами¹³⁸. Вершиною цього союзу стала жертва Ісуса Христа. Своєю хресною смертю, пролитою кров'ю звільнив нас від узів гріха, а створив новий союз – у Пресвятій Євхаристії. Таким чином, із впевненістю можемо сказати, що «християнське життя – це святкування таємниці Відкуплення»¹³⁹, а цим святкуванням є Божественна Літургія, «євхаристійне святкування»¹⁴⁰. Лексикон респітористської духовності¹⁴¹ дає нам основне розуміння Відкуплення виділяючи, що «життя і працю Ісуса Христа можна підсумувати словом Відкуплення, але розуміти в інклюзивному ключі, так як цей термін включає в себе всю історію спасіння, звершену Ісусом Христом»¹⁴².

Розглядаючи попередні три аспекти Відкуплення, можемо дійти висновку, що внаслідок гріхопадіння, людина носить на собі відбиток гріха, відбиток

¹³³ M. Brehl, «Biblical Reflection on the Redeemer» // C. Raymond – A. Kaminouchi (ред.), *Readings on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 45.

¹³⁴ о. Михаїл Брейль - генеральний настоятель Згромадження Найсвятішого Ізбавителя (отців Респітористів).

¹³⁵ M. Brehl, «Biblical Reflection on the Redeemer», 45.

¹³⁶ Там само, 46.

¹³⁷ Там само, 47.

¹³⁸ Там само.

¹³⁹ F. Durwell, «The Mass in Our Lives» // C. Raymond – A. Kaminouchi (ред.), *Readings on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 253.

¹⁴⁰ Там само.

¹⁴¹ Ми розглянемо головні аспекти Відкуплення, що втілені в респітористській духовності в Розділі 3. Тому зараз на цьому зосереджуватися не будемо.

¹⁴² S. Wales – D. Billy, *Lexicon of Redemptorist Spirituality*, 236.

рабства і смерті. Через це стосунок з Богом, Творцем, не є такий міцний, який був після самого сотворення (до гріхопадіння). Тепер відносини Бога і людини знаходяться постійно під загрозою розриву союзу та втрати спілкування. Бачимо це на основі історії Ізраїльського народу, який весь час змагається за свою свободу і котрого Господь неминуче хоче врятувати та укладає із ним свій союз. Прагнення до свободи, нового життя та спілкування з Богом – це глибинна потреба людини, часто не усвідомлена. В історії спасіння Ізраїля та, тепер, нашій особистій, Господь прагне задовільнити її, подарувати новий шанс. Оскільки радість, як ми казали раніше, є часто наслідком задоволення наших потреб, можемо стверджувати, що наслідком Відкуплення є християнська радість в Бозі.

Радість – це невід’ємна частина духовного життя кожного християнина¹⁴³. Святий Хосемарія Ескрива де Балагер у своєму творі «Шлях» пише тим, хто шукає свою дорогу та вправляється в правдивому християнському житті: «Радість, яку ти повинен відчувати, є не фізіологічною реакцією здорової тварини, а інакшою, надприродною, що походить із віддання всього і себе самого в люблячі руки Бога-Отця»¹⁴⁴.

Автентична християнська радість не залежить від нашого успіху чи невдачі, від позитивних чи негативних зовнішніх чинників та обставин, які впливають на нас, Словник Католицької Духовності зазначає, що фундаментом такої радості є віра в те, що Господь є Творцем і Відкупителем світу¹⁴⁵. Саме усвідомлення цього факту, віра в нього наповнює людину миром, дає впевненість та силу протистояти негараздам, які ззовні можуть вивести з рівноваги, і також є тим чинником, який дозволяє відчувати радість і в моменти тривоги, сумнівів та страждань.

Розглянувши деяких релігійних авторів та богословів, які звертаються у своїх творах до концепту духовної радості, ми дійшли до висновку, що переживання духовної радості – це, фактично, пережиття людиною радості

¹⁴³ Пор. Х. Ескрива, *Шлях* / перекл. Ю. Пінчук, Івано-Франківськ: Апостол 2014, 123.

¹⁴⁴ Там само.

¹⁴⁵ М. Downey (ред.), *The New dictionary of Catholic spirituality*, 578.

Відкуплення, радості, яка сформувалася у неї на основі досвіду особистої зустрічі з Богом. Адже саме Відкуплення та спасіння – це крок Господа назустріч людині, який стає з'єднуючою ланкою між людиною та Богом Отцем. Стосунок з Богом – це джерело найглибшої утіхи і задоволення, яке стає підґрунтям та поштовхом до радості та правдивого щастя.

РОЗДІЛ 2

РАДІСТЬ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ТЕМ ЗВЕРНЕНЬ ПАПИ ФРАНЦИСКА ДО БОГОПОСВЯЧЕНИХ ОСІБ

Папа Франциск розпочав свій понтифікат 13 березня 2013 року. Невдовзі, 24 листопада 2013 року він видає своє перше Апостольське повчання *Evangelii Gaudium* «Радість Євангелія», яка закликає вірних, як богопосвячених осіб і духовенство, так і мирян, до активного свідчення радості та, також, дає можливі варіанти цього свідчення, наголошує на важливості нової євангелізації та торкається деяких важливих проблем та викликів сьогодення. 29 листопада 2013 року він проголошує, що 2015 рік буде роком богопосвяченого життя. У зв'язку з цим, Конгрегація у справах Інститутів Богопосвяченого життя і Товариств Апостольського життя видає лист «*Rallegratevi*»¹⁴⁶ 2 лютого 2014 року. Цей лист звернений саме до богопосвячених чоловіків та жінок. Документ написаний на основі послань та проповідей Папи Франциска, які були написані та виголошені до періоду написання листа. Інші документи, видані Святішим Отцем в цей проміжок часу, ми не розглядаємо, оскільки теми, які там висвітлюються, не стосуються нашого дослідження.

Ці два, вказані вище документи та коментарі на них, стануть підґрунтям нашого дослідження, оскільки є своєрідним синтезом сказаного Папою про радість до 2014 року, який проголошений роком богопосвяченого життя.

Наступним кроком буде аналіз послань від 2014 по 2018 рік включно. Основну увагу ми звертаємо на наступні документи: Апостольське повчання *Gaudete et exultate*, Апостольську конституцію *Vultum Dei Quaerere*, а також інші апостольські листи, послання, проповіді та промови, в яких Папа звертається до богопосвячених осіб та які були виголошені або видані в цей період. Загалом, станом на листопад 2018 року сумарна кількість разів, коли

¹⁴⁶ *Rallegratevi* – в перекладі з італійської мови (оригінального тексту) на українську – «радіти», «радуватися». Також перекладається як заклик «Радійте!», «Радуйтеся!»; В дослідження користувалися англійським перекладом цього Листа – «Rejoice!».

Папа Франциск вживає слово «радість» у англійському варіанті проповідей, послань, повчань, промов, конституцій, енциклік та інших виголосів на офіційному сайті Ватикану – 2529¹⁴⁷. Вже саме це число підтверджує той факт, що Святіший Отець приділяє цій тематиці особливу увагу, неодноразово наголошує та підкреслює особливу важливість радості для усіх християн.

Від початку свого понтифікату, Папа Франциск неодноразово наголошував про місце і завдання кожного християнина в Церкві. Зокрема, особливе місце в його проповідях, листах та посланнях займали богопосвячені особи. Він неодноразово звертався до них з метою кращого висвітлення їхньої особливої ролі, місії, післаництва для світу.

2.1. Лист Конгрегації у справах Інститутів Богопосвяченого життя і Товариств Апостольського життя «Rallegratevi»

В першому розділі ми вже розглядали біблійне поняття радості, однак тут також коротко повернемося до цієї теми, оскільки необхідно звернути увагу на деякі деталі, які подає лист Конгрегації, важливі для розуміння того, що є фундаментом радості для богопосвячених осіб і які завдання стоять перед ними.

2.1.1. Підґрунтя радості в Святому Письмі

Коли Папа Франциск говорить про радість, чітко показує, що її фундамент знаходиться у Святому Письмі. Радість для нього є рушійною силою, яка нас пробуджує, мотивує та надихає. Лист до богопосвячених осіб Конгрегація починає із цитати Папи Франциска, яка стає провідною думкою усіх його повчань: «Я хочу сказати вам одне слово і це слово – радість. Де є

¹⁴⁷ *The Holy See* //

http://gsearch.vatican.va/search?client=default_frontend&output=xml_no_dtd&proxystylesheet=default_frontend&sort=date:D:L:d1&entsp=a__policy_documenti&wc=200&wc_mc=1&oe=UTF-8&ie=UTF-8&ud=1&exclude_apps=1&filter=0&ulang=uk&ip=92.253.251.169&access=p&entqr=3&entqrm=0&q=joy+inmeta:creator%3DFrancesco+inmeta:language%3Den&dnavs=inmeta:creator%3DFrancesco+inmeta:language%3Den&start=130 (10.11.2018).

богопосвячені особи – там завжди є радість!»¹⁴⁸. Папа наголошує на слові «радість», повторюючи його двічі. В його розумінні «радість» носить в собі глибше значення ніж «веселість», далі ми пояснимо, що саме для нього означає радіти та нести радість іншим.

В духовному житті часто постають запитання як радикально йти за Ісусом та як свідчити Його іншим. Святіший Отець дає дуже просту і вичерпну відповідь: «Богопосвячені слідуєть за Ісусом в особливий спосіб, в пророчий спосіб. Це свідчення, яке я очікую від вас. Богопосвячені чоловіки та жінки мають бути здатними пробудити світ»¹⁴⁹. Щоб бути здатними пробудити світ потрібно, для початку самим пробудитися, дозволити себе пробудити. Щоб бути свідками та пророками свого часу треба, насамперед, оновлюватися в Христі і завжди відштовхуватися від Євангелія. Звертаючись до молоді в Ассижі, Папа цитує святого Франциска Ассізького: «Завжди проповідуйте Євангеліє і, якщо потрібно, використовуйте слова»¹⁵⁰. Для того, щоб проповідувати Євангеліє потрібно, перш за все, ним жити. Потрібно повірити, що Євангеліє є Доброї Новиною як для мене особисто, так і для кожної людини зокрема. Радість є плодом цієї віри.

У листі до богопосвячених осіб Конгрегація пропонує розглянути поняття радості в контексті Старого та Нового Завітів: «У Біблії зустрічається тринадцять різних іменників та дієслів для опису радості Бога щодо людей та сотвореного в діалозі спасіння»¹⁵¹. У Старому Завіті можемо дослідити багато лінгвістичних, зокрема семантичних, варіацій поняття радості. Найчастіше вживаються такі слова: «šimhâ / šamaḥ, gyl» для вираження «радості від Божої присутності», «втіхи / задоволення, з яким Господь творив»; в Псалмах можемо

¹⁴⁸ Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!* [PDF] (A letter to consecrated men and women: A message from the teachings of Pope Francis (2 February 2014)) // Vatican: Libreria Editrice Vaticana 2014, 5.

¹⁴⁹ A. Spadaro, «Wake up the World!». Conversation with Pope Francis About the Religious Life, in: *La Civiltà Cattolica*, 165 (2014/I), 5. Цитовано за Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!*, 8.

¹⁵⁰ Francis, Pope, «Meeting with the young people of Assisi (Perugia) (4 October 2013)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/october/documents/papa-francesco_20131004_giovani-assisi.html (22.09.2018).

¹⁵¹ Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!*, 2.

прослідкувати, що радість – це як плід Божої присутності, так і об’явлення великої обіцянки; в пророка Ісаї бачимо повторення заклику до радості¹⁵². У Новому Завіті вживаються «*kàirein, karà*» і спільнокореневі до них, а також «*agallíomai, euphrosyne*» в основному для позначення месіанського дару, сповнення обітниці, яку дав Ісус Христос: «щоб була у вас моя радість і щоб ваша радість була повна» (Йо 15,11)¹⁵³.

Таким чином, помітно, що поняття радості в Святому Письмі завжди напряду пов’язане з близькістю Бога та проявляється або як наслідок, тобто плід, або як передчуття сповненої обітниці. І в одному, і в другому випадку радість є пережитим досвідом, який не залишає людину байдужою.

2.1.2. Фундамент радості в богопосвяченому житті

Конгрегація богопосвяченого життя у листі дає нам основні напрямні, слідуючи за якими можемо знайти підвалини радості, щоб ще раз її пережити та відновити.

Перш за все, необхідно повернутися до моменту власної зустрічі з Богом, відтворити в своїй пам’яті момент покликання, ту мить, коли радість від можливості наслідування Христа сповнювала нас. Папа Франциск у проповіді до семінаристів та новиків в Римі наголошує, що радість народжується в момент, коли Ісус поглянув на мене, в час, коли Він каже «Ти важливий для мене! Я тебе люблю». Радість народжується тоді, коли відчуваємо, що ми є люблені Богом і переконуємося, що саме Він є Тим, Хто нас кличе¹⁵⁴.

Святіший Отець закликає «перечитувати свою особисту історію» та пригадувати собі, що «покликання – це завжди Його ініціатива»¹⁵⁵. Його ініціативою також є дарувати нам радість. Проявом нашої вдячності є нести радість іншим, нести Добру Новину і самим жити в радості.

¹⁵² Там само, 2.

¹⁵³ Там само, 16.

¹⁵⁴ Пор. Там само, 21.

¹⁵⁵ Там само, 26.

Лист до богопосвячених осіб наголошує на тому, що «кожен, хто зустрівся з Господом і вірно за Ним слідує є посланцем радості Святого Духа»¹⁵⁶. Проте, ми живемо в суспільстві, яке перебуває в постійних кризових ситуаціях, суспільстві, яке має страх перед тим, щоб побудувати з кимось близький стосунок довіри, пізнати когось та перед тим, щоб пізнати себе, заглибитися в себе. Зараз виникають наступні проблеми у житті богопосвячених осіб: криза вірності покликанню, витривання в своєму покликанні та, так звана, «криза гуманізму»¹⁵⁷¹⁵⁸. Серед можливих причин виникнення цих криз та страхів можна назвати те, що часто проповідується Христос, який страждає, Христос розп'ятий. Богопосвячені особи справді покликані витримати весь шлях до Голгофи від терзання сумнівів та заперечення, але також дійти до радості Воскресіння, доторкнутися Пасхального Таїнства¹⁵⁹. Христос запрошує нас вірно і відважно слідувати за Ним не тільки у стражданнях, а «радісно проголошувати Його як Воскреслого»¹⁶⁰, проповідуючи Його щоденно не тільки словом, але й свідченням свого життя¹⁶¹. В ході нашого дослідження ми розглянемо які є можливі варіанти виходу з цієї кризи, її подолання. Згадуючи ці кризи, Конгрегація, так само як і Папа Франциск, подає можливі кроки для богопосвячених осіб та християн на загал.

Наслідуючи Ісуса Христа всі християни покликані повноту радості (Йо 15,11) нести у світ, який переповнений відчаєм, сумом та стражданнями. «Немає святості у смутку. [...] У посвяченому житті є краса: це радість, радість»¹⁶². Втрачаючи радість, богопосвячені особи втрачають красу свого покликання. Не можемо свідчити того, що не переживаємо на власному досвіді,

¹⁵⁶ Там само, 31.

¹⁵⁷ Криза гуманізму пов'язана із знеціненням людини та людського життя, вона суперечить із християнськими цінностями та християнським баченням людини.

¹⁵⁸ Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!*, 31.

¹⁵⁹ Пор. Там само, 32.

¹⁶⁰ Francis, Pope, «At the Eucharistic Celebration at St. Paul outside the walls (14 April 2013)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130414_omelia-basilica-san-paolo.html (25.09.2018).

¹⁶¹ Пор. Там само.

¹⁶² Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!*, 3.

отже не можемо закликати інших до святості, коли не маємо цього прагнення в своєму серці.

«Радість – це не даремна оздоба. Це необхідність, підвалина людського життя»¹⁶³. Бути радісними – це не опція, яку ми, християни, богопосвячені особи можемо обирати чи відкидати, це необхідність на шляху до повноти життя та до духовного зросту.

2.1.3. Завдання богопосвячених осіб

Папа Франциск у своїх повчаннях, які використовує у листі Конгрегація богопосвячених інститутів, ставить перед християнами, та богопосвяченими особами зокрема, конкретні завдання. Вони впливають із місії в Церкві, яку при хрещенні отримує кожна людина. Святіший Отець наголошує на тому, що сучасним людям важливо показати радість своїм життям, звичайно, можемо використовувати слова, але найбільше люди потребують, щоб богопосвячені несли до них Господню ніжність і милосердя, надію та утіху¹⁶⁴. Саме своїм власним життям, своїм прикладом, вчинками та поставою духовенство та монашество має «пробуджувати світ»¹⁶⁵, нести ту радість, яка народжується в них самих від зустрічі з Христом в своїй історії, таким чином допомогти кожному пережити зустріч з Христом в його власній історії.

«Ми покликані носити посмішку Бога»¹⁶⁶, заохочує у своєму листі Конгрегація. Необхідно відмовитися від тих стін та мурів, які будуємо, а натомість будувати дружні стосунки та плекати родинну атмосферу. Втілювати це в життя маємо вже починаючи з монаших обителей, «Нехай монастирі стануть не чистилищем, а сім'єю»¹⁶⁷. Однією з найпоширеніших проблем в Європі є значне зменшення кількості покликаних до чернечого життя, монаші обителі поступово порожніють. Однією з причин такого занепаду Папа

¹⁶³ Там само.

¹⁶⁴ Пор. Там само.

¹⁶⁵ Там само, 48.

¹⁶⁶ Там само, 44.

¹⁶⁷ Francis, Pope, «Meeting with the young people of Assisi (Perugia) (4 October 2013)».

Франциск називає відсутність радісного наслідування Христа, брак вірності наслідуванню Євангелічної радості. «Безрадісна спільнота – це спільнота, яка є на шляху до вимирання... Спільнота, яка є багатою на радість – це справжній дар для братів та сестер, що знають, як про нього просити, як приймати один одного, посвячуватися спільнотному життю та довіряти дії Святого Духа»¹⁶⁸.

Існує багато загроз та викликів в духовному житті. Папа Франциск називає одним із них смуток, розкриваючи також його походження. В пасторальній діяльності коренем смутку є брак духовного батьківства та материнства, наслідком якого є духовна плідність. Цей брак походить з того, що людина незадовільно переживає своє богопосвячене життя¹⁶⁹. Тобто, богопосвячені особи повинні позбутися відчуття нереалізованості та незадоволення собою, яке стає наслідком. Це, в свою чергу, призводить до смутку, духовної кризи та депресії. Виходом із такої ситуації Папа вбачає «виходити назовні, щоб потрапити на маргінеси, географічні, місцеві та екзистенційні, в місця де душа кожної людини переживає життєві радощі і страждання»¹⁷⁰. Святіший Отець наголошує «не приватизувати любов»¹⁷¹, виходити з себе, із своєї зони комфорту, спускатися до глибин людського відчаю та смутку, щоб там принести радість, утіху та любов. До цього нас заохочує Христос своїм Воплоченням, спускання в глибини аду, звідки витягує людину. До цього нас закликає Папа Франциск і показує, що таким чином реалізується плідність богопосвяченого життя.

Підсумовуючи лист Конгрегації богопосвячених інститутів та спільнот апостольського життя, написаний на основі послань Папи Франциска до 2014

¹⁶⁸ Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, Instruction Fraternal Life In Community *Congregavit Nos in Unum Christi Amor*, (2 February 1994) // http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_02021994_fraternal-life-in-community_en.html (25.09.2018).

¹⁶⁹ Поп. Francis, Pope, «Meeting with seminarians and novices (6 July 2013)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130706_incontro-seminaristi.html (25.09.2018).

¹⁷⁰ Поп. Francis, Vigil Of Pentecost With The Movements, New Communities, Associations And Lay Groups (Rome, 18 May 2013), In: Aas 105 (2013), 450-452. Цитовано за Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!*, 49.

¹⁷¹ Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!*, 50.

року, можемо виділити наступні основні точки. Перш за все, варто відмітити, що повчання Святішого Отця базується на двох підвалинах, Святому Письмі та його власному досвіді духовного життя. Папа Франциск сам досвідчував багато викликів і шукав шляхи до їх подолання та до радісного пережиття свого покликання, саме тому наступним пунктом в листі є постійне повернення до моменту свого покликання, особистої зустрічі з Богом, яка також пробуджує радість від відчуття Господньої присутності. Далі людина своїм життям відповідає на Господню ініціативу. Бог завжди залишає людині свободу вибору, запрошуючи її самій зробити вибір. Останнім пунктом в листі Конгрегації можемо виділити апостольство богопосвячених осіб, їхню місію нести радість туди, де її найбільше бракує. Ділитися радістю означає стати для людей тим, кого вони в даний момент найбільше потребують, уособлюючи Господнє милосердя, ніжність, близькість та любов.

2.2. Апостольська адгортація «*Evangelii Gaudium*» та коментар на неї «*The Gospel Joy: Pope Francis and The New Evangelization*»

В перший рік свого понтифікату, у 2013 році, Папа Франциск видає апостольське післясинодальне послання *Evangelii Gaudium* («Радість Євангелія»). Цільовою аудиторією цього послання були не тільки богопосвячені особи, але й миряни. Можемо зробити висновок, що до голошення Євангелія в сучасному світі запрошується кожен християнин, але велика відповідальність лягає в першу чергу на богопосвячених осіб. Саме вони мають подавати приклад цього, адже, це їхнє первинна і основна місія. Невдовзі після того, як вийшло в світ це послання, у 2014 році, американський отець редemptорист Денніс Білий видав коментар на нього – «*Gospel Joy: Pope Francis and The New Evangelization*»¹⁷². В своєму коментарі о. Денніс висвітлює основні ідеї того, як бачить Папа проголошення Євангелія Церквою «кожному народові

¹⁷² Ми беремо до розгляду саме цей коментар, оскільки о. Денніс є редemptористом та його коментар висвітлює послання з ракурсу редemptористичної духовності, тобто з призми Відкуплення, яке проголошує нам Євангеліє. Оскільки в першому розділі ми вже розглядали тему Відкуплення як передумову радості, то вважаємо, що важливо розглядати послання Папи «Радість Євангелія» в цьому ключі також.

і на кожних теренах»¹⁷³. Він згрупував думки Папи в чотири розділи, які висвітлюють нам основні ідеї послання: зміна фокусу, виклики сьогодення, Нова Євангелізація та життя в спільноті.

Радість в розумінні Святішого Отця часто торкає концепт щастя, але найчастіше виступає його передумовою. До щастя покликані всі, тут і тепер, тобто Папа наголошує не на абстрактному потенційному щасті, яке начебто б мало прийти колись, але на конкретному відчутті, яке має реалізуватися вже в нашому теперішньому часі: «Папа Франциск вірить, що ми покликані до щастя як в цьому житті, так і в прийдешньому світі»¹⁷⁴.

Радість в Господі – це стан, який не схожий на ті «миттєві задоволення»¹⁷⁵, які пропонує нам сучасна культура і суспільство, в якому ми знаходимося. Вона стабільна і має міцні підвалини, не зникає при перших найменших труднощах чи викликах, не піддає сумнівам нашу гідність та наші можливості, а дарує нам впевненість, мотивацію та відчуття власної гідності:

Ніхто не зможе відібрати в нас ту гідність, якою наділяє нас ця безмежна й непохитна любов. З ніжністю, яка ніколи не розчаровую і завжди зможе повернути нам радість, Він дає нам можливість піднести голову і знову почати від початку. Не втікаймо від Ісусового воскресіння, ніколи не здаваймося, хай би що було. Ніщо не може надихати нас більше від Його життя, яке спонукає нас іти вперед!¹⁷⁶

З цього випливає своєрідне означення того, що таке радість Євангелія, – це дружба з Христом¹⁷⁷. Ми можемо багато працювати над отриманням бажаного, над задоволенням власних потреб та для того, щоб пережити радість в духовному житті. Без правдивого особистого стосунку з Богом це все не бути мати сенсу. Коментар підсумовує цю думку одним реченням: «Для християнського життя тільки одне насправді має значення – наш стосунок з Ісусом Христом»¹⁷⁸.

¹⁷³ D. Billy, *The Gospel Joy: Pope Francis and the New Evangelization* [Kindle], New York: New City Press 2014, 9.

¹⁷⁴ Там само, 11.

¹⁷⁵ Там само, 33.

¹⁷⁶ Франциск, Папа, Апостольське повчання *Evangelii Gaudium* [«Радість Євангелія»], (24 листопада 2013), 3 // Львів: Свічадо 2013, 3.

¹⁷⁷ Пор. D. Billy, *The Gospel Joy: Pope Francis and the New Evangelization*, 14.

¹⁷⁸ Там само, 18.

Ми маємо жити з усвідомленням, що наша радість не залежить від рівня матеріального добробуту, соціального статусу, успішності в кар'єрі. Вона не вимірюється висотою наших маєтків, кількістю машин в гаражі. Слід пам'ятати, що це все може минути або зникнути через одну недбалість, помилку чи обставини, які склалися. Набагато важливіше плекати те, що не відійметься у нас під час економічної чи політичної кризи, те, що не зможе поглинути вогонь пожежі чи вода повені, яка раптово насунеться на наш населений пункт. «Ми мусимо покинути такий негативізм, який перетворює нас на “живих мерців”»¹⁷⁹. Вративши весь матеріальний добробут ми залишимося ні з чим і, врешті-решт, втратимо сенс, бо більше не буде того, над чим працювали все життя і що нагромаджували. Людей, які надмірно дбають про «земні» речі важко втішити чимось, бо вони чекають чогось надзвичайного, явного, що перевершує те, що вони вже мають. Папа закликає «відмовитися від духовного песимізму і поглинання земними турботами, які швидко можуть заразити наш розум та серце»¹⁸⁰. Святіший Отець наголошує, що «прояви найкрасивішої і дійсно спонтанної радості, які я бачив у своєму житті, були притаманні найбільш бідним людям, які не мають майже нічого. Пам'ятаю також справжню радість людей, які, виконуючи важкі професійні обов'язки, зуміли зберегти віру, безкорисливість і простоту»¹⁸¹. Коментар до адгортації також виокремлює три основні спокуси, яким, на думку Папи, Церква сьогодні має давати відсіч і протистояти: «керувати, як бізнесом, трактувати, як ідеологію та сприяти клерикалізму та кар'єризму»¹⁸². Саме тому о. Денніс підсумовує, що позиція Папи Франциска щодо того, як має виглядати правдиве християнство є наступною: «Християнство більше за список правил та норм. [...] Якщо християнин занадто зосереджується на Церковному моральному вченні, він може пропустити радість, яка виходить з дружби з Христом. [...] В результаті,

¹⁷⁹ Там само, 33.

¹⁸⁰ Там само.

¹⁸¹ Франциск, Папа, *Evangelii Gaudium*, 7.

¹⁸² D. Billy, *The Gospel Joy: Pope Francis and the New Evangelization*, 21.

християнство стає тягарем, а не радістю і наше життя виглядає як «Великий Піст без Пасхи»¹⁸³»¹⁸⁴.

«Ми покликані бути радісними апостолами-місіонерами»¹⁸⁵, бо «ніхто не любить похмурих апостолів»¹⁸⁶, – так підсумовує о. Денніс заклики Святішого Отця, оскільки Папа неодноразово нагадує, що «євангелізатор не повинен мати похоронний вираз обличчя»¹⁸⁷. Щоб свідчити радість іншим, ділитися нею, необхідно, для початку, самому віднайти її, «щоб бути успішними в Новій Євангелізації»¹⁸⁸, перш за все, маємо самі бути євангелізовані»¹⁸⁹.

«Вістка, яку ми проголошуємо приймається з великою утіхою, через те, що вона обіцяє велику радість»¹⁹⁰. Якщо вона перестане нести радість, проголошувати Євангеліє, Відкуплення та радість Воскресіння, вона перестане бути Доброю Новиною і, таким чином, втратить сенс. «Особа, яка сумнівається, яка не сповнена ентузіазмом, не впевнена, не закохана в те, що робить, нікого не переконає»¹⁹¹, «давайте відновлювати й підсилювати запал»¹⁹², щоб ніколи самим не втрачати силу проголошувати радість життя в Бозі. «Ми покликані бути живими джерелами води, з якого інші можуть пити»¹⁹³, але джерело дає воду до тих, пір, поки не пересохне.

Ми маємо постійно працювати над собою, оновлюватися, черпати воду із вічного джерела, плекаючи стосунок з Христом: «Хто вірує в мене, як Писання каже, то ріки води живої з нутра його потечуть» (Йо. 7:38). Рішенням вбачається «відновлювати дух контемплляції, який роздумує над Євангелієм та дозволяє йому торкнутися наші серця»¹⁹⁴. Бо саме в особистісному стосунку, зустрічі з Христом через наш власний досвід, в нашому житті, конкретних

¹⁸³ EG 6.

¹⁸⁴ D. Billy, *The Gospel Joy: Pope Francis and the New Evangelization*, 18.

¹⁸⁵ Там само.

¹⁸⁶ Там само, 33.

¹⁸⁷ EG 10.

¹⁸⁸ Ми детальніше розглянемо Нову Євангелізацію як метод проповідання Євангелія в Розділі 3.

¹⁸⁹ D. Billy, *The Gospel Joy: Pope Francis and the New Evangelization*, 24.

¹⁹⁰ Там само, 25.

¹⁹¹ EG 266.

¹⁹² Там само, 10.

¹⁹³ Там само, 86.

¹⁹⁴ D. Billy, *The Gospel Joy: Pope Francis and the New Evangelization*, 34.

реальних обставинах. Євангелізація полягає в допомозі зустрітися з Христом віч-на-віч. Цього не може статися до тих пір, поки ті, хто ведуть спочатку не досвідчать радість такого особистого стосунку¹⁹⁵.

Святий Альфонс казав, що «раємо Бога є серце людини»¹⁹⁶. «Господь хоче жити в наших серцях»¹⁹⁷ і це мало б бути найсильнішою мотивацією і передумовою до радості, до непереборного бажання віднайти її в собі та допомагати віднаходити її іншим «Послідовники Ісуса покликані забруднити свої руки, контактувати з загубленими та маргіналізованими»¹⁹⁸, йти до тих, хто найбільш занедбаний з душпастирської сторони, позбавлений духовної опіки, не тільки матеріальної, відкинутий на суспільний маргінес. «Папа розуміє виклики, з якими стикаються на початку XXI століття апостоли-місіонери. [...] Важливо бути спостережливими до знаків часу та розрізняти духа доброго і злого»¹⁹⁹, відповідаючи на потреби часу та місця, виховувати в собі вразливість та спостережливість, щоб розуміти де є найбільша потреба нести радість Євангеліє не тільки на словах, але й своїм життям та вчинками.

Дуже виразно відчуваємо в сучасному світі, що постає дедалі більше проблем та викликів пов'язаних із повагою до людського життя, гідності людини. Богопосвячені особи перебувають і мають перебувати в постійному пошуку відповідей на те, якими методами можемо проголошувати Євангелія, зважаючи на обставини з якими стикаємося на теренах нашого служіння.

У цьому пошукові можна просто мати перед очима якийсь звичайний людський досвід, як-от радість від нової зустрічі, розчарування, страх самотності, співчуття до болю інших, невпевненість щодо майбутнього, турбота про дорогу особу тощо. Проте слід розвивати поглиблену чутливість до того, що насправді хвилює людей у їхньому житті²⁰⁰.

Бачимо, що є все ще багато криз, на які не можемо дати негайної відповіді і допомоги, але які, в свою чергу, явно відбирають радість життя і взагалі вміння радіти життю. «Радість життя часто згасає, зростають неповага до інших

¹⁹⁵ Пор. Там само.

¹⁹⁶ Там само, 38.

¹⁹⁷ Там само.

¹⁹⁸ Там само, 19.

¹⁹⁹ Там само, 28.

²⁰⁰ EG 155.

і насильство, стає дедалі очевиднішою несправедливістю. Потрібно боротися за життя, і часто це життя, в якому мало людської гідності»²⁰¹.

Проаналізувавши апостольську адгортацію та коментар на неї, можемо зробити висновок, що обидва видання піднімають питання сучасного стану суспільства загалом, як з релігійного виміру, так і з економічного та соціального. Ми коротко представили основні думки та проблематику, яку піднімає Папа Франциск у своєму повчанні. З усього вищесказаного можемо зробити висновок, що Святіший Отець неодноразово дає відповідь на те, де мають християни черпати свої ресурси для проповідування Євангелія та проголошення радості. Всі висновки зводяться до одного – шукати Христа, зустрітися з ним віч-на-віч, будувати особистий досвід і, потім, ділитися ним з іншими, заохочуючи їх до цього ж. Відзначаємо, що особистий приклад відіграє в цій місії чималу роль.

2.3. Заклики та очікування Папи Франциска щодо богопосвячених осіб

Під час апостольського візиту в Сполучені Штати Америки у 2015 році у своїй проповіді Папа Франциск навів приклад з життя святої Катерини Дрексель²⁰², згадавши як Папа Лев XIII задав їй одного разу дуже просте запитання, яке змінило її життя: «А як щодо тебе? Що ти збираєшся робити?». Це нагадало їй просту істину, що кожному з нас через хрещення дається особливе завдання, місія, покликання будувати Христове Тіло, тобто Церкву²⁰³. Таке ж запитання під час проповіді Папа ставить присутнім на Месі священикам, дияконам, богопосвяченим чоловіками та жінкам. Він проковує їх на те, щоб кожен дав собі відповідь чи він виконує своє завдання там, де знаходиться, чи долучається

²⁰¹ Там само, 52.

²⁰² Катерина Дрексель – друга американська свята римо-католицької церкви, виступала проти расової сегрегації, заснувала жіноче монаше згромадження «сестри святого причастя», є покровителькою пригноблених расових і національних меншин, а також добродійців.

²⁰³ Pop. Francis, Pope, «Holy Mass with bishops, clergy and religious of Pennsylvania (26 September 2015)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://W2.Vatican.Va/Content/Francesco/En/Homilies/2015/Documents/Papa-Francesco_20150926_Usa-Omelia-Philadelphia.Html (23.09.2018).

до того, щоб нести радість Євангеліє і будувати Церкву. Папа Франциск заохочує використовувати свій ентузіазм, свої дари для служіння іншим. Він закликає «оновлювати в собі радість першої зустрічі з Ісусом, щоб отримати від неї оновлену вірність і силу»²⁰⁴.

Зокрема, у посланні з нагоди відкриття Року богопосвяченого життя Папа Франциск виділяє головні завдання для монашества та духовенства, наполягаючи: «Розбудіть світ! Просвічайте його своїм пророчим свідченням, що йде проти течії!»²⁰⁵.

2.3.1. Бути сміливими

Заклик до сміливості та відваги виражається в повчанні Папи декількома напрямками, конкретними проявами, які варто наслідувати. Перш за все, хочемо відмітити наголос Святішого Отця на бідності. В одній із проповідей до священників та богопосвячених чоловіків та жінок він наводить приклад про багатого юнака, який прийшов до Ісуса, питаючи, що йому робити (пор. Мт 19, 16-22). В результаті, як ми знаємо, юнак відійшов сумний, бо мав велике майно. «Він боявся бідності»²⁰⁶, стверджує Папа. Проблемою сучасного світу Папа Франциск вбачає саме страх бідності. В богопосвяченому житті ця проблема виражається гостріше і має серйозніші наслідки. Багатство є руйнівним, коли воно проникає в серце богопосвяченої особи. Коли вона надміру покладається на свій достаток, який часто накопичує, то це свідчить про те, що не Ісус є її майбутнім та її надією, але багатство. Це свого роду «страхування»²⁰⁷. Насправді, не мати ніякого «страхування» вимагає відваги. Бути бідним та жити в убогості вимагає також сміливості. Богопосвячені особи на цей рахунок мають свій привілей. Господь є їхнім «страховим полісом», їхнім майбутнім,

²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Francis, Pope, «The opening of the Year of Consecrated Life (30 November 2014)» // *The Holy See: Message of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2014/documents/papa-francesco_20141130_messaggio-anno-vita-consacrata.html (23.09.2018).

²⁰⁶ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Cuba (20 September 2015)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2015/documents/papa-francesco_20150920_cuba-omelia-vespri.html, (23.09.2018).

²⁰⁷ Там само.

тому Святіший Отець наголошує не бути такими як той юнак, не боятися бути бідним.

Також, Папа Франциск зауважує, що «вимагає відваги і сміливості розпізнати Святого Учителя у найбідніших з бідних і у тих, хто відкинуті осторонь і віддатися служінню їм»²⁰⁸.

Кожна людина покликана до святості, завданням богопосвячених осіб є цей поклик сповнювати своїм життям і донести його іншим. Цим запрошенням до святості Господь пропонує нам «справжнє життя, щастя, для якого ми були створені»²⁰⁹. Папа наголошує, що Бог вибрав кожного без винятку для цього завдання, не зважаючи на страх і перешкоди, ціллю життя є відповісти на цей заклик до святості «в практичний спосіб та у свій власний час», прийняти його «з усіма ризиками, викликами і можливостями»²¹⁰.

Потрібно шукати нові методи євангелізації, щось доступне та зрозуміле всім, актуальне сучасному суспільству. Для цього необхідно «просити сміливості апостолів, щоб ділитися Євангелієм з іншими і перестати робити з нашого християнського життя музей спогадів»²¹¹. Християни покликані бути живими свідками, що несуть людям живого Бога.

Згадуючи апостолів та учнів Ісуса Христа, Папа зауважує, що необхідна велика мужність не тільки, щоб йти за Ісусом, але й для того, щоб пізнати саму Його Особу та своє призначення. Людям притаманно боятися досвідчити свої страхи та з ними не впоратися, а ще більше – визнати перед іншими свою слабкість. Святіший Отець говорить, що цієї здатності можемо повчитися у апостолів: «Апостоли не соромляться ставити запитання, вони мають мужність

²⁰⁸ Francis, Pope, «Holy Mass And Canonization Of Blessed Mother Teresa Of Calcutta (4 September 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160904_omelia-canonizzazione-madre-teresa.html (06.12.2018).

²⁰⁹ Francis, Pope, Apostolic Exhortation *Gaudete et Exsultate* («Rejoice and be glad») [PDF], (19 March 2018), 3 // [б. м.]: Beacon Publishing 2018, 3.

²¹⁰ Там само, 3.

²¹¹ Там само, 32

зіткнутися віч-на-віч зі своїми побоюваннями і принести їх Господу, своїм форматорам, настоятелям без підрахування та замовчування»²¹².

Святіший Отець у своїх проповідях чи листах ніколи не говорить абстрактно. Він завжди прагне дати певний контекст та конкретні приклади. Таким чином, звертаючись до богопосвячених осіб, він висловлює своє розуміння та бачення того, що теперішній час, умови пропонує багато спокус, які можуть збити людину зі шляху. Світ, в якому люди більше керуються власними інтересами, задоволенням власних потреб, великому акценті на самодостатності та самореалізації, егоїстичними цілями, помалу закриває очі на страждання інших. Суспільство починає все більше і більше сприймати негаразди, біди та проблеми інших, як щось належне, без особливої чуйності та вразливості на ближніх. Папа пояснює це небезпекою «резигнації»²¹³, називаючи її «улюбленою зброєю диявола»²¹⁴, яка провокує в богопосвячених особах замкнутість та байдужість на негаразди та терпіння інших, небажання активно діяти, заважає проголошувати Євангелія та, найголовніше, «душить наше бажання піти на ризик і змінитися»²¹⁵. Резигнація, тобто, людська пасивність, є ворогом сміливості та занедбанням своєї місії, особливо, коли це стосується богопосвячених осіб. А в життя з Богом «ми покликані робити пророчі та відважні вибори»²¹⁶.

2.3.2. Бути людьми спільноти

Спільнота – невід’ємний елемент сучасного богопосвяченого життя, не зважаючи на різноманітність харизм та особливостей монашого устрою, чи

²¹² Francis, Pope, «Apostolic Journey to Poland (30 July 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160730_omelia-polonia-santuario-gpii.html (24.09.2015).

²¹³ Резигнація (eng. Resignation) – пасивність, невротичне прагнення уникнути фактів та вражень, які можуть порушити душевну рівновагу.

²¹⁴ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Mexico (16 February 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160216_omelia-messico-religiosi.html (24.09.2018).

²¹⁵ Там само.

²¹⁶ Francis, Pope, «Feast of the Presentation of The Lord XX World of Consecrated Life (2 February 2016)» // *The Holy See: Massage of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160202_omelia-vita-consacrata.html (24.09.2018).

устрою інших богопосвячених спільнот: «Відносини в спільноті – це прояв любові, яка б'є ключем в серці Отця і вливається в наші серця Святим Духом, якого дарував нам Христос»²¹⁷. Своїм життям в спільноті богопосвячені люди покликані наочно свідчити Божу любов та ласку, воно є сукупністю особистого досвіду кожного зокрема та збагачується від можливості спільно ділитися ним та у ньому зростати.

«Спільнотове життя, чи в сім'ї, чи на парафії, в релігійній або іншій спільноті твориться з маленьких щоденних речей»²¹⁸, таких як ділення словом, спільна Євхаристія, спільні молитви. Це все єднає і тримає разом.

Папа Франциск називає проявом спільнотного життя прагнення стати «одним серцем і однією душею» (Дії 4:32), брати за приклад ранні християнські спільноти та ставати промовистим свідком Пресвятої Трійці²¹⁹.

В спільноті важливий внесок кожного, «брати є багатством один для одного»²²⁰. Коли кожен буде сприймати іншого за цінність, поважати інтереси іншого, бути уважним та готовим пожертвувати чимось заради співбрата чи сестри, відповідно спільнотний буде ставати цінністю. Спільнота буде існувати до тих пір, зауважує Святіший Отець, поки кожному члену буде залежати на тому, щоб її будувати, віддаючи для цього свої особисті здібності та таланти, через особистий і спільний зріст у духовному житті, так щоб кожен мав там відчуття приналежності²²¹.

Споживацька і індивідуалістична культура сучасного суспільства також висуває свій вид метод насолоджуватися, який звичайно може забезпечити людину якимсь випадковим короткотривалим задоволенням, але не радістю, тільки «роздуває серце»²²². Якщо немає братніх стосунків між священиками,

²¹⁷ Francis, Pope, Apostolic Constitution *Vultum Dei Quaerere* [PDF], (29 June 2016), 22 // Vatican: Holy See Press Office 2016, 22.

²¹⁸ Francis, Pope, *Gaudete et Exsultate*, 33.

²¹⁹ Поп. Francis, Pope, *Vultum Dei Quaerere*, 22-23.

²²⁰ Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/may/documents/papa-francesco_20170527_consacration-genova.html (24.09.2018).

²²¹ Поп. John Paul II, Apostolic Letter *Novo Millennio Ineunte*, (6 January 2001), 43: AAS 93 (2001), 296-297. Цитовано за Francis, *Gaudete et Exsultate*, 9.

²²² GE, 30.

тоді є «зрада»²²³, тоді починається боротьба за виживання в спільноті, неприйняття того, що хтось стане настоятелем чи єпископом, пробивання своєї кандидатури на якесь поважніше місце і заздрість стосовно успіху іншого, критиканство, наклепи та плітки. Папа зауважує, що «чим більше ми крутимось навколо своїх власних інтересів, тим більше ми критикуємо інших»²²⁴. Святіший Отець говорить про важливу роль радості, яка живе в спільноті, де її розділяють та діляться нею; саме братня любов робить нас відкритими на радість та здатними радіти з іншими, говорить Папа Франциск та цитуючи слова із Святого Письма додає, що «Радійте з тими, хто радіє» (Рим 12:15).²²⁵ Це підкреслює думку, що радість тільки збільшується, примножується, коли нею діляться, але для зросту радості необхідні стосунки з іншими людьми, спільнота.

Коли ми зіткнемося з такими труднощами в нашому спільнотному житті, потрібно вміти, перш за все, стати в правді перед собою. Святіший Отець дає декілька орієнтирів, на які можемо опиратися. Якщо спадає на думку щось, що намагається «розірвати братню спільноту»²²⁶, важливо задати собі запитання «Скільки разів пробачали мене?»²²⁷. Кожен з нас має досвід прощати і бути прощеним. Ми можемо переконувати себе в тому, що ми прощали вже безліч раз, думаючи про свою великодушність. Варто лише задуматися скільки ж разів прощали нас, зокрема Господь. Якщо ми станемо в правді перед собою, перед Богом і відповімо на це запитання, ніщо не зможе стати на перешкоді до будування добрих стосунків у спільноті, фундаментом яких буде взаємне прощення та любов.

Маємо дбати про життя спільнотне і найбільш дієвим способом є спільна молитва, молитовне читання Божого Слова, активна спільна участь у Божественній Літургії, відвага йти на діалог із співбратами чи сестрами,

²²³ Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)».

²²⁴ Там само.

²²⁵ GE 30.

²²⁶ Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)».

²²⁷ Там само.

плекання милосердне ставлення один до одного і правильний розподіл відповідальності²²⁸.

2.3.3. Бути плідними

Богосвячені люди покликані бути плідними як ніхто інший, ділитися своїм свідченням, віддавати своє серце на служіння, але цього не зможуть зробити, якщо не матимуть звідки черпати. Плідність осіб, посвячених Богу починається із серця, народжується від їхнього духовного життя та Божої благодаті, якою вони покликані щедро ділитися з іншими:

Ви ніколи не знаєте напевне, звідки та які плоди отримаєте, але якщо ви молитесь, якщо ви бідні, якщо ви терплячі, то будьте певні, що принесете плоди. Як? Господь це покаже, коли будемо «по той бік»; але в цьому рецепт плідності. Ви будете отцем, будете матір'ю – будете плідні. Це те, чого я хочу побажати чернечому життю: нехай буде плідне²²⁹.

Якщо станемо в правді перед Богом, перед собою, то зрозуміємо який саме плід можемо принести в даний час, відчуємо де є найбільша людська потреба, найглибша спрага. Для цього маємо перш за все глянути на себе, зрозуміти де зараз стоїмо, побачити свій фундамент, щоб зрозуміти в якому напрямку рухатися далі та побачити потреби інших. Тільки заглянувши в своє серце і наповнивши його, зможемо наповнити інших. Святіший Отець наголошує на запитанні, яке важливо собі час від часу задавати: «Яким є наше серце? – запитав він. – Можливо воно порожнє, але постійно готове прийняти і дати життя, щоб бути плідним? Чи може наше серце стане немов музейним експонатом, який ніколи не був відкритий для того, аби приймати й передавати життя?»²³⁰.

²²⁸ Pop. Francis, Pope, «Address to Participants in the Plenary Assembly of the Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life (28 January 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/january/documents/papa-francesco_20170128_plenaria-civcsva.html (24.09.2018).

²²⁹ «Папа Франциск про три колони богопосвяченого життя: молитву, вбогість і терпіння» // *Католицький Оглядач*, 4 Травня 2018 Року, [Http://Catholicnews.Org.Ua/Papa-Francisk-Pro-Tri-Koloni-Vogoposvyachenogo-Zhittya-Molitvu-Vbogist-I-Terpinnya](http://Catholicnews.Org.Ua/Papa-Francisk-Pro-Tri-Koloni-Vogoposvyachenogo-Zhittya-Molitvu-Vbogist-I-Terpinnya) (24.09.2018).

²³⁰ «Церква і світ, Папа закликав священників та богопосвячених осіб бути плідними добрими ділами, даючи боже життя ближнім» // *Християнський Портал Киріос*, 19 Грудня 2017, <https://Www.Kyrios.Org.Ua/News/World/32130-Papa-Zaklykav-Sviashchenykyv-Ta-Bohoposviachenykh-Osib-Buty-Plidnymy-Dobrymy-Dilamy-Daiuchy-Bozhe-Zhyttia-Blyzhnim.Html> (24.09.2018).

«Спокуса виживання»²³¹ – таким терміном послуговується Папа Франциск, для окреслення головної небезпеки для плідності в богопосвяченому житті. Для людини, звичайно, притаманний інстинкт самозбереження, але надмірна турбота про свій комфорт, рамки, безпеку, прагнення обмежити себе і обгородити свій особистий простір та постійне бажання перестрахуватися про всяк випадок роблять богопосвячених осіб закритими на Божу благодать. Намір тримати все під своїм контролем робить їх закритими на плідність та духовне батьківство та материнство. Виникає хибна думка: «[...] те, що Господь нам пропонує, як можливість для місії виявляється нам чимось небезпечним, загрозливим та, в перспективі, приречена на поразку»²³². Через постійний пошук загроз та небезпек навколо себе перестаємо бачити можливості, потенціал тих чи інших покликань даних Богом, тому і втрачаємо шанс на те, щоб приносити плоди свого служіння. Необхідно «ставити Ісуса там, де Він має бути, посеред Його людей, – тільки це зробить наше життя плідним і зберігатиме наші серця живими»²³³.

Плідність можлива лише у тому випадку, коли не будемо боятися заглибитися в історію життя інших людей, не будемо байдужі, не триматимемось осторонь, не будемо боятися торкнутися глибини, «це так само, як слухати слово Боже, не дозволяючи йому пустити корінь та принести плід в наших серцях. Життя без коріння, так як і дерево, висохне і загине»²³⁴, без коріння немає цвіту і плодів²³⁵. Наше покликання завжди буде мати «подвійний вимір: коріння на землі і серця в небі»²³⁶.

²³¹ Francis, Pope, «Feast of the Presentation of The Lord XX World of Consecrated Life (2 February 2016)».

²³² Там само.

²³³ Там само.

²³⁴ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bolivia (9 July 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/july/documents/papa-francesco_20150709_bolivia-religiosi.html (24.09.2018).

²³⁵ Pop. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Peru (20 January 2018)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2018/january/documents/papa-francesco_20180120_peru-trujillo-religiosi.html (24.09.2018).

²³⁶ Там само.

2.3.4. Бути відкритими на людей

Звертаючись до богопосвячених осіб, Папа зауважує, що в житті духовних осіб часто є виклик бути закритими, маючи страх вийти зі своєї зони комфорту та свого оточення, кажучи: «Ісус запрошує нас на вулицю з одностороннім рухом: ту яка веде до виходу із себе. Це поїздка в одну сторону без зворотного квитка. Це передбачає «вихід» з себе, втрату свого життя заради Нього»²³⁷.

Кожна монаша спільнота має бути свідома, що не існує сама для себе, не живе сама для себе. В той чи інший спосіб, згідно своєї харизми та особливостей апостоляту, вона діє назовні: молитвою, місією, опікою потребуючих та бідних, душпастирством молоді, хворих, школярів і студентів, військових чи сімей, катехизацією чи євангелізацією та в інших ділянках праці, у яких залучені богопосвячені особи. Папа Франциск вкотре пригадує це:

Церква потребує вас [...] Світ потребує вас так сильно, як моряк у відкритому морі потребує, щоб маяк вів його до безпечної гавані. Будьте маяками для тих, хто біля вас, але, передусім, для тих, хто далеко. Будьте смолоскипами, щоб вести чоловіків та жінок у їхній мандрівці через темряву ночі. Будьте вартовими ранку (пор. Іс 21, 11-12), які оповіщають про прихід світанку²³⁸.

«Гоподь розламав себе, ламає себе заради нас і просить нас теж віддавати і ламати себе заради інших»²³⁹, до цього запрошує і Святіший Отець. Маємо бути свідомим того, що наша місія може здійснюватися тільки в такий спосіб, лише тоді, коли будемо для інших, «заради інших», а не заради самих себе.

Відкритість на людей має починатися з внутрішньої відкритості, але мусить також продовжувати виявлятися у вчинках, які б свідчили цю відкритість. Важливо не забувати у наших монастирях, насамперед, про гостинність. Папа Франциск, цитуючи слова святого Бенедикта²⁴⁰, який наказував усіх без винятку, хто б не стукав у двері монастиря приймати «як

²³⁷ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Poland (30 July 2016)».

²³⁸ VDQ 8.

²³⁹ Homily, Solemnity of the Most Holy Body and Blood of Christ (26 May 2016): L'Osservatore Romano, May 27-28, 2016, p. 8; cf. Code of Canon Law, can. 663 § 2. Цитовано за VDQ 22.

²⁴⁰ Святий Бенедикт Нурсійський (V – VIст.) – засновник ордену бенедиктинців, вважається засновником усього західного чернецтва. Зі своїми прибічниками заснував 12 маленьких монастирів; був першим, хто упорядкував монаший устав, та загалом чернече життя на Заході.

Христа»²⁴¹, не зважаючи на те, чи це просто мандрівник чи бідний, приймати його з найбільшою дбайливістю та шануванням²⁴². Наслідуючи Христа, можемо пригадати собі, як виглядав Його день згідно з тим, що читаємо в Євангелії. Він постійно був між людьми, ходив з ними, їв з ними, говорив до них, розділяв з ними їх смуток та радість, слухав нарікання, скарження, проблеми, суперечки: «більшість свого часу Він витрачав на те, що ходив вулицями»²⁴³. Потрібно перш за все, коли йдеться про відкритість на інших, плекати «стиль Ісуса»²⁴⁴. Не потрібно боятися постійного руху, активного життя. «Статичне життя»²⁴⁵, в якому ми частіше дивимось на годинник, ніж на людей навколо нас, має бути найбільшим страхом богопосвяченої особи.

Святіший Отець дає нам неперевершений приклад посвяти і служіння – святу Мати Терезу з Калькутти. Вона добре розуміла в чому полягає милосердя, стверджуючи, що Господь кличе нас бути Його любов'ю та співчуттям у світі, повному страждань та гріха. Мати Тереза була переконана, що Він потребує, щоб ми любили світ, показуючи цим самим, які Він його любить; ми покликані втілювати Його любов, але якщо будемо «надто зосереджені на собі, то в нас зовсім не залишиться часу на інших»²⁴⁶.

В проповіді до богопосвячених осіб у Польщі Папа закликає, щоб два слова характеризувало їхню місійну діяльність, яка б мала виражатися конкретними проявами любові, – це «доступність і служіння»²⁴⁷. Служіння починається з відкритості та відповідної постави щодо виставлення власних пріоритетів та наставлення свого серця та мислення. Ми маємо дивитися на інших через Христа і разом з Христом, бо тільки через призму Його життя та Його страждань можемо зауважити, помітити страждання інших, усвідомити, що в цей самий час, Його страждання проявляються через Його людей.

²⁴¹ GE 24.

²⁴² Пор. Там само.

²⁴³ Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)».

²⁴⁴ Там само.

²⁴⁵ Там само.

²⁴⁶ GE 25.

²⁴⁷ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Poland (30 July 2016)».

Ставити Ісуса в центр, серед Його людей, – означає мати споглядальне серце, яке здатне розпізнати Бога, який ходить вулицями наших міст, містечок і районів. Ставити Ісуса посеред Його людей означає брати на себе і нести хрести наших братів і сестер. Це означає торкнутися ран Ісуса через рани зболеного світу, який прагне зцілення і благає про нього²⁴⁸.

Ніколи не можемо забути, що «сказавши «так» Ісусу, ми сказали «так» Його людям»²⁴⁹. Якщо хочемо служити Йому – маємо, насамперед, служити Його людям.

3.3.5. Жити своєю харизмою

Для того, щоб належним чином виконувати післаництво в церковній спільноті та бути ефективними у своїй місії, важливо бути вірними своїй харизмі. Саме завдяки зберіганню власної ідентичності та пригадуванню чернечими спільнотами первинних задумів засновників чи засновниць можна наново віднаходити сили для служіння та розвивати нові ініціативи. Під час Меси з нагоди Всесвітнього Дня богопосвяченого життя у 2017 році Папа звернувся до спільнот такими словами: «Ми є спадкоємцями мрій наших праотців, спадкоємцями надії, що не розчарувала наших матерів та отців засновників, наших старших братів і сестер. [...] Нам буде корисно прийняти мрію наших отців, аби змогли пророкувати сьогодні та наново віднайти те, що одного дня запалило наші серця»²⁵⁰. Не одноразово і до того часу Папа наголошував на тому, щоб не боятися жити повнотою євангелічної радості згідно зі своєю харизмою²⁵¹. Багатство і унікальність харизми окремої чернечої спільноти допомагає досвідчувати цю повноту.

Завжди маємо повертатися до своєї харизми, «харизма має втілюватися»²⁵². Колись вона зародилася в конкретному місці, в конкретний час, відповідаючи

²⁴⁸ Francis, Pope, «Feast of the Presentation of The Lord XX World of Consecrated Life (2 February 2016)».

²⁴⁹ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Uganda (28 November 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151128_uganda-religiosi.html (24.09.2018).

²⁵⁰ «Папа до Богопосвячених: остерігаймося спокуси “виживати”» // *Радіо Ватикан*, 3 лютого 2017, http://Uk.Radiovaticana.Va/Storico/2017/02/03/Папа_До_Богопосвячених_Остерігаймося_Спокуси_«Виживати»/Uk-1290069 (24.09.2018).

²⁵¹ Поп. VDQ 9.

²⁵² Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)».

на конкретні потреби та виклики і, насамперед, завдяки конкретним особам²⁵³. Тому маємо розуміти, що харизма – це завжди «втілення»²⁵⁴ і «конкретність»²⁵⁵, вона має проявлятися в конкретний спосіб, в певній реальності, відповідаючи на актуальні виклики і завжди бути на варті апостольського та місійного життя богопосвячених осіб.

Про важливість вірності харизмі говорив у своєму апостольському повчанні про богопосвячене життя ще святий Іван Павло II, до якого звертається Папа Франциск, наголошуючи, що «насамперед потрібна вірність харизмі засновника та сформованій цією харизмою духовній спадщині кожного інституту»²⁵⁶. Не можемо рухатися вперед, якщо забуваємо наші джерела та фундамент на якому стоїмо, з якого все починалося. Звичайно, вагомим є зважати на виклики часу, відповідати на них та, натхненні Святим Духом, оновлюватися та шукати нові методи проповідання Божого Слова. Проте, саме із харизми кожної спільноти богопосвяченого життя зокрема виникає «глибинне бажання уподібнитися до Христа, щоби свідчити про певний аспект Його таїнства»²⁵⁷. Таким чином, харизма є тим, що об'єднує усіх богопосвячених осіб, робить їх здатними в свій унікальний спосіб виконувати служіння та бути винахідливими у творчому наслідуванні своїх засновників та засновниць. Водночас, виконання правил спільноти стає гарантом того, щоб під час пошуку відповідних шляхів свідчення не відходити від первісної харизми²⁵⁸.

Надзвичайно сумно, якщо харизма спільноти богопосвяченого життя затвердне лише теорією на сторінках писаних документів, не можна дозволити харизмі засновників чи засновниць бути закоркованою в плящі, це не

²⁵³ Там само.

²⁵⁴ Там само.

²⁵⁵ Там само.

²⁵⁶ Іван Павло II, Апостольське Післясинодальне Повчання, *Vita Consecrata* («Богопосвячене Життя») / перекл. П. Підручний, 3-тє вид., Жовква: Місіонер 2011, 36.

²⁵⁷ Конгрегація Чинів та Світський Інститутів і Конгрегація Єпископів, «Директиви для взаємних стосунків між єпископами і ченцями у Церкві *Mutuae Relationes*» (14 Травня 1978) // *The Holy See* 51, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_14051978_mutuae-relationes_en.html (10.11.18).

²⁵⁸ Пор. Іван Павло II, *Vita Consecrata*, 36.

музейний експонат²⁵⁹. Про це неодноразово згадує Папа Франциск у своїх проповідях. Важливо втілювати харизму на практиці, щоб вона не була лише писаним атрибутом спільнот богопосвячених осіб, і, якщо потрібно, давати їй нове дихання, відкриваючись на нові перспективи її втілення в життя.

2.3.6. Бути людьми молитви

В житті богопосвячених людей фундаментом завжди була і залишається молитва. Спільноти та Згромадження богопосвяченого життя розрізняються між собою харизмами, способом служіння, апостольською діяльністю та іншими характеристиками, але їх всіх об'єднує активне молитовне життя. Звичайно, контемплятивні спільноти присвячують цьому значно більше часу, ніж місійні згромадження, та якість чи важливість молитовного життя від цього не змінюється. Молитва, будівництво особистого стосунку з Богом, Тим, Хто дає покликання, завжди буде фундаментом богопосвяченого життя, а разом з тим основою життя кожного християнина.

Одну із своїх проповідей Папа Франциск розпочав із наступної цитати: «скажи мені як ти молишся, і я скажу тобі як ти живеш; скажи мені як ти живеш, і я скажу тобі як ти молишся»²⁶⁰. Наша молитва виражає те, що ми переживаємо, чи мали б переживати в повсякденному житті²⁶¹. Молитва і щоденне життя пов'язані набагато тісніше, ніж може здаватися на перший погляд, можемо навіть стверджувати, що вони невіддільно пов'язані між собою. Молитва визначає наше життя, а життя визначає нашу молитву. Впродовж життя людина багато вчиться і працює над собою, починаючи з формування в сім'ї та, якщо це стосується життя монашого, подальшої перманентної формації в спільнотах богопосвяченого життя. «Молитва – це те, чого вчать так само,

²⁵⁹ Pop. Francis, Pope, «Feast of the Presentation of The Lord XX World of Consecrated Life (2 February 2016)».

²⁶⁰ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Mexico (16 February 2016)».

²⁶¹ Pop. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Paraguay (11 July 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/july/documents/papa-francesco_20150711_paraguay-vespri.html (25.09.2018).

як і ходити, говорити, слухати. Школа молитви – це школа життя, і в школі життя ми досягаємо успіху в школі молитви»²⁶².

Папа Франциск у своїх проповідях неодноразово звертається до монаших спільнот з проханням плекати молитовне життя в різних його проявах та вимірах: «[...] маємо молитися більше і молитися невтомно»²⁶³. Звертаючись у апостольській конституції до контемплативних монахинь він цитує догматичну конституцію *Lumen Gentium* та наголошує на тому, що вони є «серцем Церкви, яке молиться»²⁶⁴. Таким чином, вони забезпечують життєдіяльність усієї Церковній спільноті, даючи ресурс, який необхідний для будування живого стосунку з Богом.

Молитва є невидимою силою, яка живить не тільки особисте життя людини, але життя як цілої монашої спільноти, так і всієї Церкви. «Як сильно апостольське життя збагачується молитвами і жертвами, які випромінюють монастирі!»²⁶⁵, пише Святіший Отець в конституції. Молитва має бути опорою місійного життя богопосвячених осіб, «Церква розраховує на ваші молитви», – знову наголошує Папа. Церкві потрібна активна євангелізаційна та місійна діяльність, але вона не є наповнена життям, коли не має за свою основу ревну молитву. Той, хто молиться не є менш важливим для Церкви, ніж той, хто активно працює у різноманітних місійних проектах. З іншого боку, без молитовного життя, місіонери чи богопосвячені особи, які ведуть активний спосіб життя не принесуть плодів, саме тому стають «співробітниками Бога» через свої молитви²⁶⁶.

Папа Франциск під час закликів до молитви більшою мірою посилається на вчення Церкви, Канонічне право, догматичні конституції та інші документи, які описують та врегульовують молитовне життя богопосвячених спільнот та

²⁶² Francis, Pope, «Apostolic Journey to Mexico (16 February 2016)».

²⁶³ Francis, Pope, «Jubilee For Consecrated Life (1 February 2016)» // *The Holy See: Address Of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/february/documents/papa-francesco_20160201_giubileo-vita-consacrata.html (25.09.2018).

²⁶⁴ Second Vatican Cumenical Ouncil, Dogmatic Constitution *Lumen Gentium*, 46; Decree *Christus Dominus*, 35; Decree *Perfectae Caritatis*, 7 And 9; Code Of Canon Law, Can. 674. Цитовано за VDQ 5.

²⁶⁵ VDQ 8.

²⁶⁶ Pop. Clare of Assisi, Third Letter to Agnes of Bohemia, 8: FF 2886. Цитовано за VDQ 9.

інститутів богопосвяченого життя. Таким чином, можемо стверджувати, що попри всілякі зміни, що відбуваються в межах Церкви та поза нею, до яких належить монастирям пристосовуватися, є речі, які мусять залишатися незмінними. Серед таких речей є витривалість, глибина і постійність в молитовному житті. Знову цитуючи Канонічне право, Папа говорить, що «молитва – це ядро богопосвяченого життя»²⁶⁷, це «відблиск нашої любові до Бога, до інших та до всього сотвореного»²⁶⁸. Серед проблематики духовного життя сучасних людей є те, що деякі люди просто не знають як молитися, інші вважають, що не потребують молитви, встановлюють чіткі рамки спілкування з Богом, за які не виходять. Когось пориває до молитви тільки моменти щастя, когось – навпаки, лише моменти значних труднощів, в яких вони не знають, до кого ще можна звернутися²⁶⁹. Молитва – це той дар духовного життя, який ніколи не обмежується колом спільнот богопосвяченого життя. Молитися означає також просити Господньої опіки над нами²⁷⁰. Важливим є момент усвідомлення для посвячених людей, що їхні молитви стають не тільки для них самих, але й для інших людей благословенням, можливістю прославити Бога за всі Його дари, місцем зустрічі потребуючих душ із Творцем. «Ви стаєте як ті, хто принесли паралізованого чоловіка до Господа, щоб Той зцілив його»²⁷¹, пише в своїй Конституції Папа, «своїми молитвами можете зцілити рани багатьох»²⁷². Для того щоб зцілювати рани, перш за все, необхідно побачити тих, хто це потребує. Потрібно бути глибоко «проникливими»²⁷³, але це можливе тільки, якщо будемо мати «серце, яке молиться»²⁷⁴.

²⁶⁷ Conclusion of Holy Mass, 2 February 2016: L'Osservatore Romano, 4 February 2016, p. 6; cf. Code of Canon Law, can. 673. Цитовано за VDQ 16.

²⁶⁸ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Paraguay».

²⁶⁹ Поп. Second Vatican cumenical council, Constitution Sacrosanctum Concilium, 83; Code of Canon Law, cann. 1173; 1174 § 1. Цитовано за Francis, Pope, «Apostolic Journey To Paraguay (11 July 2015)».

²⁷⁰ Поп. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis* // http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/december/documents/papa-francesco_20171202_viaggioapostolico-bangladesh-religiosi.html (25.09.2018).

²⁷¹ VDQ 17.

²⁷² Там само.

²⁷³ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)».

²⁷⁴ Там само.

Святіший Отець наголошує на важливості особистої молитви, яка допомагає триматися єдності з Господом як виноградні гілки, що живляться від виноградаря (пор. Йо 15:1-5), таким чином молитва буде живою і приноситиме плоди²⁷⁵. Знову повертаючись до сторінок Святого Письма, зокрема Старого Завіту, книги Виходу, бачимо приклад Мойсея, який вирішував долю свого народу молитвою. Він молився перед битвою за перемогу над їхніми ворогами і був витривалим в молитві до тих пір, доки Господь не допоміг йому. Папа закликає богопосвячених осіб до такої молитви «від імені всього людства і Церкви»²⁷⁶. Зрештою, про це нам говорить і Новий Завіт, зокрема, коли згадується про те, що християни мають стояти на варті, озброєні духовно, щоб дати могли дати в необхідний час опір: «Візьміть також шолом спасіння і меч духовний, тобто слово Боже» (Еф 6:10-17).

Папа Франциск зауважує, що впродовж століть монастирі були вірними «вартовими *lectio divina*», а зараз це рекомендується всьому Божому народові та вимагається від кожної богопосвяченої особи. Молитовне читання Слова Божого допомагає перейти від тексту до життя, тобто робити його живим через своє власне життя. *Lectio divina* має вести нас «від слухання до знання, від знання до любові»²⁷⁷, як ми слухаємо голос Бога, так само ми слухаємо Його вірних²⁷⁸.

Серцем духовного життя кожної охрещеної людини, так само і кожної богопосвяченої особи Папа називає Євхаристію²⁷⁹. Він звертає увагу на те, що так само, як Христос віддає себе повністю іншим у вимірі жертвності та любові, так покликаний робити кожен християнин, а богопосвячена людина має ставати для людей прикладом цього. «Євхаристія щоденно вводить нас в таємницю любові та відкупительне діло Христа, нареченого, стосовно Церкви, Його нареченої»²⁸⁰. Євхаристія вчить витривалості в правдивій покорі, присвяти

²⁷⁵ Пор. VDQ 16.

²⁷⁶ Там само, 17.

²⁷⁷ Там само, 18-19.

²⁷⁸ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bolivia (9 July 2015)».

²⁷⁹ VDQ 20.

²⁸⁰ Там само, 21.

часу на молитву, та стоянні на молитві в покорі та з відкритим серцем. Звідси можна вчитися присвячувати себе повністю чи то молитві, чи то служінню, але бути там всім своїм єством.

Богопосвячені особи мають розуміти, що саме молитва «живить щоденну посвяту любові»²⁸¹. Тому важливо перебувати в постійній молитві. Це зовсім не означає цілодобово стояти на колінах, але щоб ми не робили «їли, пили, говорили з іншими, чи робили будь-що інше, завжди йдіть до Бога і схиляйте своє серце до Його»²⁸². В молитві найважливіше – «зустріч»²⁸³. Ми можемо просидіти годину в каплиці, повторюючи молитви, але якщо там не зустрінемо Бога, то в такому разі, за словами Папи Франциска, ми просто «втрачаємо час»²⁸⁴.

Брак чи недостача молитви відчутно впливає не тільки на життя священика, але й кожної посвяченої особи²⁸⁵. Молитва завжди йде пліч-о-пліч з такими поняттями як «вірність»²⁸⁶ і «смиренність»²⁸⁷, як в свою чергу взаємопов'язані. Молитовне життя потребує смиренності навіть у тому, щоб відкласти всі свої справи та присвятити час Богові, або в тому, щоб в покорі прийти до Нього, визнавши, що потребуємо допомоги, чи з, відповідною поставою, просити прощення. Якщо втрачаємо цю смиренну поставу серця, то втрачаємо, відповідно, вірність і молитві, і своєму покликанню.

2.4. Шляхи свідчення радості у богопосвяченому житті

Папа Франциск у своїх посланнях та проповідях не тільки наголошує на тому, що потрібно бути свідками радості та ділитися нею з іншими, він також пропонує різні способи та шляхи втілення цього заклику в життя. «Ми покликані бути свідками, і є багато шляхів для того, щоб нести свідчення»²⁸⁸,

²⁸¹ GE 25.

²⁸² Там само, 34.

²⁸³ Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)».

²⁸⁴ Там само.

²⁸⁵ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Uganda (28 November 2015)».

²⁸⁶ Там само.

²⁸⁷ Там само.

²⁸⁸ Hans Urs von Balthasar, «Theology and Holiness», *In Communio* 14/4 (1987), 345. Цитовано за GE 11.

пише Папа в нещодавній Апостольській Адгортації *Gaudete et Exsultate*. Сучасний світ потребує від богопосвячених осіб «бути пророками, які свідчать те, як Христос жив на землі»²⁸⁹, бути «енергійними та радісними свідками для світу»²⁹⁰.

Христос запросив нас, щоб ми мали частку в Його святому житті і «горе нам, богопосвяченим чоловіками та жінкам, семінаристам, священикам, єпископам, горе нам, якщо ми не беремо в цьому участь, горе нам, якщо ми не є свідками того, що побачили чи почули, горе нам»²⁹¹, говорить Святіший Отець, наголошуючи, що нашим основним завданням є бути свідками того, що ми досвідчили на собі, передавати це іншим, ділитися своїм життям, своїм досвідом. Для цього потрібно плекати «дух радості»²⁹², бо без радості ми не можемо належним чином служити Богу²⁹³. Ми маємо показати своїм життям, що Господь здатний наповнити наше серце щастям вщерт²⁹⁴, що ми не потребуємо шукати свого щастя деінде²⁹⁵ через те, що не вдовольняємося своїм богопосвяченим життям, свідчити, що життя в спільноті збільшує нашу радість²⁹⁶, а не тільки кидає нам виклик до зростання в терпеливості та аскезі.

Ми не є власниками чи «адміністраторами»²⁹⁷ Божої благодаті, щоб розпоряджатися чи збирати її собі по-кишенях чи роздавати вибраним особам. «Радість відкриває нас на інших; це радість, якою маємо ділитися, а не тримати при собі»²⁹⁸. Ми повинні ділитися ним повністю і щедро, таким чином також давати приклад як мати частку в житті Христа іншим. «Я запевняю вас, що це насправді сумно зустрічати священика, богопосвячених чоловіка чи жінку,

²⁸⁹ Francis, Pope, «To all consecrated people on the occasion of the Year of Consecrated Life (21 November 2014)» // *The Holy See: Apostolic Letter of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/papa-francesco_lettera-ap_20141121_lettera-consecrati.html (25.09.2018).

²⁹⁰ Там само.

²⁹¹ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Mexico (16 February 2016)».

²⁹² Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)».

²⁹³ Пор. Там само.

²⁹⁴ Пор. Francis, Pope, «To all consecrated people on the occasion of the Year of Consecrated Life (21 November 2014)».

²⁹⁵ Пор. Там само.

²⁹⁶ Там само.

²⁹⁷ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Mexico (16 February 2016)».

²⁹⁸ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Peru (20 January 2018)».

семінариста, єпископа, які є озлоблені і понурі. Їхній вигляд змушує спитати в них: «Що ви їли на сніданок... Оцет?»²⁹⁹. Христос не кликав своїх учнів для того, щоб вони ходили по світу і демонстрували горе. Він кликав їх проповідувати людям Добру Новину та Відкуплення. Горя, страждань, труднощів вистачає в повсякденному звичному житті. Ті, кого Бог покликав жити надприродним життям, мають нести щось протилежне до того, що пропонує світ з його щоденними викликами та кризами. Саме постава радості, дух радості має пробуджувати інших хоча б прагнути до радісного стилю життя.

Папа розуміє, що якою б гарною реальністю радість не була, це також «великий виклик для всіх нас»³⁰⁰ через те, що є багато заміників радості, але саме та «автентична радість»³⁰¹, не «підроблена радість»³⁰² є найбільшим свідченням, яке можуть дати богопосвячені особи в сучасному світі. Папа також закликає не фальсифікувати радість, бо диявол завжди буде накидати думки, що є багато перешкод, таких, як брак покликань, ресурсів і, прислухаючись до цього ми станемо пасивними і перестанемо бачити сенс у розвитку та служінні, будемо вбачати у всьому безплідність та загрози, а цього не можна допустити, бо саме радість є надією Ісуса Христа³⁰³. Постають в сучасному світі ще такі небезпеки, як «культура фрагментарності»³⁰⁴ та «культура тимчасовості»³⁰⁵. Папа говорить, що вони стали вже своєрідними способами мислення, які спираються в основному на те, що зараз являється модним, з огляду на суспільство, в якому економічні засади займають вищу позицію, ніж моральні³⁰⁶. Богопосвячені особи отримали це «пророцтво

²⁹⁹ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)».

³⁰⁰ Francis, Pope, «Address to participants in the General Chapter of the Sister Disciples of The Divine Master (22 May 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/may/documents/papa-francesco_20170522_pie-discepole-divin-maestro.html (30.09.2018).

³⁰¹ Там само.

³⁰² Там само.

³⁰³ Пор. Там само.

³⁰⁴ Francis, Pope, «Address to participants in the Plenary Assembly of The Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life (28 January 2017)».

³⁰⁵ Там само.

³⁰⁶ Пор. Там само.

радості»³⁰⁷ з перших рук, разом із своїм покликанням, тому їхнє післаництво та завдання нести радість Євангелія іншим є першочерговим завданням.

Слід починати з вужчого кола, з наших спільнот, з тих, з ким ми живемо пліч-о-пліч. Потрібно, насамперед, глянути якою є ситуація в наших спільнотах, яка там панує «атмосфера»³⁰⁸: вдячності, радості чи незадоволення. «Дорогі богопосвячені брати і сестри, я сподіваюсь, що ви будете нести свідцтво з смиренням і простотою, показуючи велику цінність богопосвяченого життя для Церкви та світу»³⁰⁹.

Папа уточнює важливість розуміння того до кого ми йдемо з своїм свідченням, необхідно шукати різні методи та підходи, зважати на ситуацію, щоб могли одним свідчити в один спосіб, іншим – в інший, бо такою є педагогіка Бога³¹⁰. Його заохочення та поради часто базуються на практичному досвіді та виходять з сучасного стану монашества у світі. Також він вказує на плоди, які чекають на того, хто буде йти цим шляхом: «Той, хто вірує, ніколи не є самотній, і ось чому віра прагне до розповсюдження, запрошуючи інших розділити її радість. Той хто віру приймає, зауважує, що життєвий простір власного «я» розростається, і у ньому налагоджуються нові взаємини, котрі збагачують його життя»³¹¹.

«Святий Юстин Мученик у своєму «Діалозі з Трифоном» вжив прекрасний вислів, в якому сказав, що Марія, приймаючи вістку ангела, зачала “віру і радість”»³¹², тому одним із перших кроків для свідчення радості – є самому її прийняти, дати їй можливість «зачатися» та народитися в своєму серці.

Святіший Отець заохочує плекати «дух вдячності». Він зауважує, що радість, що її випромінюють люди, які люблять Бога притягує інших до Нього.

³⁰⁷ Francis, Pope, «Address to participants in the General Chapter of the Sister Disciples of the Divine Master (22 May 2017)».

³⁰⁸ Francis, Pope, «Pastoral Visit To Naples (21 March 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/march/documents/papa-francesco_20150321_napoli-pompei-incontro-duomo.html (30.09.2018).

³⁰⁹ Там само.

³¹⁰ Поп. St John of the Cross, *Spiritual Canticle*, Red. B, Prologue, 2. Цитовано за GE 11.

³¹¹ Francis, Pope, Encyclical Letter *Lumen Fidei* [«The Light of Faith»] [PDF], (29 June 2013), 39 // New York: Image 2013, 39.

³¹² Francis, *Lumen Fidei*, 58.

Тому богопосвячені особи та священники, перш за все, мають бути задоволені своїм покликанням, бути вдячним за нього. «Тільки вдячне серце випромінює радість»³¹³, наголошує Папа та просить намагатися зростати в «дусі вдячності»³¹⁴, пригадуючи і повертаючись до моментів, коли Господь «пробудив серце»³¹⁵. Дивлячись на приклад святого Франциска з Ассіжу, який міг бути пройнятий глибокою вдячністю за черствий кусень хліба або ж радісно прославляти Бога за легенький подув вітру в обличчя³¹⁶, вчимося бути вдячними за маленькі, незначні, буденні речі, тільки так зможемо навчитися помічати щось більше і бути вдячними за нього. В цьому контексті Святіший Отець говорить про три головні «зброї»³¹⁷ у боротьбі проти претензійності у покликанні до богопосвяченого життя, ними є «пам'ять, радість та вдячність»³¹⁸. Це три речі, які маємо плекати і які доповнюють одна одну. Ми ніколи не будемо мати відчуття незадоволення чи глибокого смутку, якщо розвивати їх у собі.

Прикладом свідчення радості в найскрутніші моменти, серед найбільшої бідності та злиденності є свята Мати Тереза, яку також неодноразово Папа згадує у своїх проповідях. Вона йшла до різних людей, з різних культур, рас, мовних груп та релігій, говорячи, що «можливо, я не говорю їхньою мовою, але я можу посміхатися»³¹⁹. Посмішка – це найменше, що можна було зробити, але вона є своєрідним міжкультурним мостом, який може об'єднати та зблизити за лічені хвилини, підбадьорити та подарувати надію. Саме тому Папа закликає усіх богопосвячених осіб: «Носімо посмішку в наших серцях і віддаваймо її тим, кого зустрічаємо впродовж нашої мандрівки, особливо тим, хто страждає. Таким чином, ми відкриємо можливість радості та надії для багатьох наших

³¹³ Francis, Pope, «Apostolic Journey to The United States of America (24 September 2015)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2015/documents/papa-francesco_20150924_usa-omelia-vespri-nyc.html (2.10.2018).

³¹⁴ Там само.

³¹⁵ Там само.

³¹⁶ Пор. GE 30.

³¹⁷ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Peru (20 January 2018)».

³¹⁸ Там само.

³¹⁹ Francis, Pope, «Holy Mass And Canonization Of Blessed Mother Teresa Of Calcutta (4 September 2016)».

братів і сестер, які перебувають у збентеженні та потребі розуміння та ніжності»³²⁰.

Папа також вважає, що радість – невід’ємний атрибут святості: «святі – радісні і повні доброзичливості. «Поганий настрій не є ознакою святості»³²¹, це зовсім не означає сприймати навколишню дійсність жартома, дивитися на все очима надмірного оптимізму, не сприймаючи об’єктивно те, що відбувається насправді. «Радісне самоусвідомлення»³²² – це ключ до прийняття себе самого, своїх обмежень, помилок, гріхів та нагода для того, щоб поглянути на себе з Божої перспективи³²³. Папа зазначає, що навіть для правильного духовного життя сміх є важливий. Потрібно вміти посміятися з себе, а не з інших і, що є найважливіше «з спільнотою, а не над спільнотою чи над іншими»³²⁴. Папа закликає «Будьмо на сторожі проти тих пихатих людей, які забули в своєму житті як посміхатися»³²⁵. Навіть будучи дуже реалістичними, тверезомислячими, об’єктивними, потрібно плекати в собі та випромінювати назовні дух позитиву та надії³²⁶. До святості покликані всі, а отже доброзичливість, гарне почуття гумору, радісний настрій мали б щоденно проявлятися в нашому житті. Будучи свідомими, того, що ми живемо в суспільстві, в якому тісно контактуємо одні з одними, варто задуматися, якою буде та частка, яку ми вносимо в нашу спільноту: невдоволення чи позитивного налаштування.

Папа також наводить приклад одного єпископа³²⁷, який був ув’язнений і відмовився просто чекати того дня, коли нарешті вийде на волю. Натомість, він вирішив просто «жити теперішнім моментом, до самого краю наповнюючи

³²⁰ Там само.

³²¹ GE 29.

³²² Francis, Pope, «Apostolic Journey to Peru (20 January 2018)».

³²³ Пор. Там само.

³²⁴ Там само.

³²⁵ Там само.

³²⁶ GE 29.

³²⁷ Мова йде про єпископа Франсуа Ксав’є Нгуен Ван Тхуана (1928-2002). Він був в’єтнамським кардиналом. Після закінчення В’єтнамської війни і об’єднання В’єтнаму його арештувала комуністична влада. Він був ув’язнений з 1975 по 1988 роки, 9 з яких провів в одиночній камері. Згодом, Папа Бенедикт XVI, згадуючи про нього казав, що протягом тринадцяти років у в’язниці єдиним його спасінням і надією була можливість чути Бога і говорити з Ним. Саме це посприяло тому, що після звільнення він став для людей по всьому світу своєрідним свідком надії, яка не згасає навіть в моменти найглибшої самотності.

його любов'ю»³²⁸. Бажаючи звершувати надалі свою місію і свідчити радість та Божу любов, він вирішив, що буде «здійснювати звичайні діла в незвичайний спосіб»³²⁹.

Радість є також «невід'ємним наслідком доброзичливості»³³⁰, милосердя до інших³³¹. Якщо дозволимо Господу витягнути нас зі своєї «шкарлупи», зони комфорту та змінити наше життя, то Він зможе наповнити радістю наше серце радістю.

Неабияку відвагу потрібно мати для того, щоб бути богопосвяченими особами в деяких місцевостях по всьому світу, не кажучи вже про свідчення радості. Звертаючись до богопосвячених осіб в Чилі, Папа каже, що необхідно перш за все не відштовхувати реальність, якою б болючою чи страшною вона б не була. Маємо просити Бога дати нам достатню проникливість та прозорість називати реальність на ім'я, силу, щоб шукати прощення і здатність слухати те, що Бог нам говорить і, ні в якому разі, не зупинятися в рамках свого розчарування³³². Святіший Отець нагадує, що навіть якщо настануть важкі моменти, коли будемо придавлені складними життєвими ситуаціями, проблемами та новими викликами, ніщо не зможе знищити тієї надприродної радості, яка приносить «відчуття глибокої безпеки, спокою, надії, духовного насичення, яке світ не може зрозуміти чи належно поцінувати»³³³.

Господнє покликання – це, водночас, джерело радості та заклик до служіння³³⁴. Воно є великим даром, але, разом з тим, має в собі велику відповідальність. Головним ресурсом, з якого слід черпати радість – це особиста зустріч з Богом, яка, в свою чергу породжує відповідальність, бо вимагає активного свідчення та служіння. Саме радість від євангелізації є тою

³²⁸ Там само, 6.

³²⁹ Five Loaves and Two Fish, Pauline Books and Media, 2003, pp. 9, 13. Цитовано за GE 17.

³³⁰ GE 29.

³³¹ Поп. Там само.

³³² Поп. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Chile (16 January 2018)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2018/january/documents/papa-francesco_20180116_cile-santiago-religiosi.html (02.10.2018).

³³³ GE 29.

³³⁴ Поп. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Uganda (28 November 2015)».

рушійною силою, яка допомагає цілій Церкві рухатися далі, йти вперед³³⁵. Не можемо закриватися самі в собі, а маємо зробити радість рушійною силою, яка буде визначати спосіб та якість нашого служіння для інших.

З огляду на нашу постійну боротьбу за виживання, ми можемо не отримувати радості і не бачити її навколо нас, в інших людях та обставинах. Не слід забувати, що кожна людина, кожна богопосвячена особа має в собі потенціал, має зерно доброти³³⁶, а, отже, разом з тим насінням на неї накладається обов'язок плекати його і, згодом, приносити плід та засівати його в серця інших. «Завжди робіть протилежне до жорстокості, майте поставу ніжності, братерства та прощення»³³⁷. Якщо поглянути на апостолів, на те, що їм допомагало в скрутні хвилини, побачимо, що це було ніщо інше, як «отримане милосердя»³³⁸. Усвідомлення того, що ми були пробачені, ми мали досвід Божого милосердя, стане для нас «джерелом радості»³³⁹. До такої поведінки заохочує Папа Франциск для того, щоб бути видимими свідками Божої радості та доброзичливості. Все, що ми робимо, має супроводжуватися «виразним і радісним свідченням простого життя поруч з бідними і місією діяльністю, яка покриватиме екзистенціальні периферії»³⁴⁰.

Нашою радістю має бути наслідування Ісуса, і це та радість, якої ніхто не зможе нам замінити. Якщо ми поставимо в центр нашого життя щось інше, наприклад, настоятелів, єпископів, священників, братів чи сестер, то в скорому часі ми розчаруємося в чомусь. Натомість, якщо центром буде Ісус, то разом з Ним будемо долати труднощі, молитися за тих, з ким нам важко і вчитися терпеливості, разом з тим «ніхто не відбере мою радість: радість наслідування

³³⁵ Pop. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Ecuador (8 July 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/july/documents/papa-francesco_20150708_ecuador-religiosi.html (02.10.2018).

³³⁶ Pop. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Sarajevo (Bosnia And Herzegovina) (6 June 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/june/documents/papa-francesco_20150606_sarajevo-cattedrale.html (02.10.2018).

³³⁷ Там само.

³³⁸ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Chile (16 January 2018)».

³³⁹ Там само.

³⁴⁰ Francis, Pope, «Address to participants in the Plenary Assembly of The Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life (28 January 2017)».

Ісуса»³⁴¹. Якщо не відчуваємо цієї радості, маємо гіркоту в серці, нудьгу, смуток, то нам слід задуматися, що в нашому житті є не так та зрозуміти, що відбувається³⁴². Присутність у спільнотах богопосвяченого життя атмосфери радості та надії означає, що там все в порядку, справи йдуть добре, спільнота розвивається в правильному напрямку, якщо їх немає, це погано³⁴³.

Формація в житті богопосвячених осіб відіграє фундаментальну роль. Форматори, настоятелі, духівники – це люди, від яких залежить духовний зріст та розвиток, утвердження в покликанні, провід та супровід під час труднощів та криз осіб, які бажають присвятити своє життя служінню Богу та тих, хто вже йде по цій дорозі. Не варто також забувати про труднощі цього завдання, але і на це Папа дає відповідь: «В час, коли вам здається, що ваша робота достатньо не цінується, знайте, що Ісус слідує за вами з любов'ю, а ціла Церква вдячна вам»³⁴⁴. Саме на етапі формації важливо допомагати віднайти правдиве джерело радості, не зважаючи на всі труднощі та виклики: «[...] дехто каже, що богопосвячене життя – це Рай на Землі. Ні. З усього можливого, це Чистилище! Але йдіть вперед з радістю, йдіть вперед з радістю!»³⁴⁵.

Справжній виклик постає в час труднощів. Папа Франциск наголошує, що радість потрібно плекати в такі моменти особливо, якщо не посмішкою, через сильну біль, то миром³⁴⁶. Ми можемо мати великі проблеми в спільнотах, з близькими, зі здоров'ям, роздратування, але особливо в такі часи бути спроможними сказати «Я щасливий, Господи. Я щасливий»³⁴⁷ дуже важливо. Радість не вимірюється нашими досягненнями, вміннями, кількістю наших стосунків чи відносинами з настоятелями. Радість вимірюється якістю стосунку

³⁴¹ Francis, Pope, «Pastoral Visit To Naples (21 March 2015)».

³⁴² Пор. Там само.

³⁴³ Пор. Francis, Pope, «Address to participants in the Plenary Assembly of The Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life (28 January 2017)».

³⁴⁴ Francis, Pope, «Address to participants of a Meeting for formators of consecrated men and women (11 April 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/april/documents/papa-francesco_20150411_raduno-formatori-consacrati.html (03.10.2018).

³⁴⁵ Там само.

³⁴⁶ Пор. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)».

³⁴⁷ Там само.

з Богом. Навіть в моменти кризових ситуацій здатність побачити Бога і знайти в собі сили зустрітися з Ним буде джерелом внутрішнього миру та спокою, які, в свою чергу, і є ознаками справжньої радості. Все наше служіння спрямоване на проголошення радості Євангелія, якщо ми будемо вірними своєму первинному покликанню, то будьмо певні, що Господь буде наповнювати наші серця радістю Святого Духа³⁴⁸, «завжди радійте в Господі!»³⁴⁹.

Якщо ми будемо жити з Христом, тривати в Ньому, то Його радість буде в нас³⁵⁰. Саме ця радість невичерпна і постійна. Вона буде зроджувати в нас надію і відчуття щастя. Черпаючи з цієї радості, зможемо поширювати її та свідчити іншим. Покликання до богопосвяченого життя ніколи не відбирає радість. Звичайно, важкі моменти трапляються, але Господнє покликання ніколи не «викрадає радість»³⁵¹. Зможемо тільки тоді бути проповідниками Божої благодаті, коли будемо випромінювати радість, яка походить від зустрічі з Ним³⁵².

Багато спільнот богопосвяченого життя піднімає питання щодо браку покликань до священничого чи монашого стану. Молодь не буде приваблювати життя, в якому відсутня радість. Тут потрібне свідчення, але таке, яке базується на власному конкретному досвіді, глибокому пережитті Господньої радості. Папа, звертаючись до богопосвячених осіб, каже, що якщо ми хочемо мати богопосвячених осіб, ми маємо нести свідчення, що ми щасливі в цьому покликанні і ми будемо щасливі до кінця свого життя тим вибором, який дав нам Ісус³⁵³, це означає постійне свідчення радості, «навіть способом життя»³⁵⁴. Ніхто зумисне не шукає дороги, де його чекають тільки страждання та труднощі, і богопосвячене життя таким не є. Саме тому, важливо показувати

³⁴⁸ Пор. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)».

³⁴⁹ Там само.

³⁵⁰ Пор. Francis, Pope, «Apostolic Journey To Colombia (9 September 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/september/documents/papa-francesco_20170909_viaggioapostolico-colombia-clero.html (03.10.2018).

³⁵¹ Там само.

³⁵² Пор. Там само.

³⁵³ Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)».

³⁵⁴ Там само.

його з різних сторін, але найважливішим аргументом в цьому випадку є не слова, а наше життя, постава, вчинки, поведінка: «Свідчення дається без слів»³⁵⁵.

Найважливішим свідченням Святіший Отець називає «свідчення любові»³⁵⁶, яке дається мовчки. Люди потребують, щоб їм виділили час, послухали, відповіли на запитання або просто побули поруч. Таким є «свідчення любові», коли богопосвячені особи не шкодують свого часу на інших, особливо на молодь, яка завжди приходить, можливо, із тими самими запитаннями, але також з великим прагненням бути почутою. «Свідчення є вирішальним в покликанні»³⁵⁷, можемо багато говорити про віру, але вона базується на досвіді, перш за все, досвіді любові та радості.

Папа Франциск називає радість найпевнішим знаком того, що ми знайшли Месію³⁵⁸, згадуючи покликання апостолів Андрія та його брата Симона. Саме радість пробудила в них радісний вигук «Ми знайшли Месію» (Йо 1:41)³⁵⁹. Саме радість спонукала апостолів йти далі і проповідувати іншим людям, народам цю дивовижну зустріч, особистий досвід зустрічі з Месією. Не зважаючи на різні обставини, труднощі, в апостолів не зменшувався запал та ентузіазм, їхня радість завжди була достатньо сильною, щоб протистояти викликам, спокусам, і, навіть після помилки, знову вертатися на дорогу наслідування Христа, бо «з Христом радість постійно відроджується заново»³⁶⁰.

Розглянувши детально звернення Папи Франциска до богопосвячених осіб та його заклики та прохання, можемо виокремити деякі основні моменти, на які він найбільше наголошує у своєму вченні. Перш за все він наголошує на важливості самого свідчення, яке реалізується не тільки через проповідництво, місійну та євангелізаційну діяльність, а й через спосіб, стиль життя та поставу доброзичливості. Також він виділяє головні ресурси радості, такі як плекання

³⁵⁵ Там само.

³⁵⁶ Там само.

³⁵⁷ Там само.

³⁵⁸ Francis, Pope, «Apostolic Journey to Peru (20 January 2018)».

³⁵⁹ Там само.

³⁶⁰ Там само.

молитовного життя та стосунку з Богом, спільного життя, відкритості на інших людей та розвивання доброго почуття гумору. Ці пункти також перегукуються з власне шляхами свідчення радості, адже починати свідчення слід від себе, бо можемо давати тільки те, що маємо самі. Слід пам'ятати, що автентичним ресурсом радості є Господь та його благодать, яка діє в нашому житті. Далі йде свідчення в своїй спільноті богопосвяченого життя, тобто серед кола людей, з якими маємо найближчий, найтісніший стосунок. Наше покликання реалізується вповні тільки тоді, коли ми не замикаємося в собі та між собою в тісному колі, а відповідаємо на виклики часу та суспільства, виходимо до людей, і робимо радість Господнього Відкуплення видимою.

РОЗДІЛ ІІІ

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАКЛИКІВ ПАПИ ФРАНЦИСКА ТА МЕТОДИ ПОШИРЕННЯ РАДОСТІ ВІДКУПЛЕННЯ У ЄВАНГЕЛІЗАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УГКЦ

Христове Воплочення зробило Відкуплення доступним для всіх людей. Кожна людина відчуває на собі тягар гріха та свою неспроможність самотійно від нього визволитися. Ми маємо глибоку потребу пережити і відчути на власному досвіді Христове Відкуплення. Саме тому неодноразово чуємо заклики до активної проповіді, євангелізації, місійної діяльності, спрямованої на те, щоб донести іншим, що ніхто не є позбавлений привілею бути відкупленим, спасеним та досвідчити в своєму житті радість свободи. Предметом наших роздумів у цьому розділі буде реалізація закликів щодо поширення Відкуплення та методи здійснення.

3.1. Редемптористські спільноти та їхня духовність

Звертаємо особливу увагу на приклади конкретних Згромаджень, а саме Згромадження Найсвятішого Ізбавителя (місійне згромадження Редемптористів) та Згромадження Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя (місійне згромадження сестер Редемптористок), які мають проголошення Відкуплення за свою основну харизму, а також розглянемо як відбувається Євангелізація та місійне служіння в Українській Греко-Католицькій Церкві у ХХІ столітті.

3.1.1. Євангелізація убогих та опущених

Редемптористи³⁶¹ були засновані для того, щоб у відповідний до часу, місця та своєї харизми спосіб голосити Добру Новину та вістку про Відкуплення

³⁶¹Відповідні політично-економічні та релігійні чинники були передумовою заснування в Італії у ХVІІІ столітті нового Згромадження – Згромадження Найсвятішого Ізбавителя (Відкупителя). Жіноча гілка Згромадження

найбільш опущеним³⁶². Згідно зі святим Альфонсом³⁶³ Редемптористи не засновувалися як просто ще одна релігійна спільнота, він підкреслював особистий і спільний досвід повноти Відкуплення всередині структури спільноти, завдяки якій можна виходити назовні як місіонери, щоб провідувати цей досвід усім³⁶⁴, роблячи «особливий акцент на убогих, забутих, духовно опущених»³⁶⁵.

Насамперед, важливо зробити розрізнення, хто є тими «убогими» та «опущеними», оскільки це було головним акцентом у місійній діяльності св. Альфонса, а згодом всіх інших місійних гілок Згромадження Редемптористів. Тут потрібно розуміти критерії, за якими визначаються післаництво спільноти. Під словом «опущені» мається на увазі духовно опущені, «ті групи людей, які більше потребують духовної допомоги»³⁶⁶, тобто духовно занедбані. Також до цієї категорії належать люди, «що їх Церква ще не могла збагатити достатніми середниками спасіння, або ті, що ще не чули проповідання Церкви, або принаймні не приймають його як «Свангелію» та

була заснована у 1720 році в Італії, в латинському обряді. Це був монастир контемплативного (споглядального) характеру, відноситься до Інститутів споглядального життя.

В 1732 році було засноване чоловіче Згромадження Редемптористів св. Альфонсом Лігуорі, також в Італії в латинському обряді, та мало місійний характер. Згромадження бере своє ім'я від Христа-Відкупителя, тому що саме в латинській мові *Redemptor* означає Відкупитель, Избавитель, Спаситель. І тому девізом Згромадження є слова, взяті із 129-го псалма: «Велике у Нього Відкуплення» ("*Copiosa apud Eum Redemptio*"). Редемптористи сьогодні знаходяться на п'яти континентах світу, служать у семи обрядах у 77 країнах світу. Редемптористи носять чорний габіт з білим коміром. На гербі Згромадження - три пагорби, хрест, символи Страстей Господніх, літери І та М (Ісус та Марія), а внизу напис: "*Copiosa apud Eum Redemptio*". Редемптористи складають три обіти: чистоти, убожества і послуху. У 1913 році прибули в Україну перші редемптористи з Бельгії та була заснована спільнота в Україні, в с. Унів, вже в східному обряді.

У 1957 році в Німеччині через велику необхідність нових місіонерів, зокрема сестер, в Японії постало нова спільнота сестер Місіонерок Найсвятішого Избавителя (МНІ) в латинському обряді. Нове Згромадження має місійний характер, живе духовністю св. Альфонса Лігуорі та св. Терези від Дитятка Ісуса (є покровителькою місій). У 1998 на запрошення отців редемптористів приїхали сестри МНІ із Німеччини і розпочалася формація перших сестер-українок. Була заснована нова східна гілка Згромадження сестер МНІ (на сьогодні – Українська Провінція Сестер Місіонерок Найсвятішого Избавителя), яка живе тією ж харизмою та має місійний характер.

На сьогодні існують ще й інші редемптористські спільноти богопосвяченого життя та світські інститути богопосвяченого життя. Всі вони живуть духовністю св. Альфонса та належать до редемптористської родини.

³⁶² «Заснування: Передумови заснування редемптористів» // Редемптористи Львівської Провінції: <http://www.cssr.org.ua/about/foundation/> (01.12.2018).

³⁶³ Святий Альфонс Марія де Лігуорі (1696 – 1787) – католицький єпископ, місіонер, письменник (автор понад 100 книг) та музикант, засновник ордену Редемптористів, визнаний Учителем Церкви. Святий Альфонс робив акцент на евангелізації найбільш убогих людей.

³⁶⁴ L. Kearns, «Redemption in a Redemptorist Community» // R. Corriveau, A. de M. Kaminouchi (ред.), *Reading on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 272.

³⁶⁵ Там само.

³⁶⁶ The Permanent Commission for Redemptorist Spirituality, *Reading in Redemptorist Spirituality*, I, Rome: [б. в.] 1988, 20.

ті, що зазнали шкоди внаслідок поділу Церкви (К 3)»³⁶⁷. Що стосується «убогих», то місійна діяльність має брати до уваги і соціальний контекст, тобто орієнтація на убогих³⁶⁸. Однак, слід звернути увагу, що ця спрямованість не виключає інші категорії населення, але чітко вказує на пріоритети Згромадження³⁶⁹: «Редемптористи не можуть залишити без уваги зойку убогих і пригноблених, але повинні шукати способів їм допомогти, щоб вони власними силами подолали свою недолу»³⁷⁰. Акцент ставиться на тому, щоб вміти відчувати потреби та виклики свого часу, мати пастирську второпність відповідати на них в якомога влучніший спосіб. Важливо не тільки брати за пріоритет бідних людей, але й, з іншого боку, не позбавляти душпастирської опіки навіть тих, хто на своєму досвіді ще не пережив досвіду Господньої любові на Відкуплення. Також зустрічаємо подібний заклик до наслідування та реалізації місійного служіння в Конституціях сестер МНІ:

Наше місіонерське післаництво в Церкві ми втілюємо в душі св. Альфонса Лігуорі, засновника Редемптористів. [...] Як св. Альфонс був зворушений злиденністю та опущеністю пастухів у гірській околиці в Скаля³⁷¹, так і ми прагнемо відгукнутися на пасторальні та соціальні нужди нашого часу (К 8, 9)³⁷².

Разом із плином часу потреби людства змінюються так само, як і групи людей, які потребують Євангелізації. Розпочавши своє служіння в гірських околицях поблизу Неаполя, Згромадження пішло далі, поширивши свою місійну діяльність у Європі, зокрема, в Польщі, Бельгії, Нідерландах, потім також на інших континентах. Станом на сьогодні Згромадження Найсвятішого Ізбавителя «знаходиться на п'яти континентах світу, служать у семи обрядах у

³⁶⁷ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статуту Чину Найсвятішого Ізбавителя* [PDF], Львів: [б. в.] 1999, 19.

³⁶⁸ The Permanent Commission for Redemptorist Spirituality, *Reading in Redemptorist Spirituality*, I, 20.

³⁶⁹ Там само.

³⁷⁰ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статуту Чину Найсвятішого Ізбавителя*, 99.

³⁷¹ В час св. Альфонса духовність та релігійність в містах була набагато більшою та мала інтенсивніший розвиток, ніж на околицях та селах. Селяни та пастухи не мали належної душпастирської опіки через соціальні, економічні та географічні фактори. Це і надихнуло св. Альфонса на заснування нового Згромадження і проголошення думки, що Відкуплення має бути і є доступне для всіх через безмежну Божу любов. «Божевільний з любові», так говорив він про Бога, любов якого поширюється на усіх людей, в особливий спосіб на грішників і відкинутих.

³⁷² Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, Львів: [б. в.] 2017, 10.

77 країнах світу»³⁷³. Сестри Місіонерки Найсвятішого Ізбавителя теж поширили свою діяльність на 2 континенти та 6 країн, живуть у двох обрядах та тісно співпрацюють із спільнотою Редемптористів у місійному служінні.

3.1.2. Внутрішнє життя редемптористських спільнот

Спільнотне життя в будь-якій спільноті богопосвяченого життя обов'язково має два виміри – внутрішній та зовнішній. Це пов'язано з тим, що, по-перше, спільнота наслідує життя перших християнських спільнот, що творить перший, внутрішній вимір, а також певні норми, правила та устав. Разом з ним, нероздільно існує зовнішній вимір. Він репрезентує конкретне втілення внутрішнього життя спільноти в його апостольській та місійній діяльності. Поєднання обидвох вимірів творить харизму спільноти, без одного з них інший не може існувати.

Ці два виміри радше доповнюють один одного, ніж взаємовиключають. Внутрішній аспект життя спільноти є більше духовно зорієнтованим. Але навіть внутрішній вимір потребує зовнішніх засобів і структур для того, щоб досвідчити спасенну волю Отця через Його Сина – Велике Відкуплення для всіх, «Велике в Нього Відкуплення» (Пс 129, 7). Другий аспект – це необхідність виходити з внутрішніх структур, щоб проповідувати бідним спасенну волю Отця через Христа (Свангелізація). Метою Свангелізації є Відкуплення та примирення всього людства з Батьком. Редемптористи благословенні Богом на служіння задля цього примирення. Радість проголошення Доброї Новини спасіння всього людства маємо своїм основним служінням³⁷⁴.

Важливо звернути увагу на особливості внутрішнього життя місійних редемптористських спільнот, адже саме звідти бере свій початок і свідчення Відкуплення. «Як спільнота, підпорядковуємося вимогам Євангелія і бажаємо, як «Церква в мініатюрі», у взаємній відповідальності та підтримці сповнювати наше завдання у Вселенській Церкві» (К 12, 13)³⁷⁵.

³⁷³ «Редемптористи сьогодні» // Редемптористи Львівської Провінції: <http://www.cssr.org.ua/about/foundation/> (01.12.2018).

³⁷⁴ L. Kearns, «Redemption in a Redemptorist Community», 272.

³⁷⁵ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, 11.

А. Спільнота людей

Спільнотне внутрішнє життя визначає зовнішню діяльність. Воно є своєрідною основою, фундаментом служіння богопосвячених осіб. Це місце, в якому вони формуються та духовно зростають, єднаються навколо Христа, наслідуючи Його і, таким чином, будують міцніший глибший зв'язок між собою: «Турбота про спільне життя в розумінні Ісуса є передумовою Його присутності. Зі злуки з Христом зростає також єдність спільноти та взаємна любов, «що є зв'язок досконалости» (Кл. 3, 14) (С 14. 1)»³⁷⁶. Спільнота богопосвячених осіб – це щось набагато більше ніж просто релігійна спільнота, вона «вимагає крім того справжнього ділення на людському та духовному рівні»³⁷⁷. Духовний досвід кожного є надзвичайно важливим, спільне зростання в ньому та ділення ним сприяє духовному росту цілої спільноти. Зростання духовно сприяє також зростанню в братній чи сестринській любові: «Щоб спільне життя було успішним, мусимо вчитися жити разом. До цього належить приймати вдачу іншої співсестри, шукати вирішення конфлікту та наново приймати одна одну» (К 29)³⁷⁸. «Християнська спільнота твориться вже в кожному особистому відношенні, яке є між співбратами» (К 34)³⁷⁹. До цього належить також робити свій особистий вклад в її розвиток: «Для досягнення спільної цілі, кожний, спонуканий духом повного самовіддання і взаємної любови, буде старатися в міру сил виконати те, що вирішила спільнота» (К 38)³⁸⁰.

Тільки та спільнота богопосвячених осіб буде правдивою християнською спільнотою і осередком любові, де центром буде Христос. В такому випадку всі інші завдання та цінності будуть на своєму місці і жодний компонент спільнотного життя не буде занедбаний чи втрачений: «Наше покликання втілюємо у житті спільноти, яка є для нас даром та завданням. Ми вдячні за

³⁷⁶ Там само, 12.

³⁷⁷ The Permanent Commission for Redemptorist Spirituality, *Reading in Redemptorist Spirituality*, I, 79.

³⁷⁸ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, 21.

³⁷⁹ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статуту Чину Найсвятішого Ізбавителя*, 34.

³⁸⁰ Там само, 36.

добрі людські відносини, але остаточно об'єднує нас не лише особиста прихильність, а й спільне покликання» (С 12. 1)³⁸¹.

В. Спільнота молитви

Невід'ємним елементом життя спільноти є молитва. В Конституціях та Статутах Згромаджень наголошується на тому, щоб центральне місце посідав Господь, стосунок з ним. Під цим розуміємо плекання молитовного життя, зокрема його стабільність та тривалість, яке проявляється також у двох вимірах: спільнотовому та особистому. Спільнотовий рівень можемо також розуміти як в широкому, так і в вузкому сенсі. В ширшому сенсі: «Як спільнота, ми включені в молитву всієї Церкви. Разом із нею славимо Бога, молячись Часослов» (К 23)³⁸², що вказує на важливість розуміння того, що ми є частиною спільноти вселенської Церкви. В вузкому – це участь в спільнотних молитвах та особливу єдність через Євхаристію: «Наше життя формується через постійні нові зустрічі з Господом у Слові й Таїнствах, а, особливо, через участь у Євхаристії, в якій ми, як спільнота, разом з Христом предстоїмо з прославою, з подякою і проханням перед Отцем» (К 21)³⁸³. В Конституціях ЧНІ також зустрічаємо особливий акцент на участі в Божественній Літургії (К 29)³⁸⁴ та на спільній молитві: «У зв'язку з тим, що Редemptористи живуть і працюють в спільноті, збиратимуться разом на молитві. Кожна спільнота створить такі форми спільної молитви, затверджені компетентним Настоятелем, які виражатимуть єдність співбратів і розвиватимуть їхню місійну ревність» (К 30)³⁸⁵. Не менш важливою є особиста молитва, яку покликаний плекати кожен християнин, але богопосвячені особи – в особливий спосіб, «ведена спільною духовністю, кожна сестра ступає на власну духовну дорогу, щоб поглибити особистий зв'язок з Христом» (К 22)³⁸⁶, «Кожна сестра намагається

³⁸¹ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, 11.

³⁸² Там само, 17.

³⁸³ Там само.

³⁸⁴ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статuti Чину Найсвятішого Ізбавителя*, 32.

³⁸⁵ Там само, 32-33.

³⁸⁶ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, 16.

щоденно годину часу присвятити особистій духовній праці, наприклад читанню Святого Письма, духовному читанню, молитві на вервиці чи іншим формам молитви» (С 22. 2)³⁸⁷. Ця постанова перегукується із правилом ЧНІ щодо особистої молитви: «Крім відправи Божественної Літургії та Часослову, співбрати мають право і обов'язок щодня присвятити принаймні одну годину на молитву. Ця молитва може бути приватна або спільна» (К 30)³⁸⁸.

С. Спільнота праці

Втілюється спільнотне життя в праці, тобто служінні, яке виконують його члени: «Завдяки спільному життю та молитві можемо здійснювати наші завдання» (К 25)³⁸⁹.

Залежно від харизми спільноти богопосвяченого життя та від того, чи є воно контемпліативне (споглядальне) чи активне буде різнитися і тип його діяльності. Тим не менш, в середині структури, воно буде доволі різноманітним та займатиме важливе місце в життя спільноти: «Кожна сестра своїми обдаруваннями робить цінний внесок для досягнення спільної мети»³⁹⁰. Потрібно добре усвідомлювати важливість ролі кожного, незважаючи на те, яке саме завдання він виконує. Успішність та багатогранність служіння проявляється в співпраці, тому «надаємо пріоритет спільним завданням» (К 25)³⁹¹, та підтримці одні одних: «взаємно підтримуючи та доповнюючи одна одну, можемо переймати завдання, які можна ефективно виконати тільки разом»³⁹².

Будучи свідомі, що маємо різні обдарування, таланти та сильні сторони, вкладаємо їх у свою діяльність –

Служіть один одному, кожен тим даром, що його прийняв, як добрі домоуправителі різноманітної Божої благодаті» (1 Пт 4, 10): «Кожний, згідно з наказом компетентного

³⁸⁷ Там само, 17.

³⁸⁸ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статуту Чину Найсвятішого Избавителя*, 33.

³⁸⁹ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Избавителя*, 18.

³⁹⁰ Там само.

³⁹¹ Там само, 18.

³⁹² Там само, 19.

Настоятеля, відповідно до своїх здібностей і придатності, виконує ту частину праці спільноти і ті обов'язки, яких вимагає місійне покликання³⁹³.

3.1.3. Проголошення Відкуплення як основа місії Редemptористських спільнот

Першим кроком до голошення та свідчення Відкуплення для богопосвячених осіб, зокрема тих, які належать до редemptористських спільнот є пережити його на власному досвіді: «Наш апостолят Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя базується на основі особистого досвіду Відкуплення та єднання з Христом. Тільки так наше життя, слово та служіння може бути гідним довіри свідченням надії, яка нас сповняє (пор. 1 Пт 3, 15)»³⁹⁴. Тільки тоді, коли усвідомимо своє власне Відкуплення, осягнемо його на власному життєвому досвіді та на собі відчуємо повноту і безмежність Божої любові, зможемо про неї говорити іншим так, щоб інші також в це повірили. Свідчення має базуватися на власному досвіді: «Відкуплення є провідною думкою для нашого життя в наслідуванні Христа. Усвідомлюючи, що самі потребуємо Відкуплення, живемо з вірою в милосердну Божу любов» (К4)³⁹⁵. Кожен з нас потребує цього Відкуплення та потребує пережити його так, щоб воно пройняло все життя і, в особливий спосіб місійну діяльність: «Скарби Відкуплення бажаємо передавати далі, бо любов Христова пориває нас» (К 5)³⁹⁶.

Архимандрит Згромадження звертається до своїх співбратів такими словами, заохочуючи їх бути свідками та апостолами Христового Відкуплення: «Улюблені співбрати, Конституції та Статути пропонують нам дорогу та спосіб, дотримуючись яких, ми, Редemptористи, стаємо учасниками місії Відкупителя, йдучи за Христом і віддаючи себе служінню Церкві та людям»³⁹⁷. Доволі часто постають труднощі та виклики у місійній діяльності, але маємо завжди шукати шляхи їх подолання. Для цього маємо Євангеліє, в якому Ісус

³⁹³ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статути Чину Найсвятішого Ізбавителя*, 36.

³⁹⁴ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, 35.

³⁹⁵ Там само, 8.

³⁹⁶ Там само.

³⁹⁷ Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статути Чину Найсвятішого Ізбавителя*, 5.

Христос є для нас прикладом, який ми покликані наслідувати: «Ціллю нашої спільноти є продовжувати діло Спасителя. Наслідуючи Його всім нашим життям, словами і вчинками, як спільнота, так і кожна зокрема, проголошуємо дароване Ним Відкуплення»³⁹⁸.

Редемптористські спільноти добре розуміють, що з плином часу збільшується число ділянок для апостольської праці. Потрібно завжди слідкувати за актуальною ситуацією в Церкві, «ми відкликаємося на потреби Церкви як у своїй країні, так і за кордоном, особливо, в місцевостях, де пасторальні ситуації особливо скрутні»³⁹⁹, щоб вчасно і влучно відповідати на нові виклики та використовувати ефективні методи у своєму апостольському служінні: «У нашій місіонерській праці намагаємося бути відкритими на поклик Духа та вимоги даного часу. Тому хочемо бути гнучкими щодо категорій людей, з якими працюємо, та щодо форми здійснення нашого служіння»⁴⁰⁰.

«Через участь у місії Відкуплення Церкви наша пасторальна діяльність і діяконія повинні служити визволенню усіх сфер життя та цілої особи. Христос, який дарує нам Відкуплення у повноті (пор. Пс 130,7), є основою надії та ціллю нашого життя. Хочемо донести Його людям»⁴⁰¹. Найбільш виразним та промовистим аргументом на користь Відкуплення людини є її власне свідчення. В даному випадку можемо говорити про два виміри свідчення. По-перше – це свідоцтво власного визволення, Відкуплення та спасіння. Переглядаючи власну історію життя не можемо пропустити того моменту, коли стали свідомі, чи відчули на собі безмір Божої любові та її повноту (на скільки були спроможні відчути). По-друге, проповідуючи Відкуплення людям ми стаємо свідками усвідомлення іншими цього ж факту, почуття, стану, яке самі колись пережили. «Редемптористи завжди готові давати свідоцтво надії, яка є в них (1 П 3, 15),

³⁹⁸ Генеральний Уряд МНІ, *Пояснення четвертого розділу Конституцій та Статутів про місійне служіння*, Мюнхен: [б. в.] 2015, 1.

³⁹⁹ Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Избавителя*, 37.

⁴⁰⁰ Там само.

⁴⁰¹ Там само, 35.

доповнюючи свідоцтвом слова, мовчазне свідоцтво братерської присутності»⁴⁰². Тільки через це свідоцтво наше життя може бути правдивим і видимим знаком надії, яка нас наповнює. «Через це цілковите відання себе місії Христа [...] стануть перед людьми знаками і свідками сили Його воскресіння, коли проповідуватимуть нове і вічне життя»⁴⁰³.

Здійснюючи свої місійне післаництво в Церкві, редемптористські спільноти проповідують Відкуплення не абстрактне, а конкретне, на основі людського досвіду дією Бога в конкретних подіях з життя людей. Своїм служінням спільноти покликані показати, що тільки правдиве Відкуплення буде нести надію, яка в свою чергу буде фундаментом для радості. Дійсність, в якій є повнота Відкуплення і безмір Божої любові не може бути безрадісна.

3.3. Нова Євангелізація в УГКЦ як метод поширення радості Відкуплення

В даному пункті розглянемо поняття «нової євангелізації» та її втілення в УГКЦ впродовж останніх років ХХІ століття. Цей термін був впроваджений ще в ХХ столітті, однак з плином часу він набув широкого розповсюдження та змісту. Зараз з ним асоціюються також новітні методи на напрямки євангелізаційної діяльності. Церква потребує оновлення у своєму апостольському служінні, адже покликана активно відповідати на виклики та вимоги часу. Саме тому Нова Євангелізація набула такої широкої популярності.

3.3.1. Поняття Євангелізація та основні засади

Коли говоримо в загальному про євангелізацію, повинні пам'ятати, що це поняття вживається в різних контекстах та значеннях. Можемо прослідкувати перший заклик до євангелізаційної діяльності ще в Євангелії.

Слово «євангелізація» – похідне від слова «Євангеліє» – з грецької – блага (добра) вість (звістка). За свідченням євангеліста Марка, Сам Христос ужив це слово, висилаючи своїх апостолів на проповідь: «Ідіть по всьому світу і проповідуйте Євангеліє всякому

⁴⁰² Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статуту Чину Найсвятішого Ізбавителя*, 23.

⁴⁰³ Там само, 41.

сотворінню. Хто увірує й охреститься, той буде спасений, а хто не увірує, той буде осуджений» (Мк 16, 15-16) (ККП 225)⁴⁰⁴.

Покликання Євангелізації – «працювати над тим, щоб послання про спасіння було прийняте кожною людиною по всьому світі»⁴⁰⁵, тобто поширення новини про спасіння кожної людини є ціллю євангелізації. Кодекс Канонічного Права, на який покликаються науковці, що досліджують питання Євангелізації, виділяє також три основні виміри Євангелізації. По-перше, це місія проголошення Доброї Новини в повсякденних умовах, щоб ті, хто її ще не чув, прийняв як послання надії та радості⁴⁰⁶. По-друге, це катехитична діяльність, спрямована на поглиблення соціального, літургичного, місійного виміру життя християнської спільноти⁴⁰⁷. Останнє – це пасторальна діяльність, яка включає в себе всі засоби, якими Церква формує, поглиблює та розвиває віру глибоко віруючих, тобто, постійна формація⁴⁰⁸.

Якщо подивитися конкретно на теперішній час, в широкому сенсі – на проблеми та виклики третього тисячоліття, у вузькому – останні роки та потреби людей, з якими стикається конкретно УГКЦ, бачимо, що проблема часто постає не стільки в тому, що людям не була проголошена Добра Новина, скільки в тому, що люди потребують наново її осмислити: «На даному етапі не може бути жодних сумнівів у тому, що назріла невідкладна потреба євангелізувати наших людей, які були охрещені, проте не знають християнського послання і живуть наче язичники⁴⁰⁹; або тих, котрі відійшли від Церкви, а прогресуюча дехристиянізація у нових соціально-культурних реаліях спонукає їх до пошуків нового синтезу віри та життя»⁴¹⁰.

⁴⁰⁴ Х. Давидчак, «Нова Євангелізація і Медійні Виклики: Контекст Світських ЗМІ України», *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика* 39 (2014) 21.

⁴⁰⁵ *Кодекс канонического права* / перекл. А. Коваль, Москва: Институт философии, теологии и истории св. Фомы 2007, 115-116.

⁴⁰⁶ А. М. Walsh, *To be Redemptorist Today: The Emerging Vocation of the Lay Missionary of the Most Holy Redeemer Within the Redemptorist Family*, (докторська дисертація: Альбертський університет 2016), Canada: Alberta, 2016, 31.

⁴⁰⁷ Там само, 31.

⁴⁰⁸ Там само.

⁴⁰⁹ Генеральний секретаріат у справах євангелізації, *Пропозиції Генерального секретаріату у справах євангелізації «Що означає Євангелізація?»*, Львів: Скриня 2013, 21.

⁴¹⁰ Там само, 108.

Звичайно, зрозуміло, що попри це існують ще питання, на які Церква, зокрема богопосвячені особи, мають дати невідкладну відповідь. Особливої уваги потребує і звичайна катехитична діяльність, праця з молоддю, з подружжями, поглиблення віри парафіян наших церков. Ситуація для нас не є новою і нові виклики постали перед Церквою ще в другій половині ХХ століття. Саме тому «евангелізаційний вимір визнано душпастирським пріоритетом»⁴¹¹ ще в післясоборових душпастирських постановах Другого Ватиканського Собору.

Богопосвячені особи свідомі того, що проголошення Євангелія є пріоритетом їхнього служіння. Кожна богопосвячена спільнота в спосіб, притаманний її харизмі, обирає для цього найкращі та найвдаліші шляхи та методи. Проте, кожна охрещена людина має усвідомлювати до якого завдання вона покликана через Тайну Хрещення та яка відповідальність на ній лежить. Кожен християнин та християнська спільнота покликані євангелізувати також згідно із своїм місцем в суспільстві, обов'язками, місцем праці чи служіння.

3.3.2. Виникнення Нової Євангелізації

Переосмислюючи завдання Євангелізації виникла потреба нового підходу. Саме тому було введено нове поняття, яке все ще користується великою популярністю та стає частим закликом у проповідях Папи Франциска. Термін «Нова Євангелізація» був введений в ХХ столітті, проте дотепер набуває нових значень та характеризується все новішими підходами. «Поняття «нової євангелізації» ввів Папа Іван Павло II під час своїх відвідин Польщі у 1979 році»⁴¹². Вона постала як «відповідь на потреби сучасної людини та народів, у нових культурних та суспільних умовах, це пошук нових шляхів, способів та висловів, щоб передати радість Доброї Новини, передати християнську віру та

⁴¹¹ Там само, 110.

⁴¹² Х. Давидчак, «Нова Євангелізація і Медійні Виклики: Контекст Світських ЗМІ України», 21.

її цінності»⁴¹³. Передання християнської віри та цінностей по-новому стало метою нової євангелізації.

Окрім нових методів, які прагне шукати та використовувати Нова Євангелізація, конкретизується також її спрямування:

Ця нова євангелізація, скерована не тільки до окремих осіб, але й до цілих груп людей, що живуть у різних ситуаціях, середовищах та культурах, ставить своєю метою формування зрілих церковних спільнот, в яких віра виявляється і реалізується у цілому своєму первісному значенні, як єднання з особою Христа та Його Євангелієм, як зустріч і священне єднання з Христом, як життя у душі любові і служіння⁴¹⁴.

Відомий польський режисер Кшиштоф Зануссі⁴¹⁵, сказав у чому, на його думку, полягає Нова Євангелізація: «У тому, що й стара. Вона, втім, спрямована на країни, які до цього вважалися християнськими, але тепер євангелізувати їх доводиться заново»⁴¹⁶. На перший погляд, неоднозначне та невичерпне твердження, в своїй суті дає нам суттєву відповідь. Добра Новина, Євангеліє, залишається те ж саме. Не змінюється суть того, що проголошуємо. Змінюється підхід, напрямок та засоби, «Євангелізація нова з огляду на метод»⁴¹⁷. Папа Іван Павло II говорив про два напрямки Нової Євангелізації. Перший – це «повернення до керигми, як до предмету проповідування»⁴¹⁸, новий метод, що полягає в проголошенні особи Ісуса Христа⁴¹⁹. Наступний напрямок – це особиста участь кожного, зокрема особисте зацікавлення кожного члена християнської спільноти, адже миряни, в свою чергу та спосіб, також є євангелізаторами⁴²⁰.

⁴¹³ Там само, 21.

⁴¹⁴ Іван Павло II, Післясинодальне апостольське повчання *Christifideles Laici* [«Покликання і місія мирян»], (30 грудня 1988), 34 // Львів: Місіонер 2006.

⁴¹⁵ Кшиштоф Зануссі (1939 р.) – польський кіно- й театральний режисер, сценарист, кінопродюсер, письменник. Він є католиком, говорить про тісний зв'язок релігії та науки, зв'язок та різницю між католицизмом та православ'ям. У його фільмах багато християнських ідей, зокрема, був знятий фільм про святого Папу Івана Павла II, з яким був знайомий ще тоді, коли той був ще єпископом Краківським. У 2012 році мав інтерв'ю з кореспондентом з Радіо Ватикану щодо питання про те, в чому, на його думку, полягає Нова євангелізація.

⁴¹⁶ «Нова євангелізація полягає в тому само, у чому й стара, - Кшиштоф Зануссі» // CREDO: Дайджест, <http://www.credo-ua.org/2012/10/70709> (02.12.2018).

⁴¹⁷ Giovanni Paolo II, «Omelia di Giovanni Paolo II: Santa Messa nel «Parque Mattos Neto» // *La Santa Sede: Omelie*, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1988/documents/hf_jp-ii_hom_19880509_salto.html (02.12.2018).

⁴¹⁸ Іван Павло II, Енцикліка *Redemptoris Missio* [«Місія Відкупителя»], 44 // Львів: Місіонер 2011.

⁴¹⁹ Там само, 44.

⁴²⁰ Giovanni Paolo II, «Omelia Di Giovanni Paolo II: Santa Messa nel “Parque Mattos Neto”».

Часто можемо звужувати поняття Нової євангелізації до виходу Церкви на широкий загал, іншими словами «виходу з себе». Однак, якщо говоримо про зміну перспективи та євангелізацію вже євангелізованих, то мусимо розуміти, що тут має мати місце і зміна власної свідомості. Церква покликана оновлюватися з середини, щоб могли по-новому нести своє післаництво. «Нова Євангелізація не є винятково рухом зсередини назовні, від Церкви до світу, адже Церква не є законсервованою, закостенілою дійсністю, несприятливою до численних культурних змін»⁴²¹, ми маємо розглядати «самоєвангелізацію»⁴²², як можливість по-новому відповісти на Божі плани згідно зі знаками часу⁴²³. милосердя. На цьому етапі побачимо плідність двох попередніх.

«Діалог залишається основним методом євангелізаційної діяльності»⁴²⁴. Не можна ввести євангелізацію ні нову, ні стару в насильницький спосіб, застосовуючи примус чи інші форми диктатури⁴²⁵. Це завжди має бути крок назустріч людині, щоб вона, в свою чергу, теж мала можливість зробити такий же крок. Вихід до іншого, встановлення контакту, готовність прийняти чи зрозуміти іншу точку зору, зустріч та діалог – це важливі складові євангелізації. «Відкритість до діалогу дозволить Церкві визнати базові цінності тих культур, які вона прагне євангелізувати, і навіть самій зазнати євангелізації з їхнього боку, віднайти зерна Слова і діяння Святого Духа, що таємно діє в кожній людині та у всіх народах»⁴²⁶.

«Як свідчить Радіо Ватикан: під час зустрічі Генеральної асамблеї Руху Діло Пречистої Діви Марії (26 вересня 2014 року) Папа Франциск в контексті обговорення питання Нової Євангелізації запропонував замислитись над трьома важливими, на його думку, дієсловами: споглядати, виходити й навчати»⁴²⁷. Цими словами можемо окреслити три головні кроки для початку Нової

⁴²¹ Генеральний секретаріат у справах євангелізації, *Пропозиції Генерального секретаріату у справах євангелізації «Що означає Євангелізація?»*, 17.

⁴²² Там само, 17.

⁴²³ Там само.

⁴²⁴ Там само, 19.

⁴²⁵ Там само.

⁴²⁶ Там само, 20.

⁴²⁷ Х. Давидчак, «Нова Євангелізація і Медійні Виклики: Контекст Світських ЗМІ України», 21.

Свангелізації. Споглядання – це та ж сама молитва, яку, як християни, зокрема, богопосвячені особи, маємо обов’язок плекати. Зі споглядання бере початок служіння, проповідництво, місійна діяльність, проголошення Відкуплення, бо воно стає джерелом та місцем пізнання істини. Виходити – це, зокрема, виходити зі свого звичного середовища, своєї зони комфорту, «Нова Свангелізація, вимагаючи відваги, аби йти проти течії, та навернення від божків до єдиного істинного Бога, обов’язково має використовувати мову милосердя, яке полягає більше у вчинках і життєвих позиціях, аніж у словах»⁴²⁸. Ми розуміємо, що для спільнот богопосвячених осіб, особливо місійних, це є звичним завданням і не означає якогось особливого руху, бо їхнє служіння полягає в постійному виході до людей. Проте, йдеться про деяку зміну перспективи. Для того, щоб побачити більшу потребу і середовище для свангелізації, маємо дещо розширити кругозір, поглянути на інші місійні ділянки, терени, категорії населення, з якими працюємо. Це зовсім не означає кардинально змінювати харизму та особливості апостольської діяльності, а лише розширити, змінити кут бачення, щоб охопити більше людей з ще більшою ефективністю. Останній крок – це навчати. Якщо два попередніх можемо розглядати як підготовчі етапи, то останнє – це власне Нова Свангелізація, перехід до активної діяльності проголошення Слова Божого, Доброї Новини, вістки про Відкуплення, спасіння та безмежну Божу любов та нескінченне милосердя. Тут важливо показати людям, що вони не є самі у своїх з викликах, труднощах, можливих запитаннях та сумнівах. Визначальним є подарувати надію – справжню, реальну, засновану на вже пережитому досвіді але дозволяючи також іншим будувати свій неповторний досвід стосунку з Господом, який є водночас і Творцем, і Відкупителем.

⁴²⁸ «Папа: чи наше душпастирство не хаотичне?» // CREDO: Ватикан (23.10.2013), <http://credo.pro/2013/10/104314> (05.12.2018).

3.3.3. Розвиток Нової Євангелізації в УГКЦ сьогодні

З 11 по 17 серпня 2013 року в Києві відбувався Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. Головною темою Синоду було питання Нової Євангелізації в УГКЦ та її напрямків. Синодом було визначено чотири основні напрямки Нової Євангелізації в УГКЦ: розвиток місійного духу вірних УГКЦ, створення Інституту нової Євангелізації, впровадження програм підвищення кваліфікації екзархальних та єпархіальних управлінь на місійних теренах, а також фінансове забезпечення місійної діяльності УГКЦ⁴²⁹. Ці постанови свідчать про важливість розвитку Нової Євангелізації особливо в УГКЦ сьогодні та наголошують на особливому зосередженні на місійній та євангелізаційній діяльності проголошенням часу від Вознесіння до Зіслання Святого Духа «Декадою місійності УГКЦ»⁴³⁰.

Синод ще раз підкреслив, що «Євангелізувати – означає нести Добру Новину в усі прошарки людського суспільства і сприяти його преображенню та оновленню»⁴³¹. Блаженніший Святослав також виокремив три основні рівні розвитку євангелізації: «особистий і парафіяльний, єпархіальний та загальноцерковний»⁴³². З цього можемо зробити висновок, що євангелізацію можна здійснювати в широкому та вузькому контексті, а також важливо розуміти, що всі три рівні є однаково важливими і мають розвиватися паралельно та злагоджено між собою, щоб, зібравши разом зусилля виходити на масовіший рівень.

⁴²⁹ «Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2013 року» // *Офіційний сайт УГКЦ*: Офіційні документи, http://ugcc.ua/official/official-documents/postanovy_patriarshoho_synodu/postanovi_sinodu_yepiskop%D1%96v_ugkts_2013_roku_70052.html (05.12.2018).

⁴³⁰ Там само.

⁴³¹ «Комунікат Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2013 року Божого» // *Інформаційний ресурс УГКЦ*, 27 серпня 2013, http://news.ugcc.ua/news/komun%D1%96kat_sinodu_yepiskop%D1%96v_ukrainskoi_grekokatolitskoi_tserkvi_2013_roku_bozhogo_67193.html (05.12.2018).

⁴³² Там само.

Під час Синоду Єпископів Євген Глібовицький⁴³³ наголосив, що «в евангелізаційній діяльності Церква, щоб відповісти на виклики сучасного світу, має не лише проявляти гідну позицію, а й бути «інституційно спроможною»⁴³⁴, тобто бути здатною забезпечити своїм вірним, як мирянам, так і богопосвяченим особам належну формацію, інтелектуальний, культурний та релігійний розвиток, який би сприяв ефективній евангелізаційній діяльності. Вартує уваги актуальне твердження, що Євангелізація «не має часових обмежень і повинна супроводжувати людину на всіх етапах її життя»⁴³⁵. Тому Церква з огляду на свої можливості має дбати про належну душпастирську опіку усіх категорій своїх вірних.

З огляду на сучасний політично-економічне та соціальне становище України в XXI столітті, численні міграції та занепад інституту сім'ї, учасники Синоду зауважили той факт, що запобігання секуляризації та оберігання своєї віри є першочерговим завданням УГКЦ в Україні⁴³⁶. Маємо дуже багату християнську традицію, яку, як члени Церковної спільноти, маємо обов'язок плекати; як богопосвячені особи, маємо давати приклад своїм життям ти зберігати пам'ять; як активні вірні маємо дбати про передання цієї християнської спадщини іншим та показувати її цінність. Для всіх цих завдань Євангелізація стає головним інструментом їхнього виконання.

Нова Євангелізація – це нова форма, але незмінні ідеї. Найважливіше в її втіленні – пам'ятати про свою ідентичність як християн та апостолів Христового Відкуплення та про джерело Доброї Новини.

Євангелізація – це водночас примноження віри в умовах нових викликів глобалізації, еміграції та секуляризації. А оскільки евангелізація є церковною справою, то ті, хто нею займається, повинні діяти в дусі традиції та ідентичності своєї Церкви: проповідувати незмінне Христове Євангеліє, не додаючи до нього жодних філософських ідей чи політичних уподобань⁴³⁷.

⁴³³ Євген Мирославич Глібовицький (1975) – український експерт з довготермінових стратегій, журналіст, політолог, займається дослідженням цінностей. Він був запрошений на Синод Єпископів УГКЦ в 2013 році як медіа-експерт та доповідач головної теми, що стосувалася Нової евангелізації в УГКЦ.

⁴³⁴ «Комунікат Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2013 року Божого».

⁴³⁵ Там само.

⁴³⁶ Там само.

⁴³⁷ Там само.

Станом на сьогодні, можемо говорити про основні практики та рухи, які належать до Нової євангелізації. До них належать різноманітні харизматичні рухи та практики харизматичної віднови. Про їхній вплив на Нову євангелізацію Церкви згадується і в Катехизмі Католицької Церкви⁴³⁸. Новий розвиток харизматичних рухів в Католицькій Церкві вважають плодом II Ватиканського Собору⁴³⁹.

Українська Греко-Католицька Церква після виходу з підпілля зазнала також значних впливів харизматичних рухів, які адаптувалися до її традиції, зокрема Школи Християнського Життя та Євангелізації⁴⁴⁰ (ШХЖтЄ)⁴⁴¹. Головним чинником створення, впровадження в життя подібних практик та рухів є брак живої віри, який був в перших століттях розвитку християнства. Слід зауважити, що саме тоді великий акцент був поставлений на харизматичності християнських спільнот, а не на ієрархічності. Джерелом віри був життєвий досвід⁴⁴², передання апостолів, переживання дії Святого Духа, а не суто наукове богословське трактування.

Основними осередками Нової євангелізації в УГКЦ вважаються такі харизматичні рухи та осередки: спільнота «Відродження в Святому Дусі», спільнота «Як Марія», спільнота «Святого Миколая», які належить до руху ШХЖтЄ; Школа Євангелізації Святого Апостола Андрія; адаптовані євангелізаційні курси, наприклад «Нове життя з Богом», «Курс Альфа», «Учні з Емаусу», «Курс Павла», «Курс Филипа». Спільноти та школи займаються не тільки конкретно євангелізаційною діяльністю, але й також вишколом та формацією нових євангелізаторів, серед яких є як богопосвячені особи, так і миряни.

⁴³⁸ Синод Української Греко-Католицької Церкви, *Катехизм Католицької Церкви*, Жовква: Місіонер 2002, 305.

⁴³⁹ Л. Маргітч, «Євангелізаційна практика в осередках харизматичної віднови Греко-Католицької Церкви» // *Milites Christi Imperatoris*, 25 вересня 2009, <http://www.christusimperat.org/uk/node/18668> (05.12.2018).

⁴⁴⁰ Там само.

⁴⁴¹ Тут і далі будемо згадувати Школу Християнського Життя та Євангелізації як ШХЖтЄ.

⁴⁴² Л. Маргітч, «Євангелізаційна практика в осередках харизматичної віднови Греко-Католицької Церкви».

3.2. Місійна діяльність УГКЦ як відповідь на заклики Папи

3.2.1. Місія як одне із найголовніших завдань Церкви

Церква покликана не замикатися сама в собі, але бути відкритою на інших і діяльною. «Церква є місійною по своїй природі. Вона не може не проповідувати Євангелія»⁴⁴³, до цього твердження неодноразово звертався святий Папа Іван Павло II в Енцикліці *Redemptoris Missio*. Місійність робить дух Церкви живим та оновленим, якщо втратить місійний запал, то почне втрачати членів своєї спільноти, розпадатимуться інститути богопосвяченого життя через втрату свого первинного завдання: «ознака здоров'я Церкви – це коли Церква є місійна. [...] Якщо не є місійна – вона замикається у собі і завмирає»⁴⁴⁴.

Христос послав своїх апостолів проповідувати і цей заклик стосується не тільки обмеженого кола осіб, його динамізм стосується кожної людини⁴⁴⁵. Сьогодні він звучить по-новому, в один спосіб для богопосвячених осіб, місійних спільнот, в інший – для мирян та членів інших християнських спільнот, «місійний дух належить не лише апостольським робітникам уряду, і влитий у серця вірних»⁴⁴⁶. Заклик Христа «не є чимсь випадковим чи зовнішнім, а сягає самого серця Церкви. Звідси впливає, що вся Церква, та й кожна Церква є посланою до народів»⁴⁴⁷.

На зустрічі Блаженнішого Любомира Гузара з ректорами семінарій УГКЦ в Україні, настоятелями жіночих і чоловічих чинів та згромаджень, головами комісій УГКЦ в 2007 році великий наголос поставили на розвиток місійного духу в УГКЦ та відповідну формацію для цього. Згадуючи Конституції про Церкву II Ватиканського Собору⁴⁴⁸, Блаженніший Любомир говорить, що там

⁴⁴³ Іван Павло II, *Redemptoris Missio*, 5.

⁴⁴⁴ І. Яців, «Місійна діяльність УГКЦ» // *Радіо Воскресіння*, 23 січня 2007, <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/intervyu-komentari-1509/> (05.12.2018).

⁴⁴⁵ II Ватиканський Собор, Декрет про місіонерську діяльність Церкви *Ad Gentes* [«До народів»] (7 грудня 1965), 5 // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, репринтне видання*, Львів: Свічадо 2014, 5.

⁴⁴⁶ II Ватиканський Собор, *Ad Gentes*, 4.

⁴⁴⁷ RM 62.

⁴⁴⁸ Тут йдеться про Догматичну Конституцію про Церкву *Lumen Gentium* (Світло народів). Зокрема, йде мова про те, що Церква прийняла на себе місію Сина Божого, звільнити і будувати Царство Христове й Боже в усіх народах (LG 5). Церква покликана старанно дбати та сприяти місіям (LG 16). Церква має місійний характер (LG 17); Христос довірив місійну діяльність своїм апостолам, зокрема, утвердив їх у ній в день П'ятдесятниці,

акцентується «місійний характер Церкви. А місійний характер Церкви є думати про спасіння свого ближнього, не тільки про своє власне»⁴⁴⁹. Усвідомлюючи власне спасіння, співпрацюючи з Божою благодаттю, важливо виходити за власні рамки і допомагати іншим прийняти вістку про Христове Відкуплення. Для цього потрібно «збудити у нашому народі взагалі, вірних нашої Церкви почуття, бажання дбати про спасіння других людей»⁴⁵⁰.

Українська Греко-Католицька Церква має в собі місійний дух і втілює його в багатьох напрямках своєї діяльності. Місійна діяльність характерна для неї, зокрема, через те, що має промовистий приклад місіонерів, які колись приїхали, щоб служити для українсько народу, навіть попри те, що довелося змінити обряд та мову: «Ми маємо примір наших священників, сестер, братів, які на початку 20 ст. пішли до Канади, Бразилії. Ми маємо примір редemptористів бельгійських, які у першому і другому десятиліттях минулого століття прийшли в Україну і прекрасно працювали. Бельгійці в Україні»⁴⁵¹.

У 2014 році Патріарша Комісія у справах монашества видає документ «Місійність монашества УГКЦ»⁴⁵², в ньому розкриває богословські підстави місійності богопосвячених осіб УГКЦ, опираючись також на документи II Ватиканського Собору та Енцикліку Івана Павла II *Redemptoris Missio*, розглядає історичний аспект розвитку місійності Інститутів богопосвяченого життя у Вселенській та Київській Церкві та звертає особливу увагу на стан місії сьогодні з її різноманітними формами та викликами, які постають насамперед перед богопосвяченими особами⁴⁵³.

ця місія має тривати і після смерті апостолів, Євангеліє має проголошуватися в усі часи, щоб місія тривала до кінця віків (LG 20).

⁴⁴⁹ І. Яців, «Місійна діяльність УГКЦ».

⁴⁵⁰ Там само.

⁴⁵¹ Там само.

⁴⁵² Патріарша комісія у справах монашества УГКЦ, *Місійність монашества УГКЦ*, Львів: [б. в.] 2014.

⁴⁵³ Патріарша комісія у справах монашества УГКЦ, *Місійність монашества УГКЦ*, 3.

3.2.2. Місійна діяльність УГКЦ в період війни (на Сході України)

Після того, як на Сході України розпочалася війна⁴⁵⁴ важливість невинної активної місійної діяльності стала ще більшою. Багато економічних, політичних та соціальних чинників і до цього часу негативно впливали на людей, пригнічуючи їхній дух, відбираючи радість та змушуючи їх шукати позитивні відчуття від задоволення своїх базових потреб. Вплив європейських держав з тенденціями секуляризації також позначився на пасивнішому християнському житті, заангажованості в діяльності церковних спільнот та на дедалі меншій кількості покликаних до монашого чи священничого стану.

Із загостренням військового конфлікту перед всією Церквою, зокрема УГКЦ постало завдання ще більшої місійної праці та розширення своїх місійних теренів, залучення більшої кількості богопосвячених осіб до служіння на Сході, Півночі та в Центральній Україні, не забуваючи також про важливість місійної діяльності і на західних теренах. Постало питання того, як і надалі доносити до людей радість Відкуплення, зокрема в тих середовищах, які ще не були євангелізовані. Ми говоримо часто про складність проповідування Відкуплення для людей, які вже чули Добру Новину, але потребують оновленої євангелізації, «нової євангелізації». Особлива трудність виникає, коли говоримо про людей, які, будучи охрещеними, через брак душпастирської опіки не є активними членами життя Церкви, або взагалі далекі від неї. Багато людей опинилося в «сірій зоні», чи в зонах, які час від часу потерпають від обстрілів, де бракує елементарних умов проживання, продуктів чи інших речей для задоволення базових людських потреб. Обидві ситуації потребують пасторальної второпності, але остання потребує також і вироблення нової

⁴⁵⁴ Війна на Сході України розпочалася у квітні 2014 року, коли на території Донбасу, який є частиною України, російськими загонами розпочалися військові дії. Це сталося менш ніж півроку після Революції Гідності (також відома під назвою «Київський Майдан», «Євромайдан» та ін.), яка почалася 21 листопада 2013 та окупацією Російською Федерацією Криму. В результаті, були проголошені суверенітети ДНР (Донецької Народної Республіки) та ЛНР (Луганської Народної Республіки). Анексія Криму, утворення ДНР та ЛНР в Україні визнається незаконним. Конфлікт є виявом агресії Росії проти України, тому має міжнародний характер. Росія не визнає своїх незаконних дій та фатку вторгнення в Україну. Юридично, до 2018 року, цей військовий конфлікт мав назву АТО (Антитерористична операція), з 2018 – Операція Об'єднаних Сил. В листопаді 2018 року у зв'язку із обстрілом українських кораблів, у прикордонних північно-східних областях України був введений військовий стан, що стало кроком до офіційного визнання того, що в країні таки йде війна.

моделі місійної діяльності. Формат так званих парафіяльних народних місій тут може не підійти, так само, як реколекції тривалістю в пару днів. На тих теренах місією можна назвати будь-яку діяльність з людьми, відвідування навчальних та виховних закладів, місць праці, військового та медичного капеланства, а також, звичайно, осідки, місійні станиці та більш тривалі форми місійного служіння.

Владика Йосиф (Мілян)⁴⁵⁵ на одному із семінарів для місіонерів сказав, що «ми маємо бути сучасними людьми, культурними, адекватними, креативними, розбиратися у всіх сферах життя, але пам'ятати, що ми маємо особливе покликання. Дуже важливо, щоби кожен з вас був місіонером на тому місці, де він служитиме своїй Церкві і своєму народові»⁴⁵⁶. Розглядаючи ситуацію в Україні, особливо станом на 2013-2018 роки⁴⁵⁷, бачимо, що, не зважаючи на велику потребу душпастирської опіки та місійної діяльності поза Галичиною, все ж є багато монаших чинів та згромаджень, які активно працюють для людей.

Тут можемо сміливо говорити про особливе свідчення та проповідування радості для тих, хто її найбільше потребує в умовах страждань, горя та невпевненості в завтрашньому дні. Папа Франциск неодноразово наголошував на важливості нести радість туди, де найбільший брак надії та розуміння⁴⁵⁸. Саме в такій місійній діяльності можемо побачити конкретне втілення цих закликів⁴⁵⁹.

⁴⁵⁵ Владика Йосиф Мілян (1956) - єпископ-помічник Київської архієпархії УГКЦ, голова Пасторально-міграційного відділу УГКЦ.

⁴⁵⁶ «Голова ПМВ семінаристам: Кожен з вас має бути місіонером на тому місці, де він служитиме своїй Церкві і своєму народові» // *Пасторально-міграційний відділ УГКЦ*, 09 липня 2017, <http://pmv.ugcc.org.ua/latest-news/item/596-holova-pmv-seminarystam-kozhen-z-vas-maie-buty-misionerom-na-tomu-mistsi-de-vin-sluzhytyme-svoii-tserkvi-i-svoiemu-narodovi.html> (06.12.2018).

⁴⁵⁷ 2013-2018 роки – мається на увазі від періоду початку Революції гідності, анексії Криму, АТО та загострення військового конфлікту на Сході України.

⁴⁵⁸ Francis, Pope, «Holy Mass And Canonization Of Blessed Mother Teresa Of Calcutta (4 September 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160904_omelia-canonizzazione-madre-teresa.html (06.12.2018).

⁴⁵⁹ Далі в нашій роботі ми охарактеризуємо декілька основних, на нашу думку, напрямків місійної діяльності УГКЦ в час військового конфлікту. Насправді охоплення місійним служінням набагато більше і ширше, включає в себе кожну єпархію та екзархат та потребує подальшого детальнішого дослідження, аналізу та синтезу.

Активно розвивається місійна діяльність на Півдні України, територіях, в більшості російськомовних, де парафії дуже маленькі. До Одеського екзархату входять Одеський, Херсонський, Скадовський, Миколаївський, Кіровоградській деканати⁴⁶⁰. На цих теренах дорослі потребують простих базових катехитичних знань, а діти – підготовки до Першої Сповіді та Урочистого Святого Причастя. Парафії потребують активних місіонерів:

Південні терени вкрай потребують нашого служіння. Маємо найперше забезпечити потреби наших вірних УГКЦ, але мусимо взяти до уваги, що тут ще багато неохрещених людей, дуже далеких від Бога і духовного життя. Кожного року тільки в Одесі відбувається по кілька хрещень дорослих осіб. Тобто люди, приходячи до нашої Церкви, відкривають для себе духовний світ, відкривають свої серця для Бога і прагнуть Йому служити в нашій Церкві. Ми не закриваємось тільки для своїх людей. Наша Церква завжди була відкрита до всіх охочих і шукаючих Бога⁴⁶¹.

Місійне служіння на цих теренах здійснює не одна монаша спільнота. Зокрема, у 2010 році в селах Одеського екзархату була заснована спільнота сестер Воплоченого Слова⁴⁶², з 2011 року розпочали своє служіння на парафії в Одесі⁴⁶³. Пріоритетною місійною діяльністю сестер на південних теренах є катехизація дітей, молоді та дорослих, організація літніх таборів та реколекцій, «Дім милосердя» для людей, що потребують допомоги⁴⁶⁴.

У 2010 році в Кіровограді розпочалася місійна праця Згромадження Сестер Пресвятої Богородиці Фатімської⁴⁶⁵, де сестри виконують служіння при

⁴⁶⁰ Одеський екзархат УГКЦ, <http://www.ugcc.od.ua/> (06.12.2018).

⁴⁶¹ Михайло Бубній, Інтерв'ю з владикою Михайлом «Я не міг собі уявити, що Господь захоче мене послати на служіння до Одеси. Але в монастирі нас виховали: де Церква тебе потребує – туди ти повинен бути готовий піти» від 31.07.2017 / інтерв'юер Анна Яценко // Пасторально-міграційний відділ УГКЦ, <http://pmv.ugcc.org.ua/publikatsiji/item/616-vl-mykhail-bubnii-ya-ne-mih-sobi-uiavyty-shcho-hospod-zakhoche-mene-poslaty-na-sluzhinnia-do-odesy-ale-v-monastyri-nas-vykhovaly-de-tserkva-tebe-potrebuie-tudy-ty-povynen-but-hotovyi-pity.html> (06.12.2018).

⁴⁶² Згромадження Воплоченого Слова – Сестер Службниць Господа і Діви Марії з Матару. Засноване у 1988 році. Головним завданням Згромадження є праця задля якомога глибшої інкультурації (воплочення) Євангелія в різних культурах.

⁴⁶³ «Чернеча родина Воплоченого Слова» // *Одеський екзархат УГКЦ*, <http://www.ugcc.od.ua/chernechi-zhromadzhennia/chernecha-rodyna-voplochenoho-slova.html> (06.12.2018)

⁴⁶⁴ Там само.

⁴⁶⁵ Згромадження сестер Пресвятої Богородиці Фатімської – заснував у 1945 році о. Роман Бахталовський (Редemptорист). Первинна назва – Згромадження сестер Непорочного Серця Марії, яке о. Роман віддав під покров Пресвятої Богородиці Фатімської, маючи до неї велику набожність. У 2015 році Капітулою Згромадження було перейменоване на Згромадження сестер Пресвятої Богородиці Фатімської. Харизма сестер – не втомне служіння Богові і Церкві. Згромадження діяльне, виконує працю при парафіях, замається місійною діяльністю, яка полягає в тому, щоб нести іншим особистий досвід пізнання Христа та Його Євангелія, виїзні місії з священниками по Західній і Східній Україні, харитативне і пенітенціарне служіння, катехитично-педагогічне служіння.

парафіях для дітей (катехитичні заняття), праця з молоддю та дорослими, пенітенціарне служіння, допомога військовим АТО, відвідування сиротинця та інші⁴⁶⁶.

Починаючи з 2016 року, вже третій рік поспіль, проводяться літні парафіяльні табори для дітей, також відомі як «Канікули з Богом». Організаторами таборів є місійна група на чолі з о. Василем Ліницею, ЧНІ. До місійної групи входили також отці Редемптористи, сестри Редемптористки, сестри Згромадження Пресвятої Родини, Сестри святого Йосифа, семінаристи із Львівської Духовної Семінарії Святого Духа та Київської Трьохсвятительської Семінарії та активна молодь (аніматори) із редемптористських парафій. Не зважаючи на невелику кількість дітей, праця була дуже вдалою, багато учасників табору вперше прийшли до Церкви, на Літургію, а також мали нагоду підготуватися і прийти до Першої Сповіді та Урочистого Святого Причастя⁴⁶⁷. Вважаємо, що праця для дітей є надзвичайно важлива, адже саме в дитячому віці формується свідомість та закладаються певні моральні, християнські норми та цінності. Не слід забувати, що вкладаючи в дітей, ми також вкладаємо в майбутнє нашої Церкви та держави.

Не менш активною, хоча дещо складнішою з більшою кількістю викликів є місійна діяльність на Сході України. Перед богопосвяченими особами на цих теренах стоїть дуже відповідальне завдання, зважаючи на тамтешні умови та конфліктну ситуацію – «залишитися пасторами душ. Тобто бути готовими послужити людині в духовних потребах. І вони це здійснюють. Це їх особливе служіння»⁴⁶⁸. Звичайно, парафії там малочисельні, ментальність на східних теренах кардинально відрізняється від звичної нам галицької, чи притаманній центральній Україні. В основному там панує відчай та велика безнадія, і саме це має мотивувати богопосвячених осіб працювати із ще більшою відданістю

⁴⁶⁶ «Згромадження Сестер Пресвятої Богородиці Фатімської» // *Одеський екзархат*: <http://www.ugcc.od.ua/chernechi-zhromadzhennia/zhromadzhennia-sester-presviatoi-bohorodytsi-fatimskoi.html>

⁴⁶⁷ «Канікули з Богом на теренах Одеського екзархату» // *Редемптористи Львівської Провінції*, <https://old.cssr.lviv.ua/news/?article=1980> (10.12.18).

⁴⁶⁸ «Священик розповів про долю УГКЦ на окупованому Донбасі» // *РІСУ*, 5 вересня 2018, https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/ugcc/72511/ (10.12.18).

несучи радість туди, де здавалося б її не готові прийняти: «прихожан залишилося мало, але для тих, що залишилися – це як місце духовного оновлення. Місце, де вони можуть черпати надію на краще»⁴⁶⁹. Знайшовши надію, люди знайдуть і мир, і, також віднайдуть глибоку внутрішню радість, яка буде їм давати силу в часі найбільших труднощів.

Серед душпастирів Донецького екзархату, який включає в себе Донецький, Крематорський, Дніпровський та Запорізький деканати⁴⁷⁰, станом на 2017 рік є 7 ченців та 7 черниць⁴⁷¹. Зокрема, ще в 2003 році розпочалася місійна діяльність сестер Василянок⁴⁷² у Запоріжжі⁴⁷³. До місійної діяльності тут належить Свангелізація дорослих і катехизація дітей різного віку, підготовка до святих Тайн Сповіді та Пресвятої Євхаристії, та інша праця на парафії. Сестри також надають духовну опіку біженцям в «Карітас Запоріжжя», організовують школу Свангелізації св. Андрія для переселенців⁴⁷⁴. Завданням сестер є відповідати конкретно на ті потреби та запити, які постають перед ними з огляду на відповідне становище та проблеми, щоб нести радість Євангелія туди, де її ще не відчували або не прийняли, показати людям Бога, який дбає та опікується своїм народом.

Одним із головних напрямків місійної діяльності на східних теренах є військове капеланство. Це зовсім інша специфіка служіння і вимагає особливої підготовки, готовності та ресурсів: «тут треба мати зовсім інший підхід, ніж на

⁴⁶⁹ Там само.

⁴⁷⁰ «Парафії і храми» // *Донецький екзархат УГКЦ*,
https://www.ugcc.dn.ua/churches_11_page.php?cat_1=44&lang=1 (10.12.18).

⁴⁷¹ «Екзарх Донецький УГКЦ: «На сьогодні в екзархаті душпастирює 51 священник, зареєстрована 81 парафія» // *Інформаційний Ресурс УГКЦ*, 12 травня 2017,
http://news.ugcc.ua/news/ekzarh_donetskiy_ugkts_na_daniy_chas_v_ekzarhat%D1%96_dushpastiryue_51_svyashchenik_zareiestrovana_81_paraf%D1%96ya_79431.html (10.12.18).

⁴⁷² Сестри Василянки – Сестри Чину Святого Василя Великого. Перші жіночі василянські монастирі виникли у IV ст. на території сучасної Туреччини. Засновниця – св. Макрина, рідна сестра св. Василя (в ім'я якого назався Чин). Харизмою Чину є прослава Бога через молитву й активне служіння ближнім. Сестри василянки відкриті на потреби Церкви сьогодення.

⁴⁷³ «Сестри Василянки відзначили 10 років служіння у Запоріжжі» // *CREDO*, 28 травня 2013,
<http://credo.pro/2013/05/83862> (10.12.18).

⁴⁷⁴ «Місійна станиця у Запоріжжі» // Сестри Чину Святого Василя Великого Провінції Пресвятої Тройці в Україні, <http://sistersosbm.com.ua> (10.12.18).

парафії. Але це дуже потрібне служіння»⁴⁷⁵. Часто можна почути, що серед військових є багато тих, хто не вірять і не хочуть користати із служіння військових капеланів, але попри це «майже кожен військовослужбовець носить на шиї вервицю. Багато з них носять як оберіг, не моляться, але вірять»⁴⁷⁶.

Духовні особи, які є поруч, стають для них часто мовчазними свідками Божої присутності, дарують надію через віру в те, що є Хтось більший та сильніший ніж люди зі зброєю по іншу сторону барикад. Ця, часом крихітна, надія є тим променем радості, який зігріває в найскрутніші моменти. «Військовослужбовці розуміють, що кожен день їм Господь дарує нове життя. Вони не нарікають, вони дякують Богу»⁴⁷⁷.

Станом на 2015 рік було військовими капеланами проведено близько «125 ротацій в зоні АТО священників, які їхали на місяць. [...] місяця на Сході тільки починається – і для священників, і для Церкви. Капелани в АТО – це як десант: заходять, знайомляться, будують Церкву і тепер треба туди направляти священників на пасторальне-місійне служіння»⁴⁷⁸. Серед цих священників були отці Редemptористи⁴⁷⁹, Салезіяни⁴⁸⁰, Товариства Ісуса⁴⁸¹, Василіяни⁴⁸², зустрічаючи в окопах Різдво Христове⁴⁸³, Великдень⁴⁸⁴ та супроводжуючи в часи затишшя та обстрілів.

⁴⁷⁵ «О. Любомир Яворський: Сьогодні завдяки капеланам перед УГКЦ відкрився Схід України» // Пасторально-міграційний відділ УГКЦ, 21 серпня 2015, <http://pmv.ugcc.org.ua/seminari-dlya-misioneriv/item/170-o-liubomyr-yavorskyi-sohodni-zavdiaky-kapelanam-pered-uhkts-vidkryvsia-skhid-ukrainy.html> (10.12.18).

⁴⁷⁶ Там само.

⁴⁷⁷ Там само.

⁴⁷⁸ Там само.

⁴⁷⁹ «Капелани-Редemptористи спорудили капличку в зоні АТО» // *Католицький Оглядач*, 21 травня 2015, <http://catholicnews.org.ua/kapelani-redemptoristi-sporudili-kaplichku-v-zoni-ato> (10.12.18).

⁴⁸⁰ «Кутя під «градами» або Салезіяни в АТО» // *Салезіяни Святого Івана Боско. УГКЦ*, 20 грудня 2016, <http://sdbua.net/new/2016/12/20/sdb-v-ato/> (10.12.18).

⁴⁸¹ Андрій Зелінський, Інтерв'ю з військовим капеланом «Військовий капелан Андрій Зелінський “на фронті побачив усю красу українця ХХІ століття”» від 29.12.2017 / інтерв'юер В. Радзівська, Ю. Пасічник // *Католицький Оглядач*, <http://catholicnews.org.ua/viyskoviy-kapelan-andriy-zelinskiy-na-fronti-pobachiv-usyu-krasu-ukrayincya-hhi-stolittya> (10.12.18).

⁴⁸² «Крапля миру в дьогтю війни», – військові капелани про служіння на сході України» // *Релігія в Україні. Міркуй з нами*, 6 лютого 2017, https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/35488-kraplya-miru-v-dogtyu-vijni-viyskovi-kapelani-pro-sluzhinnya-na-sxodi-ukrayini.html?fbclid=IwAR2zCvKv5pEIVSngq5krjeiQwfp69y2JxbxbjO3A7x9ALSSXUnKlNyEaJQ8 (10.12.18).

⁴⁸³ «Різдвяні свята з військовими» // *Редemptористи Львівської Провінції*, <http://www.cssr.org.ua/news/?article=1828> (10.12.18).

Вище перераховане є лише малою частиною того, що богопосвячені особи УГКЦ роблять для поширення радості Відкуплення в екстремальних умовах війни та території військових дій та тих, хто постраждали в наслідок війни. Чимала місійна діяльність здійснюється і на Західній Україні і в центральних областях. Варто відзначити, що там чисельність монастирів та богопосвячених осіб значно більша. Тому ми маємо чимало перспектив для подальшого розвитку місійної діяльності. Потрібно пам'ятати, що місійність означає вихід, який не обмежується кордонами області, регіону, єпархії чи, навіть країни. Через ситуацію в Україні зросла чисельність переселенців, біженців та мігрантів, які виїхали з країни. «Наші люди проживають не лише в Україні. І перше місійне завдання УГКЦ – наша Церква покликана дійти до кожної спільноти наших людей, де б вони не були. Маємо Східну і Західну діаспори. Нас там чекають. І це невиконане наше завдання»⁴⁸⁵.

Можна, звичайно, апелювати до браку ресурсів, освіченості та формації. Звертаючись знову до закликів Папи Франциска ми не почуємо від нього можливих виправданих перешкод до звіщання радості та Доброї Новини окрім власних суб'єктивних обмежень, страхів, лінивства та упереджень. «Місійність – це мужність долати кордони, які ми самі собі неодноразово будемо. Як казав Патріарх Йосиф Сліпий: «Великого бажайте»⁴⁸⁶.

⁴⁸⁴ «Як військові АТО Великдень відзначали» // Новинарня, 9 квітня 2018, https://novynarnia.com/2018/04/09/yak-viyskovi-ato-velikden-vidznachali-foto-sotsmerezhi/?fbclid=IwAR3wus7dr_lmza-5JQKyуNHJDMVFM08G5iUDaeWwt-IrFxPTZ4i85B57Zy4 (10.12.18).

⁴⁸⁵ «О. Мирон Бендик: Проповідування слова Божого – це перший елемент місії» // Пасторально-міграційний відділ УГКЦ, 28 червня 2018, <http://pmv.ugcc.org.ua/kursi-dlya-seminaristiv/item/776-o-myron-bendyk-propoviduvannia-slova-bozhoho-tse-pershyi-element-misii.html> (11.12.18).

⁴⁸⁶ Там само.

ВИСНОВКИ

Заохочення до радості Папи Франциска не є чимось новим та чужим для християн. Звертаючись до богопосвячених осіб із проханням стати свідками радості, Папа всього лише нагадує нам про заклик до радості, який лунає в Старому та Новому Завіті. Він закликає, насамперед не впадати у відчай та смуток, але плекати радість в своєму серці та тривати в цьому стані. В католицькій церкві є особливий час очікування Різдва, Адвент, третя неділя якого присвячена радості. Розпочинаючи третій тиждень Адвенту у 2018 році, Святіший Отець пригадує вірним, що важливо дбати також і про скромну і тиху радість. Цією радістю є мир, найменшою, але все ж радістю⁴⁸⁷. У християн східного обряду час очікування Різдва Христового є часом посту, але це не змінює того факту, що радість є невід'ємною частиною і їхнього життя. Особливо серед проблем, страждань, невпевненості в завтрашньому дні важливо мати мужність нести надію та радість. Вони будуть жити духовне життя та давати відвагу рухатися вперед та передавати Христовий мир, який Він залишив нам.

Однак, у своєму вченні Папа Франциск йде далі. Він говорить, що для того, щоб прийняти заклик Бога до радості, ми маємо бути готовими до дискусії⁴⁸⁸, мати сміливість задавати запитання і шукати на них відповіді. Часто богопосвячені особи можуть задавати запитання «Що далі?», «Як бути далі?», «Що ми маємо робити?», «Як реагувати на ті чи інші ситуації?». Богородиця теж задавала подібне запитання, «Як воно станеться?». У Діви Марії можемо і сьогодні навчитися одного суттєвого кроку для поступу в духовному, зокрема апостольському, житті богопосвячених осіб. Вона відкрила своє серце⁴⁸⁹, прийнявши обставини. Завдяки цьому, вона, разом із Сином Божим, зачала надію та радість. Богопосвячені особи сьогодні повинні, насамперед, відкрити

⁴⁸⁷ Пор. Francis, Pope, «Angelus: Angelus - Regina Cæli (16 dicembre 2017)» // *The Holy See*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2017/documents/papa-francesco_20170202_omelia-vita-consacrata.html (15.12.2018).

⁴⁸⁸ Пор. Там само.

⁴⁸⁹ Пор. Там само.

свої серця, відкрити свої духовні очі для того, щоб стати чутливими на проблеми сьогодення, щоб бути готовими в собі зачати цю радість та передавати, свідчити її іншим.

Коли говоримо про радість, важливо вміти розрізнити радість фальшиву, короткотривалу від правдивої, що має тривалий характер. Першими асоціаціями при слові «радість», які часто виникають, є посмішка, сміх чи, навіть, бурхливі емоції. На жаль, люди не схильні думати, що радість може бути тихою, спокійною, врівноваженою але все ж з виявленням назовні. Тому, щоб зрозуміти про що саме говорить нам Папа Франциск, що собою являє радість як концепт та чим відрізняється релігійне і психологічне розуміння цього поняття, ми проаналізували найпоширеніші тлумачення та дослідження, які стосувалися цього питання. Ми дійшли до висновку, що, маючи на увазі правдиву радість, і з точки зору психології, і з точки зору релігії, говоримо про радість глибоку, яка викликана задоволенням глибокої фундаментальної потреби, в основному духовної. В Старому Завіті, наприклад, релігійна радість з часом витіснила світську. Тому в Новому Завіті ми зустрічаємо поняття радості як дар Святого Духа, або наслідок глибокого стосунку з Богом.

Варто зазначити, що і релігія, і психологія сходяться ще на одній важливій характеристиці радості – необхідності її реалізації назовні. Радістю потрібно ділитися, її важко приховати. Вона, так би мовити, шукає свого втілення в чомусь чи в комусь, вона не терпить самотності. Цим аргументується психологічна перспектива закликів Святішого Отця, тобто підкреслюється важливість свідчення радості зважаючи на її природу.

Отож, тема радості є однією з головних у зверненнях Папи Франциска як до богопосвячених осіб, так і до мирян. Це стало помітним ще на самому початку його понтифікату, адже вже у 2014 році Конгрегація Інститутів Богопосвяченого життя видала лист про радість на основі вчення Папи Франциска. Вже з цього листа нам стало помітним те, що Святіший Отець бере за основу радість біблійну, тобто у всіх своїх зверненнях покликається на Святе Письмо. Ми дійшли висновку, що в розумінні Папи фундаментом радості є

саме стосунок з Богом. Рік перед тим, у 2013, вийшло Апостольське повчання *Evangelii Gaudium* («Радість Євангелія»), в якому Святіший Отець дає коментарі на актуальні виклики сьогодення, зокрема соціальні та економічні кризи. Він дивиться на вихід із проблемних ситуацій в світлі Євангелія як Доброї Новини, що вже саме в собі несе радість та надію усім, хто її приймає та закликає до Нової Євангелізації, оновленої місійної діяльності та свідчення радості, особливо богопосвяченими особами.

Богопосвячені спільноти мають, в свою чергу, бути прикладом автентичної християнської радості та заохоченням для вірних шукати її, плекати та свідчити своїм життям. Тому важливими елементами в богопосвяченому житті мають бути: молитва, спільнотне життя, зберігання власної ідентичності та харизми, відкритість на людей, сміливість і деяка радикальність у служінні та, як наслідок, духовна плідність.

Розглядаючи шляхи свідчення, Папа Франциск наголошує на тому, що власне життя, було і залишається найпереконливішим аргументом заохоти та натхнення інших. Хто захоче наслідувати особу, яка завжди понура, незадоволена життям, рідко посміхається та не вміє дивитися на світ позитивно? Люди для наслідування шукають також те, що зовні є привабливим, а не відштовхуючим. Звичайно, не можна говорити, що ознакою богопосвяченої особи має бути безперестанна посмішка чи ідеалізація всіх обставин. Істинно радіти – це навчитися правильно переживати труднощі, кризи, страждання і біль, які супроводжують кожного впродовж його життя. Тоді навіть в моменти найбільших негараздів, ознакою радості буде мир та спокій в серці, доброзичливість у ставленні, відвага у вчинках та надія у словах. Якщо особа засмакувала життя в Божій радості, збагнула повноту Його любові та милосердя, вона почне по-іншому дивитися на світ і вже ніколи не зможе проміняти радість Божу на радощі світські та швидкоминучі. Не менш важливим є навчитися приймати радість як дар, але не такий який нам належить за наші заслуги, а як вияв глибокої Господньої любові та турботи про людину.

Бачимо також, що в Українській Греко-Католицькій Церкві є багато прикладів відданого служіння та ділення радістю з тими, хто цього найбільше потребує. Люди, які переживають важкі періоди в житті, переповнені стражданням вже бачили і досвідчили достатньо сліз та смутку. Цим самим взяли участь у стражданнях Христа, досвідчили Христа страждаючого. На цьому історія спасіння людини не завершена. Необхідно нести людям Христа прославленого, воскреслого, Того, який піднімає людину із глибин Аду, даруючи цим самим їй неугасну надію, в якій міститься потенціал до глибокої радості.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що Папа Франциск закликаючи до радості, закликає також до відповідальності щодо того, що ми свідчимо людям. Він очікує від богопосвячених осіб, що вони будуть виходити до людей, будуть активними, діяльними та відважаться любити і служити до кінця за прикладом Ісуса Христа. На богопосвячених спільнотах лежить ця важлива місія із двох причин. Першою є те, що кожна богопосвячена особа є, насамперед, християнином, якому вже в Тайні Хрещення була доручена місія стати свідком живого Бога, бути послідовником Христа. Друге – кожна богопосвячена особа ступивши на дорогу радикального наслідування Христа, цим самим прийняла на себе місію бути знаками Царства Божого вже тут, на землі. У Божому Царстві немає місця для смутку чи страждання. А оскільки воно починається з нас самих, з наших сердець, то маємо запитати себе, чим є наповнені наші серця, якщо в них не знаходиться достатньо радості, щоб нести її іншим, що її витіснило.

На завершення хочемо додати, що сподіваємося, що обрана тема послужить внеском до вже написаних та майбутніх праць, які стосуватимуться особливостей вчення Папи Франциска, ідентичності богопосвячених осіб XXI століття та місця радості в богопосвяченому житті. Як зазначав Святіший Отець, маємо бути готові до дискусії, щоб насправді свідчити радість істинну в вірний спосіб. Тому залишається ще місце для подальшого дослідження даної теми, зокрема про місце радості в стражданнях та місце надії в часі війни. Тема

радості і надалі з'являється і, припускаємо, буде з'являтися у зверненнях Папи, тому цікавим також буде згодом проаналізувати цілісно еволюцію його вчення про радість та подальші ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ⁴⁹⁰

Основні джерела:

1. Франциск, Папа, Апостольське повчання *Evangelii Gaudium* [«Радість Євангелія»], (24 листопада 2013), 3 // Львів: Свічадо 2013.
2. Francis, Pope, «At the Eucharistic Celebration at St. Paul outside the walls (14 April 2013)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130414_omelia-basilica-san-paolo.html (25.09.2018).
3. Francis, Pope, Encyclical Letter *Lumen Fidei* [«The Light of Faith»] [PDF], (29 June 2013), New York: Image 2013.
4. Francis, Pope, «Meeting with seminarians and novices (6 July 2013)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130706_incontro-seminaristi.html (25.09.2018).
5. Francis, Pope, «Meeting with the young people of Assisi (Perugia) (4 October 2013)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/october/documents/papa-francesco_20131004_giovani-assisi.html (22.09.2018).
6. Francis, Pope, «To all consecrated people on the occasion of the Year of Consecrated Life (21 November 2014)» // *The Holy See: Apostolic Letter of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/papa-francesco_lettera-ap_20141121_lettera-consacрати.html (25.09.2018).
7. Francis, Pope, «The opening of the Year of Consecrated Life (30 November 2014)» // *The Holy See: Message of His Holiness Pope Francis*, [Http://W2.Vatican.Va/Content/Francesco/En/Messages/Pont-](http://W2.Vatican.Va/Content/Francesco/En/Messages/Pont-)

⁴⁹⁰ Ми не будемо робити окремого поділу на інтернет-джерела, оскільки більшість документів, які стосуються звернень Папи Франциска цитуються з інтернету.

- Messages/2014/Documents/Papa-Francesco_20141130_Messaggio-Anno-Vita-Consacrata.Html (23.09.2018).
8. Francis, Pope, «Pastoral Visit To Naples (21 March 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/march/documents/papa-francesco_20150321_napoli-pompei-incontro-duomo.html (30.09.2018).
 9. Francis, Pope, «Address to participants of a Meeting for formators of consecrated men and women (11 April 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/april/documents/papa-francesco_20150411_raduno-formatori-consacrati.html (03.10.2018).
 10. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Sarajevo (Bosnia And Herzegovina) (6 June 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/june/documents/papa-francesco_20150606_sarajevo-cattedrale.html (02.10.2018).
 11. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Ecuador (8 July 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/july/documents/papa-francesco_20150708_ecuador-religiosi.html (02.10.2018).
 12. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bolivia (9 July 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/july/documents/papa-francesco_20150709_bolivia-religiosi.html (24.09.2018).
 13. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Paraguay (11 July 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/july/documents/papa-francesco_20150711_paraguay-vespri.html (25.09.2018).
 14. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Cuba (20 September 2015)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*,

- http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2015/documents/papa-francesco_20150920_cuba-omelia-vespri.html, (23.09.2018).
15. Francis, Pope, «Apostolic Journey to The United States of America (24 September 2015)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2015/documents/papa-francesco_20150924_usa-omelia-vespri-nyc.html (2.10.2018).
 16. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Uganda (28 November 2015)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*, https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151128_uganda-religiosi.html (24.09.2018).
 17. Francis, Pope, «Jubilee For Consecrated Life (1 February 2016)» // *The Holy See: Address Of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/february/documents/papa-francesco_20160201_giubileo-vita-consacrata.html (25.09.2018).
 18. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Mexico (16 February 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160216_omelia-messico-religiosi.html (24.09.2018).
 19. Francis, Pope, «Feast of the Presentation of The Lord XX World of Consecrated Life (2 February 2016)» // *The Holy See: Message of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160202_omelia-vita-consacrata.html (24.09.2018).
 20. Francis, Pope, Apostolic Constitution *Vultum Dei Quaerere* [PDF], (29 June 2016), Vatican: Holy See Press Office 2016.
 21. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Poland (30 July 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160730_omelia-polonia-santuario-gpii.html (24.09.2015).

22. Francis, Pope, «Holy Mass And Canonization Of Blessed Mother Teresa Of Calcutta (4 September 2016)» // *The Holy See: Homily of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160904_omelia-canonizzazione-madre-teresa.html (06.12.2018).
23. Francis, Pope, «Address to participants in the Plenary Assembly of the Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life (28 January 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/january/documents/papa-francesco_20170128_plenaria-civcsva.html (24.09.2018).
24. Francis, Pope, «Address to participants in the General Chapter of the Sister Disciples of The Divine Master (22 May 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/may/documents/papa-francesco_20170522_pie-discepole-divin-maestro.html (30.09.2018).
25. Francis, Pope, «Pastoral Visit to Genoa (27 May 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/may/documents/papa-francesco_20170527_consacrati-genova.html (24.09.2018).
26. Francis, Pope, «Apostolic Journey To Colombia (9 September 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/september/documents/papa-francesco_20170909_viaggioapostolico-colombia-clero.html (03.10.2018).
27. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Bangladesh (2 December 2017)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis* //
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/december/documents/papa-francesco_20171202_viaggioapostolico-bangladesh-religiosi.html
(25.09.2018).
28. Pope Francis «Apostolic Journey to Chile (16 January 2018)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,

- http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2018/january/documents/papa-francesco_20180116_cile-santiago-religiosi.html (02.10.2018).
29. Francis, Pope, «Apostolic Journey to Peru (20 January 2018)» // *The Holy See: Speech of His Holiness Pope Francis*,
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2018/january/documents/papa-francesco_20180120_peru-trujillo-religiosi.html (24.09.2018).
30. Francis, Pope, Apostolic Exhortation *Gaudete et Exsultate* («Rejoice and be glad») [PDF], (19 March 2018), [б. м.]: Beacon Publishing 2018.
31. Francis, Pope, Angelus: Angelus - Regina Cæli (16 dicembre 2017) // The Holy See, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2017/documents/papa-francesco_20170202_omelia-vita-consacrata.html (15.12.2018).

Додаткові джерела:

1. Генеральний секретаріат у справах євангелізації, *Пропозиції Генерального секретаріату у справах євангелізації «Що означає Євангелізація?»*, Львів: Скриня 2013.
2. Генеральний Уряд МНІ, *Життя і служіння Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя*, Львів: [б. в.] 2017.
3. Генеральний Уряд МНІ, *Пояснення четвертого розділу Конституцій та Статутів про місійне служіння*, Мюнхен: [б. в.] 2015.
4. Головна Рада ЧНІ, *Конституції і Статуту Чину Найсвятішого Ізбавителя* [PDF], Львів: [б. в.] 1999.
5. Іван Павло II, Апостольське Післясинодальне Повчання *Vita Consecrata* [«Богосвячене Життя»], (25 березня 1996), Жовква: Місіонер 2011.
6. Іван Павло II, Енцикліка *Redemptoris Missio* [«Місія Відкупителя»], (7 грудня 1990), Львів: Місіонер 2011.
7. Іван Павло II, Післясинодальне апостольське повчання *Christifideles Laici* [«Покликання і місія мирян»], (30 грудня 1988), Львів: Місіонер 2006.
8. *Кодекс канонического права* / перекл. А. Коваль, Москва: Институт философии, теологии и истории св. Фомы 2007.

9. «Комунікат Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2013 року Божого» // Інформаційний ресурс УГКЦ, 27 серпня 2013, http://news.ugcc.ua/news/komun%D1%96kat_sinodu_yepiskop%D1%96v_ukrainskoi_grekokatolitskoi_tserkvi_2013_roku_bozhogo_67193.html (05.12.2018).
10. Конгрегація Чинів та Світський Інститутів і Конгрегація Єпископів, «Директиви для взаємних стосунків між єпископами і ченцями у Церкві *Mutuae Relationes*» (14 Травня 1978) // *The Holy See*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_14051978_mutuae-relationes_en.html (10.11.18).
11. Патріарша комісія у справах монашества УГКЦ, Місійність монашества УГКЦ, Львів: [б. в.] 2014.
12. «Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2013 року» // *Офіційний сайт УГКЦ: Офіційні документи*, http://ugcc.ua/official/official-documents/postanovy_patriarshoho_synodu/postanovi_sinodu_yepiskop%D1%96v_ugkts_2013_roku_70052.html
13. Синод Української Греко-Католицької Церкви, Катехизм Католицької Церкви, Жовква: Місіонер 2002.
14. II Ватиканський Собор, Декрет про місіонерську діяльність Церкви *Ad Gentes* [«До народів»] (7 грудня 1965) // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації*, репринтне видання, Львів: Свічадо 2014.
15. Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life, *Rejoice!* [PDF] (A letter to consecrated men and women: A message from the teachings of Pope Francis (2 February 2014)) // Vatican: Libreria Editrice Vaticana 2014.
16. Giovanni Paolo II, «Omelia di Giovanni Paolo II: Santa Messa nel «Parque Mattos Neto» // La Santa Sede: *Omellie*, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1988/documents/hf_jp-ii_hom_19880509_salto.html (02.12.2018).

Допоміжна література:

1. Вилюнас Витис, *Психологія емоцій*, («Хрестоматии по психологии»), Санкт-Петербург: Питер 2004.
2. Зелінський Андрій, Інтерв'ю з військовим капеланом «Військовий капелан Андрій Зелінський “на фронті побачив усю красу українця XXI століття”» від 29.12.2017 / інтерв'юер В. Радзієвська, Ю. Пасічник // *Католицький Оглядач*, <http://catholicnews.org.ua/viyskoviy-kapelan-andriy-zelinskiy-na-fronti-pobachiv-usyu-krasu-ukrayincyua-hhi-stolittya> (10.12.18).
3. Вилюнас Витис – Юлія Гиппенрейтер (ред.), *Психологія емоцій*, http://pedlib.ru/Books/1/0333/index.shtml?from_page=22 (21.01.2018).
4. Бубній Михайло, Інтерв'ю з владикою Михаїлом «Я не міг собі уявити, що Господь захоче мене послати на служіння до Одеси. Але в монастирі нас виховали: де Церква тебе потребує – туди ти повинен бути готовий піти» від 31.07.2017 / інтерв'юер Анна Ященко // *Пасторально-міграційний відділ УГКЦ*, <http://pmv.ugcc.org.ua/publikatsiji/item/616-vl-mykhail-bubnii-ya-ne-mih-sobi-uiavyty-shcho-hospod-zakhoche-mene-poslaty-na-sluzhinnia-do-odesy-ale-v-monastyri-nas-vykhovaly-de-tserkva-tebe-potrebuie-tudy-ty-povynen-buty-hotovy-pity.html> (06.12.2018).
5. Гвоздецький Ярослав, «Тлумачення проблеми щастя в історичному та філософсько-релігійному контексті» [PDF] // *Проблеми філософії релігії* №1, 5-12.
6. «Голова ПМВ семінаристам: Кожен з вас має бути місіонером на тому місці, де він служитиме своїй Церкві і своєму народові» // *Пасторально-міграційний відділ УГКЦ*, 09 липня 2017, <http://pmv.ugcc.org.ua/latest-news/item/596-holova-pmv-seminarystam-kozhen-z-vas-maie-buty-misionerom-na-tomu-mistside-vin-sluzhytyme-svoii-tserkvi-i-svoiemu-narodovi.html> (06.12.2018).
7. Давидчак Христина, «Нова Євангелізація і Медійні Виклики: Контекст Світських ЗМІ України», *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика* 39 (2014) 21-26.

8. «Екзарх Донецький УГКЦ: «На сьогодні в екзархаті душпастирює 51 священник, зареєстрована 81 парафія» // *Інформаційний Ресурс УГКЦ*, 12 травня 2017, http://news.ugcc.ua/news/ekzarh_donetskiy_ugkts_na_daniy_chas_v_ekzarhat%D1%96_dushpastiryuie_51_svyashchenik_zareiestrovana_81_paraf%D1%96ya_79431.html (10.12.18).
9. Ескрива Хосемарія, *Шлях* / перекл. Ю. Пінчук, Івано-Франківськ: Апостол 2014.
10. Жадан Вікторія, *Гедонізм та аскетизм у динаміці культури* [PDF], (автореферат), Харків: [б. в.] 2006.
11. «Заснування: Передумови заснування редемптористів» // *Редемптористи Львівської Провінції*, <http://www.cssr.org.ua/about/foundation/> (01.12.2018).
12. «Згромадження Сестер Пресвятої Богородиці Фатімської» // *Одеський екзархат*, <http://www.ugcc.od.ua/chernechi-zhromadzhennia/zhromadzhennia-sester-presviatoi-bohorodytsi-fatimskoi.html> (15.12.2018).
13. Зеньковський Василь, *Проблеми виховання в світлі християнської антропології*, Москва: Видавництво Свято-Володимирського Братства 1993.
14. Изард Кэррол, *Психологія емоцій*, («Мастера психології»), Санкт-Петербург: Питер 2012.
15. Ильин Евгений, *Эмоции и чувства*, («Мастера психології»), Санкт-Петербург: Питер 2001.
16. «Канікули з Богом на теренах Одеського екзархату» // *Редемптористи Львівської Провінції*, <https://old.cssr.lviv.ua/news/?article=1980> (10.12.18).
17. «Капелани-Редемптористи спорудили капличку в зоні АТО» // *Католицький Оглядач*, 21 травня 2015, <http://catholicnews.org.ua/kapelani-redemptoristi-sporudili-kaplichku-v-zoni-ato> (10.12.18).
18. «Кутя під «градами» або Салезіяни в АТО» // *Салезіяни Святого Івана Боско. УГКЦ*, 20 грудня 2016, <http://sdbua.net/new/2016/12/20/sdb-v-ato/> (10.12.18).

19. «Крапля миру в дьогтю війни», – військові капелани про служіння на сході України» // *Релігія в Україні. Міркуй з нами*, 6 лютого 2017, https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/35488-kraplya-miru-v-dogtyu-vijni-vijskovi-kapelani-pro-sluzhinnya-na-sxodi-ukrayini.html?fbclid=IwAR2zCvKv5pEIVSngq5krjeiQwfP69y2JxbxjO3A7x9ALSSXUnKlnyEaJQ8 (10.12.18).
20. Макселон Юзеф, (ред), *Психологія: З викладом основ психології релігії* / перекл. Т. Чорновіл, Львів: Свічадо 1998.
21. Маргітич Людмила, «Євангелізаційна практика в осередках харизматичної віднови Греко-Католицької Церкви» // *Milites Christi Imperatoris*, 25 вересня 2009, <http://www.christusimperat.org/uk/node/18668> (05.12.2018).
22. Менсон Марк, *Витончене мистецтво забивати на все. Нестандартний підхід до проблем* / перекл. А. Ящук, Київ: Наш формат 2018.
23. Морно Роберт, *Беседи с К. С. Льюисом: Настигнут радостью*, Москва: Библейско-Богословский Институт св. Апостола Андрея 2003.
24. «Місійна станиця у Запоріжжі» // *Сестри Чину Святого Василя Великого Провінції Пресвятої Тройці в Україні*, <http://sistersosbm.com.ua> (10.12.18).
25. «Нова євангелізація полягає в тому само, у чому й стара, – Кшиштоф Зануссі» // *CREDO: Дайджест*, <http://www.credo-ua.org/2012/10/70709> (02.12.2018).
26. Одеський екзархат УГКЦ, <http://www.ugcc.od.ua/> (06.12.2018).
27. «О. Любомир Яворський: Сьогодні завдяки капеланам перед УГКЦ відкрився Схід України» // *Пасторально-міграційний відділ УГКЦ*, 21 серпня 2015, <http://pmv.ugcc.org.ua/seminari-dlya-misioneriv/item/170-o-liubomyr-yavorskyi-sohodni-zavdiaky-kapelanam-pered-uhkts-vidkryvsia-skhid-ukrainy.html> (10.12.18).
28. «О. Мирон Бендик: Проповідування слова Божого – це перший елемент місії» // *Пасторально-міграційний відділ УГКЦ*, 28 червня 2018, <http://pmv.ugcc.org.ua/kursi-dlya-seminaristiv/item/776-o-myron-bendyk-propoviduvannia-slova-bozhoho-tse-pershyi-element-misii.html> (11.12.18).

29. «Папа до Богопосвячених: остерігаймося спокуси “виживати”» // Радіо Ватикану, 3 лютого 2017,
[Http://Uk.Radiovaticana.Va/Storico/2017/02/03/Папа_До_Богопосвячених_Остерігаймося_Спокуси_«Виживати»/Uk-1290069](http://Uk.Radiovaticana.Va/Storico/2017/02/03/Папа_До_Богопосвячених_Остерігаймося_Спокуси_«Виживати»/Uk-1290069) (24.09.2018).
30. «Папа Франциск про три колони богопосвяченого життя: молитву, вбогість і терпіння» // *Католицький Оглядач*, 4 травня 2018 року,
[Http://Catholicnews.Org.Ua/Papa-Francisk-Pro-Tri-Koloni-Vogoposvyachenogo-Zhittya-Molitvu-Vbogist-I-Terpinnya](http://Catholicnews.Org.Ua/Papa-Francisk-Pro-Tri-Koloni-Vogoposvyachenogo-Zhittya-Molitvu-Vbogist-I-Terpinnya) (24.09.2018).
31. «Папа закликав священників та богопосвячених осіб бути плідними добрими ділами, даючи боже життя ближнім» // *Християнський Портал Киріос*, 19 грудня 2017, [Https://Www.Kyrios.Org.Ua/News/World/32130-Papa-Zaklykav-Sviashchenykv-Ta-Vohoposviachenykh-Osib-Buty-Plidnymu-Dobrymu-Dilamy-Daiuchy-Vozhe-Zhyttia-Blyzhnim.Html](https://Www.Kyrios.Org.Ua/News/World/32130-Papa-Zaklykav-Sviashchenykv-Ta-Vohoposviachenykh-Osib-Buty-Plidnymu-Dobrymu-Dilamy-Daiuchy-Vozhe-Zhyttia-Blyzhnim.Html) (24.09.2018).
32. «Папа: чи наше душпастирство не хаотичне?» // CREDO: Ватикан (23.10.2013), <http://credo.pro/2013/10/104314> (05.12.2018).
33. «Парафії і храми» // *Донецький екзархат УГКЦ*,
https://www.ugcc.dn.ua/churches_11_page.php?cat_1=44&lang=1 (10.12.18).
34. Петрова Любовь, *Тема счастья р радости в античной культуре и христианской традиции*, (докторська дисертація: Санкт-Петербурзький державний університет 2016), (Богослов'я 09.00.13) Санкт-Петербург: [б. в.] 2016.
35. «Різдвяні свята з військовими» // *Редемптористи Львівської Провінції*,
<http://www.cssr.org.ua/news/?article=1828> (10.12.18).
36. «Святитель Василий Великий: Беседы» // Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, Москва: Омега 2003,
www/wco.ru/biblio/books/vasilv4/main.htm (28.02.2018).
37. «Священик розповів про долю УГКЦ на окупованому Донбасі» // *РІСУ*, 5 вересня 2018, https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/ugcc/72511/ (10.12.18).

38. Селигман Мартін, *В поюсках счастья: Как получать удовольствие от жизни каждый день* / перекл. з англ., Москва: Манн, Иванов и Фербер 2010.
39. «Сестри Василіянки відзначили 10 років служіння у Запоріжжі» // *CREDO*, 28 травня 2013, <http://credo.pro/2013/05/83862> (10.12.18).
40. Сухова Надія, «Григорій Сковорода: Практика перебування в радості» [PDF] // *Філософська спадщина Григорія Сковорода в контексті XXI ст.: Матеріали наукової конференції м. Київ 10 грудня 2008 року* / ред. Л. Дротянко, Київ: Видавництво Національного Авіаційного Університету 2008, 32-34
41. Форвард Сюзен – Крейг Бак, *Токсичні батьки* / перекл. Т. Різун, Львів: Свічадо 2010.
42. Хорни Карен, *Новые пути в психоанализе* / перекл. А. Боковикова, 3-тє вид., Москва: Академический Проект 2009.
43. «Чернеча родина Воплоченного Слова» // *Одеський екзархат УГКЦ*, <http://www.ugcc.od.ua/chernechi-zhromadzhennia/chernecha-rodyna-voplochenoho-slova.html> (06.12.2018)
44. Шамаєва Юлія, *Когнітивна структура концепту «радість» (на матеріалі англійської мови)* [PDF], (автореферат), Харків [б. в.]: 2004.
45. Шулак с. Теодора, «Христос – наш правдивий “гормон щастя”!» // *Кана* №7(липень-серпень 2018) 6-7.
46. «Як військові АТО Великдень відзначали» // *Новинарня*, 9 квітня 2018, https://novynarnia.com/2018/04/09/yak-viyskovyi-ato-velikden-vidznachali-foto-sotsmerezhi/?fbclid=IwAR3wus7dr_lmza-5JQKyyNHJDMVFM08G5iUDaeWwt-IrFxPTZ4i85B57Zy4 (10.12.18).
47. Яців о. Ігор, «Місійна діяльність УГКЦ» // *Радио Воскресіння*, 23 січня 2007, <http://www.rr.lviv.ua/podcasts/intervyu-komentari-1509/> (05.12.2018).
48. Brehl Michael, «Biblical Reflection on the Redeemer» // Corriveau Raymond – Alberto de Mingo Kaminouchi (ред.), *Readings on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 35-58.

49. Durwell Francis, «The Mass in Our Lives» // Corriveau Raymond – Alberto de Mingo Kaminouchi (ред.), *Readings on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 243-254.
50. Kast Verena, *Joy, Inspiration and Hope* [PDF], Texas: A&M University Press 1991.
51. Kearns Lourenco, «Redemption in a Redemptorist Community» // Corriveau Raymond – Alberto de Mingo Kaminouchi (ред.), *Reading on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 271-292.
52. Lewis Clive, *Surprised by Joy: The Shape of My Early Life* [PDF], New York: Harcourt, Brace & World, inc. 1955.
53. Liguori Alfonso, *Uniformità alla volontà di Dio*, («Opere Ascetiche», I), Roma: CSSR 1933, 203-312.
54. The Permanent Commission for Redemptorist Spirituality, *Reading in Redemptorist Spirituality*, I, Rome: [б. в.] 1988
55. Reade Thomas, *Christian retirement: or, Spiritual Exercises of the Heart* [PDF], Kirkby Lonsdale: Arthur Foster 1827.
56. Scherer Klaus – Angela Summerfield – Harald Wallbott, «Cross-national research on antecedents and components of emotion: a progress report» // *Social Science Information*, III №22 (1983) 355-385.
57. Sujak Elżbieta, *Życ Lepej*, Lublinec: KB Studi 2015.
58. Tobin Josef, «Redemption» // Corriveau Raymond – Alberto de Mingo Kaminouchi (ред.), *Readings on Redemption*, Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2006, 5-33.
59. Walsh Anne-Marie, *To be Redemptorist Today: The Emerging Vocation of the Lay Missionary of the Most Holy Redeemer Within the Redemptorist Family*, (докторська дисертація: Альбертський університет 2016), Canada: Alberta, 2016.

Довідкова література:

1. Василенко Леонид, *Краткий религиозно-философский словарь*, Москва: Истина и Жизнь 1998.
2. Элуэлла Уолтер (ред.), *Евангельский Словарь Библейского Богословия* / перекл. В. Гаврилова, Санкт-Петербург: Библия для всех 2004.
3. Степанов Олександр (упоряд.), *Психологічна енциклопедія*, («Енциклопедія ерудита»), Київ: Академвидав 2006.
4. Achtemeier Paul (ред.), *Harper`s Bible Dictionary*, New-York: Harper & Row 1985.
5. Allmen Jean Jacques – Harold Rowley, *Vocabulary of the Bible*, London: Lutterworth press 1958.
6. Bauer Johannes (ред.), *Encyclopedia of Biblical Theology*, II, London: Sheed and Ward 1970.
7. Douglas James – Norman Hillyer (ред.), *The Illustrated Bible Dictionary*, II, Leicester: Inter-Varsity Press 1994.
8. Douglas James – Merrill Tenney (ред.), *NIV Compact Dictionary of the Bible*, USA: Sondervan Publishing House 1989.
9. Downey Michael (ред.), *The New dictionary of Catholic spirituality*, Collegeville: The Liturgical Press 1993.
10. Elwell Walter, *Baker Encyclopedia of the Bible*, II, Michigan: Baker Book House 1995.
11. Freedman David та ін. (ред.), *The Anchor Bible Dictionary*, III, USA: Doublday 1992.
12. Friedrich Gerhard (ред.), *Theological Dictionary of the New Testament*, IX, Michigan: Grand Rapids 1992.
13. Lampe Geoffrey (ред.), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Clarendon Press 1961.
14. Wales Sean – Dennis Billy, *Lexicon of Redemptorist Spirituality* [PDF], Rome: General Secretariat for Redemptorist Spirituality 2011.